

LAMPL ZSUZSANNA

MAGYAROK ÉS SZLOVÁKOK

Szociológiai tanulmányok nem csak az együttéléstről



Lampl Zsuzsanna
Magyarok és szlovákok

NOSTRA TEMPORA, 17.

Sorozatszerkesztő
Tóth Károly



FÓRUM KISEBBSÉGGKUTATÓ INTÉZET
Somorja–Šamorín

LAMPL ZSUZSANNA

MAGYAROK ÉS SZLOVÁKOK

Szociológiai tanulmányok
nem csak az együttélésről

Fórum Kisebbségkutató Intézet
Somorja, 2008

Realizované s finančnou podporou Ministerstva kultúry SR –
program Kultúra národnostných menšín 2008



S FINANČNOU PODPOROU
MINISTERSTVA KULTÚRY
SLOVENSKEJ REPUBLIKY



A kötet megjelenését a
Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériuma –
Nemzeti Kisebbségek programja 2008 támogatta

A borító Cséfalvay András grafikájának felhasználásával
készült, a kötetben Csanda Máté képei találhatók.

© Lampl Zsuzsanna, 2008
Illustration © Csanda Máté, Cséfalvay András, 2008
© Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2008
ISBN

Tartalom

Előszó.....	7
--------------------	----------

A kép és a tükör, avagy megfelel-e a jövő szlovákiai magyar értelmisége a saját maga által alkotott értelmiségképnek	9
---	----------

1. Tudnivalók a mintáról.....	13
1.1. Demográfiai és szociális jellemzők.....	13
1.2. A továbbtanulás és az egyetem kiválasztásának motivációja	18
2. A kép – ki az értelmiségi?	24
3. A tükör – megfelel-e a jövő értelmiségije a felvázolt képnek?	33
3.1. Kultúraorientáltság.....	33
3.2. Tájékozottság	40
3.3. A közösségi szerepvállalás és a közösség dolgai iránt tanúsított érdeklődés.....	45
4. Összegzés	78

Magyarok és szlovákok Dél-Szlovákiában.....	81
--	-----------

1. Nyelvhasználat és identitás.....	82
1.1. Szlovákok.....	82
1.2. Magyarok	95
1.3. A nyelvtudással és nyelvhasználattal kapcsolatos vélemények	111
2. A szlovák–magyar együttélés (2007–2008)	120
2.1. A szlovák–magyar viszony	120
2.2. A szlovákok és magyarok hatalmi pozíciója.....	128
2.3. A szlovákok és magyarok egyenjogúság-érzése ...	135

3. Kulturális élet, kulturális fogyasztás	
Dél-Szlovákiában.....	142
3.1. A kulturális élet lehetőségei és a velük való elégedettség	142
3.2. A kulturális fogyasztás további formái	163
3.3. Médiafogyasztás.....	172
3.4. A dél-szlovákiai kulturális életről kialakult összkép	181
Felhasznált irodalom.....	187

Előszó

Ezt a könyvet 2008 tavaszán–őszén, épp a szlovák–magyar viszony kiéleződésének időszakában írtam. A kutatások, amelyekre hivatkozom, 2007-ben készültek. Ha most valaki azt kérdezné tőlem, hogy 2007 óta változott-e a vizsgált területek megítélése, csak azt tudnám válaszolni, hogy nem tudok válaszolni. Mert valami változhatott, valami nem, de ami változott, ugyanúgy vissza is rendeződhetett. Nem szeretek ilyesmin spekulálni, mert semmihez sem vezet, ha a válasz ugyanúgy lehet „igen”, mint ahogyan „nem”, arról nem is beszélve, hogy a szlovák–magyar kérdéskör és a többi, könyvben olvasható téma nem a gyorsan változó társadalmi jelenségek kategóriájába tartozik. Amit biztosan tudok: az eredmények semmiképp sem idejétmúltak, s tetemes részük olyan kérdésekre ad választ, amelyekkel ez idáig tudományos szinten még nem foglalkoztunk. Márpedig, véleményem szerint, ez sokkal fontosabb, mint az, hogy egy év alatt az aktuális politikai eseményeknek köszönhetően változott-e valami vagy sem.

A könyv címe épp a társadalmi kontextusnak köszönhetően talán arra enged következtetni, hogy a szlovák–magyar viszonyról lesz szó, annak politikai-ideológiai értelmében. Igen, arról is van benne szó, de szigorúan tartom magam az eredményekhez, melyek egyeseket talán irritálhatnak, mint ahogyan korábban is előfordult, hogy néhányan a szememre vetették, „miért nem mondtad ki kerek perec, hisz ott volt az adatokban!” Nem volt ott. S most is azt írom le, amit hosszas és alapos elemzés után leírhatónak, kimondhatónak tartok, azért viszont vállalom a felelősséget. Ugyanakkor persze szeretném hinni, hogy a szlovák–magyar „sorok elrendeződé-

séhez” egy keveset ez a könyv is hozzájárulhat. Bár sokszor támadnak kétségeim. Mint néhány nappal ezelőtt is. E-mailen keresztül kaptam egy levelet (minden bizonnyal komoly intézménytől jött), amelyben az állt, hogy másnap a magyarországi testvérszervezetükkel karöltve konferenciát szerveznek Budapesten a szlovák–magyar viszonyról. Kisbusz indul Pozsonyból, s mivel van még két hely, szeretettel meghívnak. Hát igen, ha ló nincs... Egyébként a levelet rajtam kívül több szlovákiai magyar értelmiséginek is elküldték. Azt hiszem, ez a „szamárstátus” egyikünknek sem új. Hát mi mondanivalónk is lehetne nekünk olyan rendezvényeken, ahol elegáns környezetben zengzetes beszédek hangzanak el magyarországi magyarok és szlovákiai szlovákok szájából rólunk, szlovákiai magyarokról... Főleg ha olyanokról van szó, akik csak most fedezték fel, hogy (fontosak) vagyunk.

De azért én optimista vagyok, meg pozitívan gondolkodó, s a *Magyarnak lenni* című előző könyvemet övező érdeklődésen és pozitív visszhangon felbátorodva reménykedek, hogy ez a könyv is eljut azokhoz az olvasókhoz, akik a magyar–szlovák és szlovákiai magyar témát nem csak a szalmaláng életű bulvár szintjén kezelik. Ez persze teljességgel lehetetlen olyan segítők, mint a szerkesztő, tördelő és más, például a kutatások technikai lebonyolítását szervező „láthatatlan” emberek nélkül, akiknek munkáját ezúton is szeretném megköszönni. Amerikai könyvekben itt hosszú lista szokott következni. Én rövid leszek: Tóth Károly, Szarka Krisztina – köszönöm!

Végezetül egy rövid magyarázattal tartozom. A könyvben a grafikonokon kívül más jellegű képek is vannak: a borítón Cséfalvay András, belül Csanda Máté, két fiatal pozsonyi képzőművész önálló, nem a szöveget illusztráló grafikái láthatók. Hasonló könyvekben ilyenekkel nem igazán találkozhatunk. Mintha a tudomány és a művészet két teljesen különálló világ lenne. Márpedig mindkettő egy tőről fakad, ezért le kell rombolni a mesterséges gátakat. Itt és most mi is ezt tesszük.

A kép és a tükör, avagy megfelel-e a jövő szlovákiai magyar értelmisége¹ a saját maga által alkotott értelmiségképnek

Írásom egy 2007 őszén végzett szociológiai kutatás² adataira épül, amelyben azon két felsőoktatási intézmény diákjait kérdeztük meg, amelyeket a szlovákiai magyar értelmiségképzés bástyáinak szokás tekinteni. Ez a két intézmény a komáromi Selye János Egyetem és a nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara³ (a további-

¹ Értelmiség alatt e helyen a felsőfokú végzettséggel rendelkező személyeket értem. A 2001-es népszámlálás adatai szerint a szlovákiai magyarok 4,54 százaléka tartozott ebbe a kategóriába. A jövő értelmiségét a szlovákiai magyar felsőoktatási hallgatók alkotják.

² Az „A jövő magyar értelmiség kulturális identitása és kulturális fogyasztása” című kutatást a Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériuma támogatta.

³ A Selye János Egyetem megalapítását 2003. október 23-án hagyta jóvá a szlovák parlament. Az oktatás az egyetem mindhárom karán (Pedagógiai, Közgazdasági és Református Teológia Kar) a 2004/2005-ös akadémiai évben kezdődött.

A Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara 2003. november 11-én jött létre a csaknem 50 évre visszatekintő nyitrai magyar nyelvű pedagógusképzés folytatásaként. Működését ugyancsak a 2004/2005-ös akadémiai évben kezdte meg, de már komplett évfolyamokkal. Öt tanszéke/intézete van, közülük az Areális Kultúrák Tanszékén szlovák nyelvű oktatás is folyik, mivel a tanszék diákjai nagyrészt szlovák nemzetiségűek.

A szlovákiai magyar értelmiségképzésnek van még egy bástyája, a pozsonyi Comenius Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke, amelyet azonban időhiány miatt nem tudunk bevonni a kutatásba.

akban SJE és KETK). Bástyaelmélet ide vagy oda, e sorok írója mégis szükségesnek tartja bővebben is megindokolni, hogy miért épp a komáromi és a nyitrai magyar diákok váltak a kutatás célcsoportjává. Hiszen egyrészt nemcsak ebből a két intézményből regrutálódik a szlovákiai magyar értelmiség, másrészt pedig nemcsak pedagógusokból, közgazdászokból és teológusokból tevődik össze, hanem többek között jogászokból, menedzserekből, agrármérnökökből, orvosokból, újságírókból, a műszaki és természettudományok művelőiből, művészekből, s természetesen szociológusokból és egyéb bölcsészekből is.⁴ Akkor mégis miért éppen Komárom és Nyitra?

Ennek több oka van:

1. Amennyiben a tömb- és szóránymagysárság fogalom mintájára a szlovákiai magyar értelmiség hazai keretek között folyó képzésére/nevelésére is alkalmazzuk a „tömb” és „szórvány” jelzőket, akkor semmi kétség nem fér ahhoz, hogy a SJE és a KETK valósítja meg a tömbképzést mind mennyiségi, mind minőségi tekintetben. Mennyiségileg: 2004-ben a 4828 magyar felsőoktatási hallgatók egy negyede (1175 diák) tanult a nyitrai Konstantin Filozófus Egyetemen, döntő többségük a KETK-on. Ebben az évben a SJE-nek még csak 386 hallgatója volt, ami korántsem kevés, viszont 2007-ben a nappali és levelező tagozatot együttesen már 2377-en látogatták.⁵ Igaz, azóta a KETK magyar diákjainak száma csökkent, 2006-ban már csak 510-en voltak, de a kar továbbra is megőrizte bástya jellegét, mivel még mindig érvényes rá a mennyiségi szempont ugyancsak fontos ös-

⁴ A SJE és a KETK beindulásának idején, a 2004/2005-ös akadémiai évben Szlovákiában 107 022 felsőoktatási hallgató volt. Ebből 4828 volt magyar nemzetiségű, miközben a szlovákiai magyarok 8,02 százaléka, azaz 8583 személy tartozott a felsőoktatási hallgatói korcsoportba (20–24 évesek). Ez azt jelenti, hogy az adott korcsoportba tartozóknak 56,25 százaléka tanult tovább. A 4828 hallgató szakágazatok szerint a következőképpen oszlott meg: 56,05% egyetemi, 23,28% műszaki, 15,2% közgazdasági, 4,49% mezőgazdasági, 0,97% művészeti (László 2006, 59–131. p.). A pedagógusképzés is az egyetemi szakágazatba tartozik.

⁵ László 2006, 59–131. p. és Výročná správa 2007.

szetevője: a koncentrálttság. A komáromi és a nyitrai magyar diákok egy jól körülhatárolható, szimbolikus jelentéssel is bíró térségben s annak különböző helyszínein tömörülnek, mozognak, ellentétben például a pozsonyi egyetemeken tanuló magyar diákokkal, akik ugyan együttvéve többen vannak, de szétszórtak.

A tömbképzés minőségi vetületének is több összetevője van. Ezúttal csak az intézményi és a befogadói aspektusra térnék ki. Az intézményi vetületet a SJE és a KETK kínálja, méghozzá kétféleképpen: egyrészt nem titkolt célja a magyar értelmiségképzés,⁶ másrészt biztosítja a magyar közegben történő magyar nyelvű oktatást és egyéb magyar jellegű programokat, még ha a magyar közeg merőben más is a tömbvidéken fekvő Komáromban, mint a szórványvidék kezdetén elterülő Nyitrán. Ráadásul a pedagógusképzésnek és a református lelkészképzésnek köszönhetően olyan szakembereket képeznek, akik munkájuk/hivatásuk lényegét tekintve nagy szerepet játszanak majd a rájuk bízottak nemzeti identitásának alakításában. A befogadói vetület hordozói maguk a diákok, akik fontosnak tartják, hogy más magyar diákok társaságában tanulmányaikat teljes egészében vagy nagyrészt magyarul végezhessek, s ezáltal nem egyszerűen

⁶ „A Selye János Egyetem elősegíti egy olyan magyar értelmiségi réteg kialakulását, amely nemzeti közösségünk tartópillérévé válhat, amelynek tagjai nyelvtudásuk révén nemzetközi viszonylatban is érvényesülni tudnak” áll a SJE Küldetésnyilatkozatában, valamint az egyetem 2006. október 2-án, Albert Sándor rektor által közzétett Minőségnyilatkozatában. A KETK évi jelentéseiben ugyan nem értelmiségképzésről van szó, hanem első pillérként a magyar nyelvű pedagógusképzésről, második pillérként pedig szakemberek képzéséről a közigazgatási szféra, a regionális politika, a nonprofit szektor, a kultúra és a szociálpolitika részére, tehát inkább a szakmaiságot hangsúlyozzák. László Béla korábbi dékán, valamint Komzsík Attila jelenlegi dékán nyilatkozataiból azonban kiderül, hogy mindezt az értelmiségképzés részének, vagy még pontosabban, feltételének tekintik, azaz a KETK-nak is van magyar értelmiségképzési küldetéstudata. Ugyanakkor a KETK nem véletlenül épít a szakmaiságra, hiszen a magyar és a szlovák hallgatók mellett a jövőben a közép-európai térség többi fiatalját is meg akarja célozni. Ennek érdekében a magyar és a szlovák tan nyelvű oktatás mellett az angol nyelvű bevezetését is tervezi.

csak egyetemi hallgatók, mint a más egyetemeken tanuló magyar diákok, hanem magyar egyetemi, illetve magyar kari hallgatók. Diáklétüknek tehát van egy olyan közösségi többletdimenziója, amelyet a szlovák egyetemeken tanuló magyar diákok nem tapasztalhatnak meg.

2. A SJE és a KETK választását természetesen praktikus szempontok is vezérelték. Mivel kérdőíves felmérésről volt szó, amelynek alanyait meg kellett találni, csak olyan közeg jöhetett számításba, ahol ezek az alanyok adóttak, s nem szükséges nyomozómunkát folytatni a felkutatásukra. Márpedig a szlovák egyetemeken és szlovák karokon, tanszékeken tanuló magyar diákokat csak Sherlock Holmes módjára lehetett volna megtalálni, amire nem volt idő, mivel az egész kutatásra alig fél év állt a rendelkezésünkre.

S most következzen néhány szó a kutatásról! 2007 őszén a SJE-en összesen 2377 diák tanult, ebből 1295 nappali, 1082 pedig levelező tagozaton. A nyitrai KETK-nak ugyanebben az akadémiai évben 949 hallgatója volt, ebből 668 nappali, 281 levelező tagozatos. A nappali tagozatosok közül 510 volt magyar nemzetiségű. Önkitöltős kérdőívünkkel megszólítottuk a SJE valamennyi nappali tagozatos diákját és a KETK magyar hallgatóit, azaz összesen 1805 személyt. A kérdőívet 1200 személy, a megkérdezettek kétharmada töltötte ki, ebből 1100 felelt meg a követelményeknek. A feldolgozott kérdőívek 64 százaléka (700) a SJE, 36 százaléka (400) pedig a KETK diákjaitól érkezett vissza. Ez egyben azt is jelenti, hogy a SJE diákjainak 54 százaléka, a KETK magyar nemzetiségű hallgatóinak pedig 78,4 százaléka válaszolt a kérdéseinkre. Mint jövőendő magyar értelmiségieket szólítottuk meg őket, hogy megtudjuk, kit tartanak értelmiséginek, milyen elvárásaik vannak az értelmiséggel szemben, s vajon ők maguk – bár még csak egyetemi hallgatók – mennyire felelnek meg ezeknek az elvárásoknak.

1. Tudnivalók a mintáról

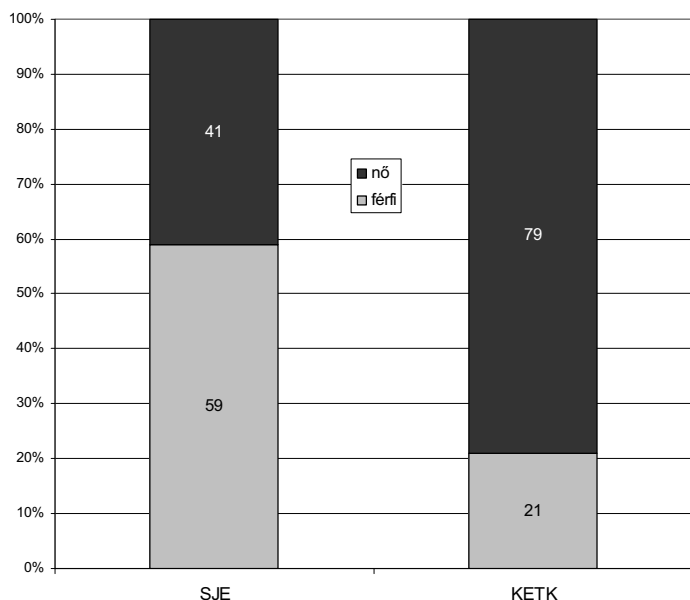
1.1. Demográfiai és szociális jellemzők

Korcsoportok szerint nincs különbség a SJE és a KETK almintá között, hiszen mindkét intézményben ugyanazt a 19–24 éves korosztályt szolgáltattuk meg. A többi jellemzőnél inkább az eltérések, mint a hasonlóságok dominálnak.

A *nemi összetétel* tekintetében a SJE-en a férfiak, a KETK-on a nők vannak többségben. Ugyanakkor a SJE-en kiegyensúlyozottabb a nemek aránya, vagyis ott kisebb a férfifölény, mint a KETK-on a nők fölénye (1. ábra). Ez azzal függ össze, hogy a pedagógiai szakokon kevesebb a férfi, mint a nő, márpedig a KETK-on a pedagógia dominál. A női többséget a SJE-en a másik két kar nemi összetétele ellensúlyozza (bár a mintában a SJE férfighallgatói kissé felülprezentáltak).⁷

⁷ A SJE Tanulmányi Osztályáról kapott hallgatói jegyzékben 1217 nappali tagozatos diák neve szerepelt. 543 a Gazdaságtudományi Karon (ebből 220, azaz 40,5% férfi), 637 a Tanárképző Karon (183, azaz 28,7% férfi), 37 pedig a Református Teológia Karon (21, azaz 56,7% férfi) tanult. A KETK Tanulmányi Osztályától kapott kimutatás szerint az 510 magyar nemzetiségű nappali tagozatos közül 432, azaz 84,7 százalék pedagógiai szakokon tanult. Hallgatói jegyzék nem állt rendelkezésünkre, de feltételezhető, hogy ezeken a szakokon Nyitrán is magasabb a nők részaránya.

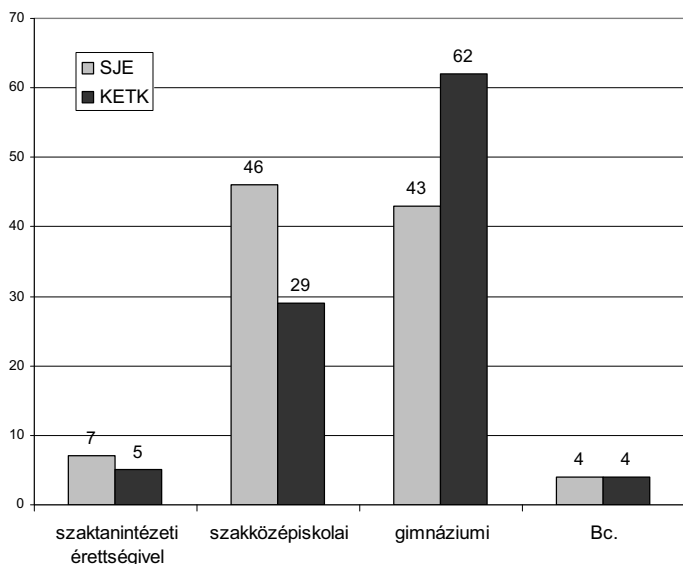
1. ábra. A hallgatók nemi összetétele (%)



Iskolai végzettség szerint a SJE-en nagyjából azonos a szak-
középiskolai (46%) és gimnáziumi érettségivel (43%) rendel-
kezők aránya. A KETK-on a diákok többsége gimnáziumban
érettségizett (62%), a szakközépiskolai végzettség kevésbé
jellemző (29%). Szaktanintézeti érettségivel a SJE hallgatói-
nak 7 százaléka, a KETK hallgatóinak 5 százaléka rendelke-
zik, továbbá mindkét almintában 4% a Bc. fokozattal rendel-
kezők aránya (2. ábra). A KETK diákjaira tehát jellemzőbb az
általános érettségi, mint a szakérettségi, míg az utóbbival a
SJE diákjainak csaknem fele rendelkezik. Bár a mai egyre tö-
megesebb méreteket öltő felsőoktatásnál már talán nem
egészen érvényes a korábbi elv, mely szerint a gimnáziumok
elsősorban a továbbtanulásra, a szaktanintézetek és szak-
középiskolák pedig elsősorban a szakképzésre, a gyakorlat-
ra, s ennek köszönhetően az érettségi utáni minél hamarab-
bi elhelyezkedésre készítették fel diákjaikat. Azért mégis-
csak felötlük a kérdés: vajon a SJE hallgatóinak szakiskolát

végzett csoportja akkor is a továbbtanulást választotta volna, ha nincs a magyar egyetem, vagy a munkaerőpiacon próbált volna szerencsét?⁸

2. ábra. A hallgatók iskolai végzettség szerinti összetétele (%)



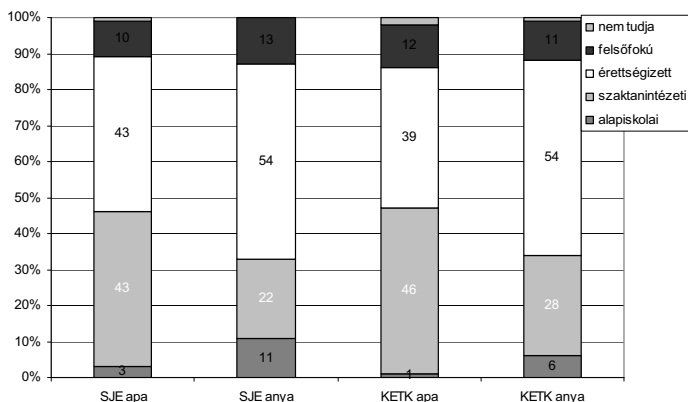
Családi háttér tekintetében mindkét intézmény diákjainak zöme három-öttagú családból származik (SJE 89%, KETK 94%), a legtöbben négytagú családból (SJE 60%, KETK 55%).

A *szülők iskolai végzettsége* érdekes mintázatot mutat (3. ábra). A diplomás szülők aránya mindkét diákcsoport esetében 10% körül mozog, s ez ugyanúgy érvényes az

⁸ A 2007-ben lefolytatott „Szakképzés és munkaerőpiac” c. felmérés során meginterjúvolt 13 szlovákiai magyar szakközépiskola igazgatói is így vélekedtek, s nem igazán tartották szerencsésnek, hogy diákjaik zöme egyetemre jelentkezik ahelyett, hogy elhelyezkedne vagy a szakmájában vállalkozni kezdene, főleg mivel olyan szakmákról van szó, amelyek iránt az utóbbi időben nagy kereslet mutatkozik.

anyákra, mint az apákra. Mindkét diákcsoportnál a szaktanintézetet végzett és érettségizett apák és anyák alkotnak többséget. A SJE és a KETK tehát nagyrészt első generációs értelmiséget képez.⁹

3. ábra. A szülők iskolai végzettsége (%)



A szülők munkaerő-piaci státusáról elmondható, hogy mindkét diákcsoport szüleinek többsége alkalmazott (apák: SJE 56%, KETK 70%, anyák: SJE 65%, KETK 70%).

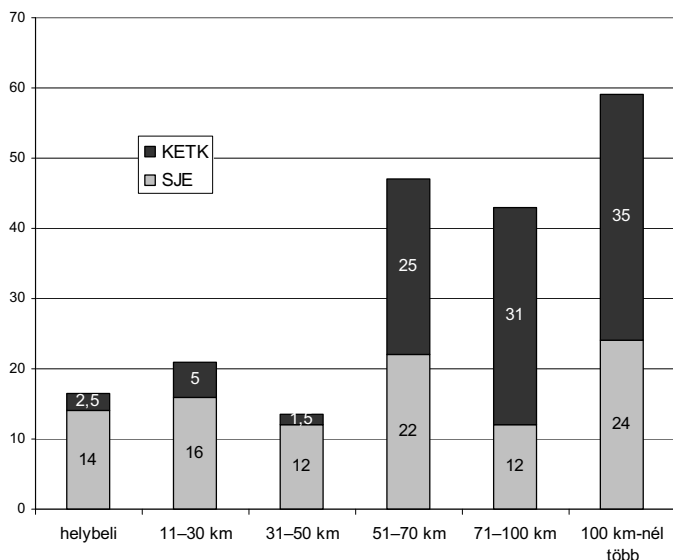
A szülők munkahelyen betöltött pozíciója szerint a beosztottak alkotnak többséget, részarányuk 46% (SJE apák) és 61% (KETK anyák) között mozog.

A két intézmény vonzáskörzetéről tanúskodik diákjaik állandó lakhely szerinti összetétele (4. ábra). Jól látható, hogy a hallgatók többsége 50 km-nél távolabbi településről származik, ám ez a többség a SJE esetében 58%, a KETK ese-

⁹ A kilencvenes évek végén készült értelmiségkutatásból az derült ki, hogy a szlovákiai magyar értelmiség egyötöde első generációs, négyötöde többgenerációs értelmiségi. Ehhez képest a mostani mintában alulprezentáltak az értelmiségi szülők, ami jelzi, hogy az ő gyermekeik nem elsősorban a SJE-re és a KETK-ra járnak. Ez azért is érdekes, mert egy 2003-as kérdőíves felmérésnél épp a diplomások tartották a legjog-sabbnak és egyben a legszükségesebbnek a magyar egyetem létrejöttét (Lampl 2007).

tében pedig 91% (kétharmaduk állandó lakhelye több mint 70 km-re van Nyitrától). A SJE tehát ugyanúgy vonzza a közelebbi, mint a messzibb vidékek magyar diákjait, viszont a KETK diákjai elsősorban a távolabbi településekről kerülnek ki. Mindebben persze újfent közrejátszik az a tényező is, hogy Komárom tömb-, Nyitra pedig szórványvidéken helyezkedik el,¹⁰ így a helyi „diákforrások” sem egyformán bőségesek.

4. ábra. A hallgatók összetétele az állandó lakhely távolsága szerint (%)

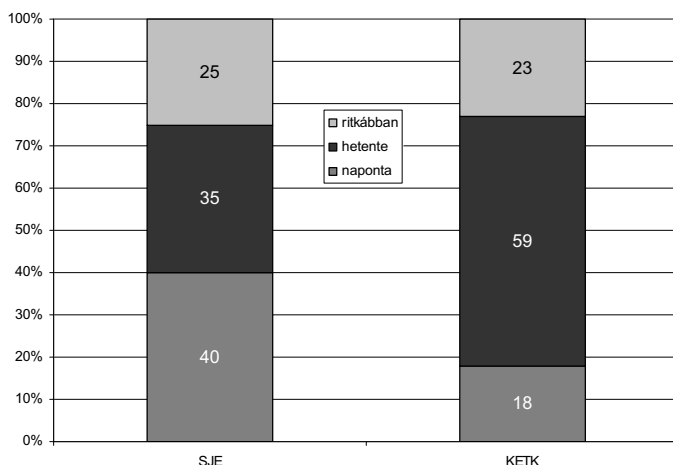


Az elmondottaknak megfelelően a SJE hallgatóinak 40 százaléka naponta jár haza, míg ez a KETK diákjainak csupán 18 százalékáról mondható el (5. ábra). Ők otthon laknak. A nyitrai hallgatók 82 százaléka, a komáromiak 60 százaléka hetente vagy ennél ritkábban utazik haza. A SJE-en tehát a

¹⁰ A Komáromi járás magyar lakosainak részaránya 69,1%, a Nyitrai járás magyar lakosaié 6,7%. Komárom lakosainak 60 százaléka magyar, Nyitra lakosainak 2 százaléka.

napi és a heti, a KETK-on pedig a heti vagy ennél ritkább hazamenetel a jellemző. Ezek a diákok kollégiumban vagy albérletben laknak. A SJE heti vagy ennél ritkábban ingázó diákjainak 46 százaléka kollégiumban, 14 százalékuk albérletben lakik. A KETK diákjainak ugyanez a csoportja megosztottabb: 44 százalékuk albérletben, 38 százalékuk kollégiumban lakik. Ismerve a körülményeket, nem elsősorban arról van szó, hogy a KETK hallgatói az albérletet preferálják, hanem arról, hogy Nyitrának mint egyetemi városnak valóban nagy a vonzáskörzete, s emiatt is, meg az évről évre gyarapodó új szakokra érkező diáktömeg miatt már huzamosabb ideje kollégiumi férőhelyek hiányában szenved.

5. ábra. Milyen gyakran jár haza? (%)



1.2. A továbbtanulás és az egyetem kiválasztásának motivációja

Megkérdeztük a hallgatóktól, hogy érettségi után miért döntöttek a továbbtanulás mellett. Válaszaikból négy indok különíthető el, s az indokok gyakorisága alapján a KETK-on a következő sorrend alakult ki:

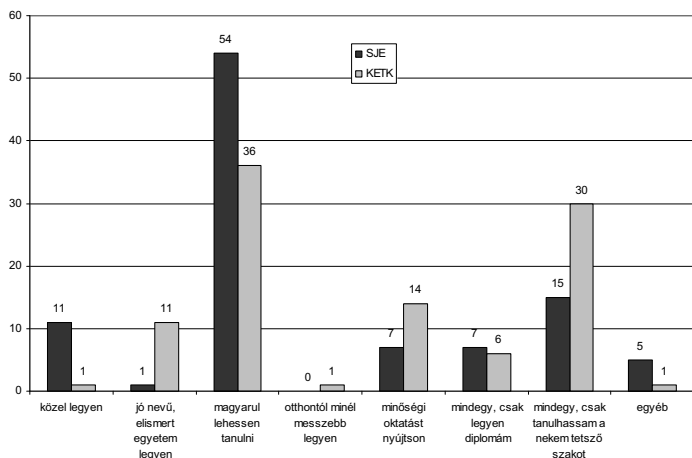
1. a tudásszomj – „új dolgokat szeretnék tanulni”, „új ismeretekre vágyok”, „szeretném magam továbbfejleszteni” – ilyen és hasonló vallomások olvashatók a kérdőívben;
2. a kitűzött cél elérése – szakmai célokról van szó, például sok hallgató említette, gyermekkori vágya, hogy tanító legyen;
3. az érvényesülés – abban az értelemben, hogy egyetemi végzettség nélkül ma már nehéz elhelyezkedni;
4. diplomaszerzés – az ezt válaszolók szerint manapság nem is annyira az egyetemi végzettség a fontos, mint az azt igazoló diploma.

A SJE hallgatóinál csaknem fordított a sorrend: a leggyakoribb továbbtanulási indok az érvényesülés, majd ezt követi a diplomaszerzés, a tudásszomj, utolsóként pedig a kitűzött célok elérése. Röviden azt is mondhatjuk, hogy a SJE diákjai számára a továbbtanulás elsősorban eszköznek tűnik, mégpedig a jövőbeli érvényesülés eszközének – vagyis leginkább azért tanulnak, hogy majd később érvényesülhessenek, s e szempontból nem okvetlenül ragaszkodnak egy kiválasztott szakhoz. A KETK hallgatóinál viszont a továbbtanulás gyakrabban szerepel elsődleges célként, a tudásgyarapítás lehetőségeként, s ehhez társul a konkrét szak iránti érdeklődés.¹¹

A két diákcsoport között felvázolt különbségek az egyetem kiválasztásánál is megmutatkoznak (6. ábra).

¹¹ Szinte egy az egyben visszaköszön a két intézmény üzenete. Ha ugyanis összehasonlíttuk a honlapjukról letölthető dokumentumokat (www.selyeuni.sk, www.ukf.sk), akkor azt látjuk, hogy a SJE magát a széles körű érvényesülést biztosító magyar egyetemként prezentálja, a KETK pedig a szakmaiságra összpontosít.

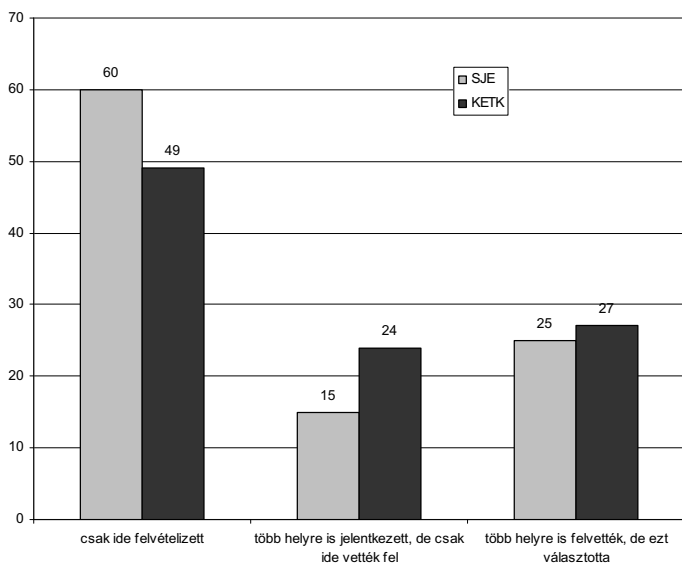
6. ábra. Az egyetem kiválasztásakor mi volt a legfontosabb? (%)



A komáromi diákok több mint fele (54%) azért választotta a SJE-et, mert magyarul akart tanulni. A következő két legfontosabb, de már jóval ritkább szempont a kiválasztott szak (15%) és az egyetem közelsége (11%), viszont a többi – beleértve a tanintézmény presztízsét és az oktatás színvonalát – nem bizonyult lényeges kritériumnak. Mi a helyzet a nyitrai diákokkal? Ők is a magyar tanítási nyelv miatt választották leggyakrabban a KETK-át, ám esetükben ennek a szempontnak jóval kisebb a súlya (36%). Ugyanakkor a SJE diákjaihoz képest tízszer többen tartották fontosnak az egyetem presztízsét, és kétszer többen a kiválasztott szakot, valamint a minőségi oktatást. Az egyetem közelsége náluk nem játszott szerepet.

Arra is kíváncsiak voltunk, hogy a hallgatók vajon több intézménybe is felvételiztek-e, ha igen, akkor felvették-e őket, s amennyiben felvették, mégis miért az adott egyetemet választották (7. ábra).

7. ábra. Mielőtt beiratkozott az egyetemre... (%)



A diákok legnépesebb csoportját azok alkotják, akik csak az adott egyetemre jelentkeztek: ide tartozik a SJE hallgatóinak 60 százaléka és a KETK hallgatóinak csaknem fele. A többiek máshova is felvételiztek, kisebb-nagyobb sikerrel. A SJE hallgatóinak negyede máshol is sikeres volt, mégis a SJE-t választotta, s ugyanez érvényes a KETK hallgatóira is. A döntő többség, azaz a SJE-en tanulók 85 százaléka és a KETK hallgatóinak 75 százaléka tehát jószántából, a már említett okok miatt választotta az adott intézményt. A többiek kényszerből iratkoztak be, mivel máshova nem nyertek felvételt.

Azoktól a diákoktól, akiket máshova is felvettek, még egyszer megkérdeztük, hogy miért döntöttek a SJE vagy a KETK mellett. Erre a kérdésre nem sokan éltek a válaszadás lehetőségével, annyi viszont azért kiderül, hogy a KETK előnye ezúttal is a hallgatóknak tetsző, máshol nem oktatott szakpárosítás, az egyetem elismertsége és hírneve, de az is, hogy szlovák környezetben lehet magyarul tanulni, ami lehetővé teszi, hogy miközben nem szakadnak ki teljesen a magyar közegből, a szlovák nyelvet is elsajátítják. A SJE mel-

lett voksolók egyértelműen a magyar tannyelv és az egyetem közelsége miatt döntöttek így, vagyis ez a két szempont mindennél fontosabbnak bizonyult számukra. Tehát ennél a döntésnél is nagyjából ugyanazok a motivációk köszönnek vissza, mint a 6. ábrán bemutatott egyetemválasztásnál. Ugyanakkor újfent bebizonyosodott a magyarul tanulás lehetőségének vonzereje. Ezzel kapcsolatban nem kerülhetjük ki az oly sokszor feltett – inkább csak költői, mert adatok hiányában általában válasz nélkül hagyott – kérdést, hogy a magyar diákok nem azért akarnak-e magyarul tanulni, mert nem tudnak szlovákul, s emiatt félnék a szlovák egyetemektől.

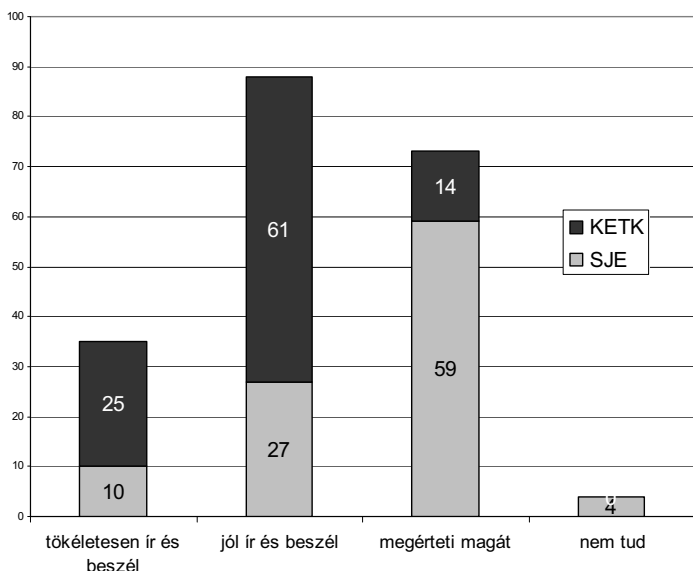
A kutatás során rákérdeztünk, hogy a hallgató hol, melyik iskolában érettségizett. Sajnos, sokan üresen hagyták a válaszra kijelölt helyet, így csak az a feltételezés igazolódott be, hogy a két diákcsoport többsége magyar iskolában, magyar nyelven érettségizett. Azt viszont nem tudtuk meg, hogy hányan végeztek magyarországi középiskolát. Márpedig ez nagyon fontos ismeretként szolgált volna épp a szlovák nyelvtudás (pontosabban a tudás hiányának) magyarázatához.

Első pillantásra látható, hogy a KETK hallgatói jobban tudnak szlovákul, mint a SJE hallgatói (8. ábra). Saját bevallása szerint az előbbieket egynegyede tökéletesen beszél és ír, 61 százalékuk pedig jól beszél és ír szlovák nyelven, vagyis 86 százalékuknak nincs gondja a szlovák nyelvel. A fennmaradó 14% is megérteti magát, olyan pedig nincs, aki egyáltalán ne tudna szlovákul. Ezzel szemben a SJE-en tanulók közül csupán minden tizediknek tökéletes a szlovák tudása, jól írni és beszélni pedig körülbelül egynegyedük tud. A legnagyobb csoportot a magukat megértetni tudók képezik (59%), s a diákok 4 százaléka saját bevallása szerint nem tud szlovákul. Mindebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a KETK hallgatóinak döntő többsége bizonyára nem elsősorban azért preferálja a magyar tannyelvű oktatást, mert nem tud szlovákul.¹² De még a SJE hallgatóit illetően is megkockáztatnám a kijelentést, hogy nemcsak a szlovák nyelvtől való fé-

¹² Vannak, akik szlovákul is tanulnak, ha a szakpárosításuk egyik tantárgyát szlovák tanszéken oktatják, pl. magyar nyelv és irodalom–pszichológia.

lelem tartja vissza őket (kivéve persze azokat, akik nem tudnak szlovákul – feltehetőleg ők azok, akik Magyarországon érettségiztek, viszont a kérdőívben ezt nem tüntették fel) a szlovák egyetemektől, hanem a magyar nyelven tanulás lehetőségére. Valójában ez a természetes út, hiszen előző iskoláikat is magyarul végezték, s úgy gondolják, ha van lehetőség a folytatásra, márpedig van, akkor miért ne használnák ki. Főleg azok, akik számára a magyar tananyag a legfontosabb iskolaválasztási kritérium.¹³ Tehát ezek a fiatalok pontosan azért választják a magyar egyetemet, amiért létrejött.

8. ábra. A diákok szlovák nyelvtudása (%)



Ami még megkérdőjelezhető, az a „megérteti magát” kategória. Az ember automatikusan arra gondol, hogy itt valamilyen kézzel-lábbal mutogatásról lehet szó, de azt hiszem, eb-

¹³ A magyarul tanulni akarás önmagában véve még nem jelent igénytelenséget, mint ahogyan a szlovák egyetemre jelentkező magyar diákok esetében is helytelen általánosítva feltételezni, hogy ők attól igényesebbek, mert hajlandók szlovákul tanulni.

ben az esetben a diákok elég szigorúak voltak magukhoz, s megpróbálták reálisan értékelni a nyelvtudásukat. Ez a magyar nyelvtudás értékelésénél is megmutatkozik. Bár többségük úgy véli, hogy tökéletesen beszél és ír az anyanyelvén, csaknem minden hetedik SJE hallgatónak és minden ötödik KETK hallgatónak azért van némi fenntartása a saját magyar nyelvtudásával szemben.

Ezt a kérdést persze hosszan lehetne tárgyalni, s újabb kérdések is felbukkanhatnak, például az, hogy milyen volt a diákok hozott nyelvtudása, s mennyi az egyetem, a környezet hozzáadott értéke; miért és mihez viszonyítva gondolja a magyar iskolákat végzett, magyar anyanyelvű fiatalok egy része, hogy nem tud tökéletesen magyarul stb. A kutatásból azonban ilyen jellegű információk nem szűrhetők ki, s nem is ez volt a szándékom. Csupán arra akartam rámutatni, hogy ha a magyar diákok élnek a magyarul tanulás lehetőségével, nem okvetlenül és nem minden esetben a hiányos szlováktudás az oka.¹⁴

2. A kép – ki az értelmiségi?

A szlovákiai magyar értelmiségről a kilencvenes évek második felében készült egy sokrétű kutatás.¹⁵ Akkor nem egyetemi hallgatókat, hanem felsőfokú végzettséggel rendelkező embereket szólítottunk meg azzal a nem titkolt szándékkal, hogy az értelmiségiek beszéljenek az értelmiségről, ők definiálják, ki tartozik ebbe a kategóriába. A próbafelmérés egyik érdekes tapasztalata, hogy a megkérdezett diplomás és szellemi munkát végző interjúalanyok az értelmiségi alapvető ismertetőjegyének a szellemi munkát tartották. Amikor azonban megkérdeztem tőlük, hogy saját magukat értelmi-

¹⁴ Egyéb nyelveket illetően a következő adatokat kaptuk. A SJE hallgatóinak 10, a KETK hallgatóinak 28 százaléka tud angolul, a többiek megértetik magukat (SJE 58%, KETK 48%), vagy nem tudnak (SJE 32%, KETK 24%). Németül a komáromiak 6, a nyitraiak 17 százaléka tud, 41 és 40 százalékuk megérteti magát, 53 és 43 százalékuk nem tud. Franciául senki sem tud, egyéb nyelveket is csupán elvétve említettek.

¹⁵ Lampl 1999, 36–59. p.

séginek tartják-e, többen meglepődtek, s tétova választ adtak. Valójában ez a kérdés az önmaguk által felállított csapdával szembesítette őket: ha az értelmiségi szellemi munka, akkor ők is azok. Ha viszont ők is azok, akkor miért vannak zavarban? Mint kiderült, azért (is), mert valahol két kép élt bennük az értelmiségről: egy belülről jövő, önmaguk által kialakított és egy kívülről jövő, amit elvárásként érzekeltek. De kinek az elvárása ez és mennyire jogos? Bizonytalanságuk tehát egyfajta értelmiségi identitászavarról és öntudathiányról árulkodott, ugyanakkor jól tükrözte az értelmiségi megnevezés és a mögötte rejlő tartalom összetettségét.

A szakirodalom is többféle értelmiségdefinícióval szolgál. Az akkori és a mostani kutatás elméleti hátterét nem egyetlen szerző teóriája, hanem inkább egy több szerző megfogalmazásain alapuló koordinátarendszer alkotja. Az egyik tengelyen a francia „hármás”: Sartre mindig mindenhez hozzászóló, véleményét mindig nyilvánosságra hozó elkötelezett értelmiségije és Foucault szakember értelmiségije, aki megmarad a saját kaptafájánál. Köztük pedig a Bourdieu által képviselt autonóm, senkinek (semmilyen „mezőnek”) sem elkötelezett, de szakmai tudását és ebből eredő tekintélyét szakmáján kívül is széleskörűen, még a politikában is kamatoztató értelmiségije, akinek az a küldetése, hogy a többi értelmiségivel összefogva értékteremtő és értékvédő progresszív erő képviseljen. Vagyis milyen legyen az értelmiségi: elkötelezett vagy társadalmi erőktől független? Tudásával, véleményével szakterületén kívül is szolgáljon, vagy inkább szűk értelemben vett szakértő legyen? A másik tengely I. A. Bláha cseh szociológus¹⁶ funkcionalista definíciója, amely szerint az értelmiség legfontosabb feladata a szellemi értékek termelése, valamint a társadalom szervezése és egyesítése ezen értékek nevében. Ez a funkció az értelmiség ún. kristalizációs elve, egyesítő tengelye. A szellemi alkotó funkció (a kulturális értékek létrehozása) és a szervezési funkcióon kívül fontosnak tartja az értékek terjesztésének funkcióját és a szellemi fogyasztói funkciót is, mivel az értelmiség nem-

¹⁶ Bláha 1968, 142. p.

csak termelője, szervezője és terjesztője ezeknek az értékeknek, hanem legnagyobb fogyasztója is. Bláha értelmiségije tehát szellemi alkotó, de ugyanakkor közösségi ember, aki alkotása eredményét társadalmilag széleskörűen multiplikálja, s maga is vevő rá. S itt jön a mi további kérdésünk: vajon a jelenkor szlovákiai magyar értelmiségije szán-e magának valamilyen feladatot/küldetést, s ha igen, milyen?

Philippe Lacour francia filozófus gyakorlatilag az összes felsorolt kritériumot egyesíti, amikor azt mondja, hogy az új kor értelmiségi alkotója egyszerre elkötelezett, mint Sartre, szaktudós, mint Foucault, kollektivista, mint Bourdieu, ráadásul „még virtuális is: a digitális tudás lemezlovasa”. Szerinte az az ember nevezhető értelmiséginek, aki előállítja és alkalmazza a Wikipédiához hasonló digitális világlexikonok ismeretanyagát,¹⁷ vagyis a digitális tudás termelője, szervezője és fogyasztója.

Az, hogy az értelmiségi az adott társadalomban bevált, formális és nem formális módon megszerzett magas szintű tudás és egy ahhoz kapcsolódó szellemiség képviselője, szerves részét képezi az említett szerzők értelmiségi koncepciójának. A kutatási eredményekben ez a kritérium csak részben és némiképp modifikálva köszön vissza. A kilencvenes évekbeli értelmiségkutatás alanyai elsősorban a felsőfokú végzettséghez kötődő vagy attól függetlenül végzett¹⁸ szellemi munkát tartották az értelmiségi legfőbb jellemzőjének. Ezt követte a kultúraorientáltság, valamint az előbbiekből és a személyes kisugárzásból származó természetes te-

¹⁷ Lacour 2008. A digitális lemezlovasság követelménye nincs beépítve a kutatásokba, hiszen későbbi keltezésű, de mindenképpen figyelemre méltó, ahogy a „rég” és „új” kritériumokat ötvözi.

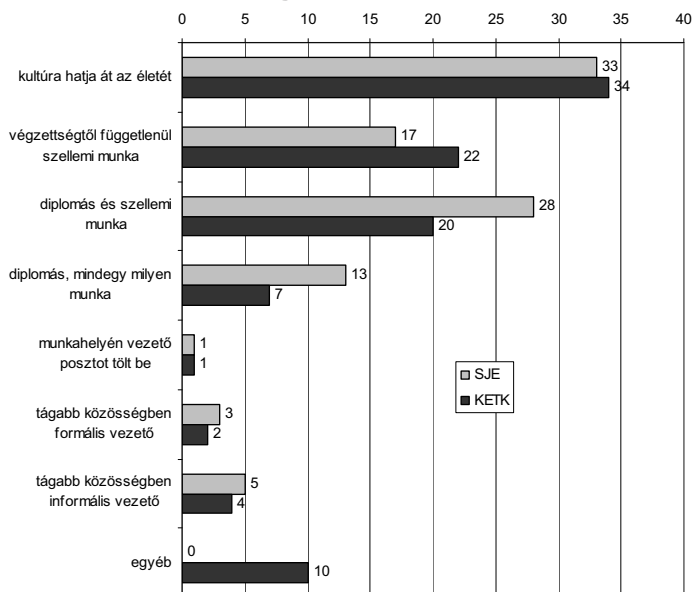
¹⁸ A felsőfokú végzettség fontosságát főleg a humán értelmiségi hangszílyozták. A reálértelmiségi kevésbé tartották fontosnak.

kintély és vezető szerep.¹⁹ Tehát a szellemi munka és a tudás fontosságához nem fért kétség, ám az utóbbi nem minden esetben jelentett formális intézmények útján megszerzhető tudást, s nem is elsősorban szaktudást, hanem inkább széles körű műveltséget.

S kit tartanak értelmiséginek a fiatalok? A SJE hallgatóinak egyharmada azt, akinek a kultúra hatja át az életét, további 28 százalékuk pedig a diplomás és egyben szellemi munkát végző embereket (9. ábra). A „végzettségtől független szellemi munka”, illetve a „diplomás és mindegy, hogy milyen munkát végez” jellemzőkkel a komáromi diákok összesen 30 százaléka ért egyet. A vezető szerepet nem igazán tartják fontosnak. A KETK hallgatói is a kultúraorientáltságot (34%) és a szellemi munkát emelik ki, de a SJE diákjainál jobban hangsúlyozzák a végzettségtől független, s kevésbé a felsőfokú végzettséggel párosuló szellemi munkát. A szellemi munka meghatározó jellegét az is bizonyítja, hogy a diplomás, de nem szellemi munkát végző embereket csupán 7 százalékuk tartja értelmiséginek.

¹⁹ Mivel a próbakérdéseket magam végeztem, a kérdőív „kimerítése” után általában volt alkalom egy kis kötetlen beszélgetésre. Kiderült, hogy sokan konkrét, leggyakrabban a közvetlen környezetükből származó emberekre gondolva jellemezték az értelmiségit. Ezek általában olyan idősebb emberek voltak, akik az interjúalany életének valamelyik szakaszában pozitívan hatottak rá, viszont különböző okoknál fogva nem mind egyiknek volt felsőfokú végzettsége (háború, szülei anyagi okok miatt nem taníttathatták, politikai okok miatt nem vették fel egyetemre stb.). Az ilyen és hasonló esetekben tekintettek el a válaszadók a felsőfokú végzettség szükségességétől, s helyette a műveltséget, a karizmát és a természetes tekintélyt hangsúlyozták. Akinek nem volt ilyen ismerőse, az egyértelműen a diploma és szellemi munka párost tette az első helyre. A jövő értelmiségénél pedig elengedhetetlenül fontosnak tartották a felsőfokú végzettséget.

9. ábra. Ki az értelmiségi? (%)



Az „egyéb” vélemények gyakorlatilag a fent leírtakat nyomatékolták, mégpedig abban az értelemben, hogy a diákok egyformán fontosnak és egymástól elválaszthatatlannak tartották a kultúraorientáltságot és a végzettséghez nem kötődő szellemi munkát,²⁰ illetve a kultúraorientáltságot és a felsőfokú végzettséggel párosuló szellemi munkát. Vannak, akik azt tartják fontosnak, hogy az értelmiségi nem is annyira iskolázott, mint inkább széleskörűen tájékozott és akár önértékelő művelt ember legyen, aki ennél fogva mindenhez hozzá tud szólni.²¹

²⁰ Íme néhány vélemény: „A főiskola nem fontos, fontos a helytállás”, „aki mindenféle végzettség ellenére tisztában van a politikai, társadalmi, hétköznapi dolgok egészével, és minden témához hozzá tud szólni”, „nem feltétlenül kell egyetemre végzett embernek lennie. Láttam már sok bunkó diplomás embert. Viszont beszéljen legalább egy idegen nyelvet, legyen széles látókörű és tudjon véleményt alkotni.”

²¹ „Leleményes és mindenhez hozzá tud szólni”, „aki bizonyos részben minden területen tájékozott, mert sokat olvas és figyeli a politikát”, „jól informált, művelt, lexikális tudással rendelkező közéleti, illetve magánszemély”, „művelt, fogékony az információáradatra, tudjon felfelé és lefelé kommunikálni, egész életében képezze magát”.

A diplomás értelmiségiekhez képest, akik a szellemi munkát tartották a legfontosabbnak, a jövődiákok az értelmiségi első számú ismérvének a kultúraorientáltságot tartják. Vagyis leginkább az nevezhető szerintük értelmiséginek, aki sokat olvas, kulturális eseményeket látogat, esetleg maga is kulturálisan aktív (pl. hangszeren játszik). Tehát nem okvetlenül teremtője, de mindenképpen fogyasztója a kulturális értékeknek. A második legfontosabb kritérium a szellemi munka és a felsőfokú végzettség. Hogy e kettőnek együtt kell-e járnia? A gyakoribb válasz az, hogy nem. A vezető szerep sem igazán szólította meg a hallgatókat – akár hivatalból fakadó formális, akár személyes tekintélyből fakadó informális vezető szerepről volt szó. Néhány véleményben ugyan megjelent az értelmiségi közösségi szerepvállalásának követelménye,²² de mindent összevetve mennyiségileg ezek a vélemények elenyészők voltak. A menedzser szerepet végképp nem tartották fontosnak. Az értelmiségieknél korábban tapasztalt alkotás, fogyasztás és közösségi szerepvállalás helyett a diákoknál tehát inkább a fogyasztás és alkotás (ebben a sorrendben)²³ jelenik meg elsődleges kritériumként. S a korábbi kutatás eredményéhez hasonlóan a fiatalok egy része sem a szaktudást, egy-egy konkrét terület beható ismeretét tartja szükségesnek, hanem inkább a mindenre kiterjedő tájékozottságot.²⁴ Ami részben új-

²² „Az értelmiségi főiskolai végzettséggel rendelkezik, és igyekszik a szabadidejéhez és a családi kötelességeihez viszonyítva szükséges időt szánni a kulturális és társadalmi életre”, „az, aki kiveszi a részét a közösségi életből, felkarolja az iskolákat”, „aki valamilyen szinten hozzátesz népének kultúrájához, és aktív részese a kulturális életnek, bármilyen területről legyen szó (tudomány stb.)”, „valamilyen szellemi vagy kulturális elemek segítségével előbbre viszi a társadalmat, lehet az író, aki a jó gondolatait versebe önti, vagy egy ember, aki könyvtárat szervez”, „mindenki, aki felvállalja a szlovákiai magyarság problémáit és igényeit”.

²³ A válaszadók ugyan többnyire szellemi munkáról beszélnek, de nem mindig szellemi alkotómunkát értenek alatta, hanem inkább csak a fizikai, a kétkézi munka ellentétét.

²⁴ Ők viszont ezt teljesen más társadalmi kontextusban mondják, mint a tíz évvel ezelőtti kutatás alanyai. Ma, a felsőoktatási tömegtermelés idején, amikor a felvételi kritériumok könnyítése mellett az is továbbtanulhat, akit korábban nem vettek volna fel, eléggé ellentmondásos az egyetemi végzettség fontosságának részleges „lekicsinylése”. Már csak presztízs szempontjából is kérdéses egy érettségizett fiatal (aki ha az önművelők kategóriájába tartozik, nehezen elképzelhető, hogy ne tanuljon tovább), valamint egy diplomás fiatal helyzete.

fent összefügg azzal, hogy elválasztják egymástól a szellemi munka és a felsőfokú végzettség követelményét.

Ezzel kapcsolatban önkéntelenül felmerül a kérdés: mit jelent az értelmiségi által képviselt tudás – talán az érettséggel megszerzett ún. általános műveltségnek egy magasabb (?) szintjét, amely lehetővé teszi, hogy az illető „mindenhez hozzá tudjon szólni”? Mert ha igen, akkor mintha kis sé eltávolodtunk volna az értelmiségi tudás és szaktudás eredeti koncepcióitól, s kis túlzással mintha egy kultúrafo gyasztó, bármilyen nem fizikai munkát végző, szabad idejében sokrétűen tájékozódó, ebből kifolyólag (valamelyest) mindenhez értő, mindenről véleményt alkotó, s véleményével mindenbe „belekotnyeleskedő” ember képe tárul elénk, aki közösségi szerepvállalás híján felelősség nélkül mondhatja a magáét.

Ami a tudást és a közösségi szerepvállalást illeti, feladatain keresztül szemlélve azonban módosul az értelmiségi eddig felvázolt képe (10. ábra). Ugyanis a korábbi kutatás eredményeihez hasonlóan a fiatalok döntő többsége sem ért egyet azzal, hogy az értelmiségi egyetlen feladata a becsületes munkavégzés. Ez azt jelenti, hogy mindkét intézmény hallgatóinak zöme többletfeladattal, küldetéssel ruházza fel az értelmiségit, mégpedig leginkább a következő kettővel:

- szakmájából, érdeklődési területéből adódó új tartalmakkal gazdagítsa tágabb közössége életét (ismeretek, események, értékek stb.,²⁵ amelyeknek lehet létrehozója, lehet közvetítője, de akár egyszerre mindkettő);

- az élet különböző területein különféle szinten vezető szerepet töltsön be, tevékeny részt vállalva ezáltal a közösség életének irányításában.

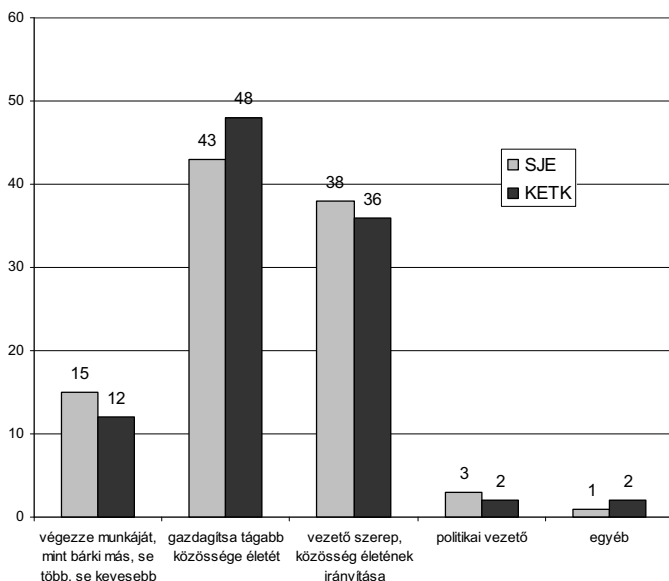
²⁵ Íme néhány a valóságból merített példa. Szakmából adódóan: a biológia szakos tanár, aki gyógynövénytermesztő szakkört hoz létre, megtanítja a diákjait, majd azok szüleit a gyógynövénytermesztésre. A magyar iskolában tanító szlovák szakos pedagógus, aki tanítványai szlováktudásának elmélyítése érdekében konverzációs szakkört szervez, amelynek keretén belül kirándulni viszi őket, később a szülők közreműködésével csereüdü léseket szervez. Érdeklődésből adódóan: sakkszerető gépészmérnök, aki elkezd sakkozni tanítani a kisváros fiataljait, versenyekre hordja őket, s egy idő után már a kisváros is nemzetközi saktornák helyszínévé válik.

Ez azt jelenti, hogy az értelmiséginek a közösség többi tagjaihoz képest nemcsak az általános ismeretek szintjén megmutatkozó többlettudással, hanem szaktudásban megnyilvánuló többlettudással is kell rendelkeznie. Hiszen ha ez a többlettudás hiányzik, akkor semmi értelme új tartalmakról beszélni. Ugyanakkor az „új” jelző arról is árulkodik, hogy az értelmiséginek önmagát is folyamatosan tovább kell fejlesztenie, művelnie.

További fontos tényező a közösségi szerepvállalás, amely kétféleképpen értelmezhető. Egyrészt azáltal, hogy az értelmiségi új tartalmakkal gazdagítja közösségét, tekintélyre tesz szert, spontán módon véleményvezérré, s így informális vezetővé válik. Másrészt a fiatalok elvárják tőle, hogy formális vezető szerepet is vállaljon a közösség életének irányításában. A vezető szerep azonban nem azt jelenti, hogy az értelmiségi politikai vezetőjévé váljon a közösségnek. A politikai vezető szerep elutasítása mögött nem is annyira politika-/politikusalienességet kell látnunk, bár ez sem eleve kizárt, hanem inkább azt, hogy a hallgatók fontosabbnak tartják, hogy az értelmiségi sokrétű tevékenységet folytasson, és valamennyi tevékenységi területén hangadó legyen, mint azt, hogy ne aprózza fel magát, hanem csak egy területre, a politikára koncentráljon. Ugyanakkor összefügghet ez a politika iránti csekély érdeklődéssel is,²⁶ valamint a csaknem nullával egyenlő jövőbeli politikusi aspirációkkal (az utóbbi ugyanúgy lehet ok, mint okozat). S a politikai vezetőszerophárítás nem utolsósorban azt is jelentheti, hogy a hallgatók által elképzelt értelmiségit nem kötik pártérdekek, vagyis tudatosan igyekszik megőrizni politikai függetlenségét.

²⁶ A hazai közéleti és politikai események alakulása csupán a diákok egyharmadát érdekli, ebből a SJE 9, a KETK 5 százaléka szeretne politikus lenni. A konkrét politikai irányzatok közül minden tizedik SJE hallgató a konzervatív, minden nyolcadik a liberális politizálással azonosul leginkább, a KETK hallgatói közül pedig ugyancsak minden nyolcadik a liberális irányzatot preferálja. A legellenszenvesebb irányzat a SJE diákjai szerint a nemzeti (35%) és a kommunista (33%), a KETK hallgatói szerint a kommunista (37%).

10. ábra. Az értelmiségi legfontosabb feladata (%)



Végezetül térjünk vissza az eredeti kérdéshez: ki az értelmiségi?

A hallgatók tehát olyan embert tartanak értelmiséginek, aki tájékozott, többet tud másoknál, de nem is az a legfontosabb, hogy szakmai karrierje során mit ért el, hanem hogy tudásából kifolyólag értéktermelő, értékterjesztő és az értékek nevében szervezői közösségi munkát folytasson. Eközben maga is kulturális értékfogyasztó a szó legtágabban vett értelmében. Közösségileg elkötelezett, olyannyira, hogy vezető szerepet vállalva irányítja a közösség életét, méghozzá akár kumuláltan is – tehát ugyanaz az ember több területen is vezetővé válik –, leszámítva a politikai vezető szerepet, amit nem igazán vállal.

S ha már folyton közösségről beszélünk, talán nem érdektelen, hogy a szlovákiai magyar értelmiségiek esetében is egyfajta közösségről van-e szó, amely tudatosítja önmagát, s adott esetben képes ennek megfelelően fellépni, vagy inkább atomizáltan létező szlovákiai magyar értelmiségiek vannak.

A kilencvenes években megkérdezett értelmiségiek többsége nem volt meggyőződve arról, hogy létezik egy szlovákiai magyar értelmiségnek nevezhető réteg: 40 százalékuk úgy vélte, hogy ez a réteg még csak az önszerveződés kezdetén tart és keresi a helyét, 13 százalékuk pedig kerek perec kijelentette, hogy a szlovákiai magyar értelmiség nem tekinthető egységes rétegnek, inkább csak különböző életkörülmények között élő, életmódjukban és szokásaikban különböző értelmiségiek vannak.

Azóta eltelt csaknem tíz év. A SJE-en és a KETK-on tanuló jövődöbéli fiatal értelmiségiek 86 százaléka úgy látja, hogy ma létezik szlovákiai magyar értelmiség, bár minden tízedik szerint ez a réteg nem igazán mutatkozik meg.

3. A tükör – megfelel-e a jövő értelmiségije a felvázolt képnek?

A továbbiakban azt vizsgálom, hogy a válaszadók által felvázolt értelmiségi kritériumoknak ők maguk mennyire felelnek meg. Mivel diákokról van szó, akiknek elsődleges feladata a tanulás, a tudás elsajátítása, nyilvánvaló, hogy a felállított követelményrendszer teljes egészében még nem alkalmazható rájuk. Ezért csupán a következő hárommal foglalkozom: (1) kultúraorientáltság, (2) tájékozottság, (3) közösségi szerepvállalás és a közösség dolgai iránt tanúsított érdeklődés.

3.1. Kultúraorientáltság

Elsősorban a könyvolvasást, a kulturális értékek alkotását és fogyasztását, valamint a kulturális terek látogatottságát kísérvük figyelemmel.

A hallgatók háromnegyede az elmúlt évben a tankönyveken kívül más könyveket is olvasott (1. táblázat). Ugyanakkor egynegyedük semmit sem olvasott vagy nem emlékszik rá, hogy hány könyvet olvasott, ami előző kutatási tapasztalatainkból kiindulva nem azt jelenti, hogy képtelenek fejben tartani a töméntelen sok elolvasott, könyv számát, hanem inkább elegánsabb leplezése a nem olvasásnak.

1. táblázat. Hány könyvet olvasott az elmúlt egy évben? (%)

	SJE	KETK
Olvasott ... könyvet	73,0	76,0
Egyet sem	10,3	5,2
Nem tudja	16,7	18,8

A hallgatók többsége tehát olvas. A könyvolvasó diákok magas részaránya mögött azonban kisszámú elolvasott könyv áll (2. táblázat). 60 százalékuk egy év alatt 1–5 könyvet, a SJE diákjai közül minden ötödik, a KETK hallgatói közül pedig minden negyedik 6–10 könyvet jelölt be. Ennél többet minden ötödik SJE hallgató és minden hatodik KETK diák említett. Mindent összevetve: az olvasó diákok többsége havonta átlagosan egy könyvnek sem ért a végére. Úgy tűnik tehát, hogy a könyvolvasás nem tartozik a hallgatók kedvenc időtöltése közé.²⁷

2. táblázat. Az elolvasott könyvek száma (%)

	SJE	KETK
1–5 könyv	59,8	59,6
6–10 könyv	19,4	23,5
Több mint 10 könyv	20,8	16,9

Milyen jellegű könyveket olvasnak? A kérdőívben feltüntetett tizenkét könyvtípus között nincs egy sem, amelyet rendszeresen olvasnának. Amint az elolvasott könyvek száma alapján sejthető volt, az olvasás gyakoriságát tekintve a ritkán előforduló olvasás dominál. A rendszeres olvasás nem túl gyakori jelenség – a SJE hallgatóinak 20 százalékára, a KETK hallgatóinak 23 százalékára jellemző. A SJE diákjai leggyakrabban szépirodalmat, praktikus könyveket (szakácskönyv, kertészet, barkácsolás stb.) és természetről szóló könyveket olvasnak, a KETK hallgatói pedig szépirodalmat, művészetről és természetről szóló könyveket.²⁸ Újfent meg-

²⁷ A Mozaik 2001 elnevezésű ifjúságkutatásban megkérdezett 15–29 éves fiataloknál szinte ugyanezeket az eredményeket kaptuk (Lampl 2005, 95–109. p.). A Kárpát-medence magyar fiataljai közül ennél kevesebbet csak a székelőföldiek és a partiumiak olvastak. A Mozaik 2001 mintáját azonban nemcsak a jövő értelmisége alkotta, hanem vegyes, így a felsőfokúnál alacsonyabb iskolai végzettségű fiatalok is.

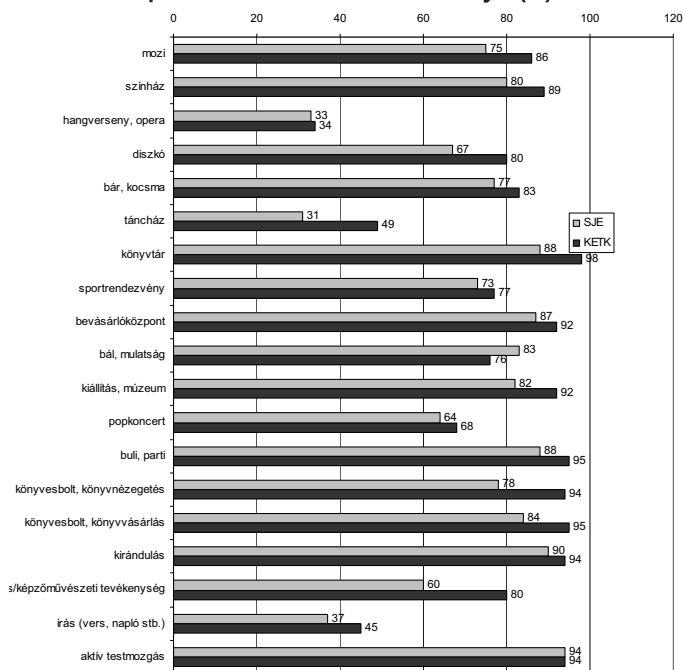
²⁸ Az ifjúságkutatás alanyainak kedvenc olvasmánya a kalandregény, szerelmes regény, krimi, sci-fi volt.

jegyzem azonban, hogy a „leggyakrabban” kifejezés általában ritka, időről időre történő olvasást jelent.

A kultúraorientáltság további mércéje a kulturális fogyasztás és alkotás. Felsoroltunk tizenöt kulturális teret (a kulturális fogyasztás indikátorai) és négy kulturális tevékenységet (a kulturális alkotás indikátorai),²⁹ s megkérdeztük, jellemzőek-e ezek a hallgatókra, s ha igen, milyen gyakran fordulnak elő az életükben.

Ami a kulturális fogyasztást illeti, mindkét intézmény diákjai valamennyi kulturális teret látogatják (11. ábra). Legkevésbé hangversenyre/operába és táncházba járnak. A kulturális tevékenységek közül az íráson kívül többségük végez valamiféle alkotótevékenységet, sőt sokan sportolnak, vagyis nagyon kultúraorientáltak tűnnek.

11. ábra. A pozitív választ adók részaránya (%)



²⁹ A sportolást, mozgást, kirándulást is idesorolom mint az aktív testkultúra megnyilvánulásait.

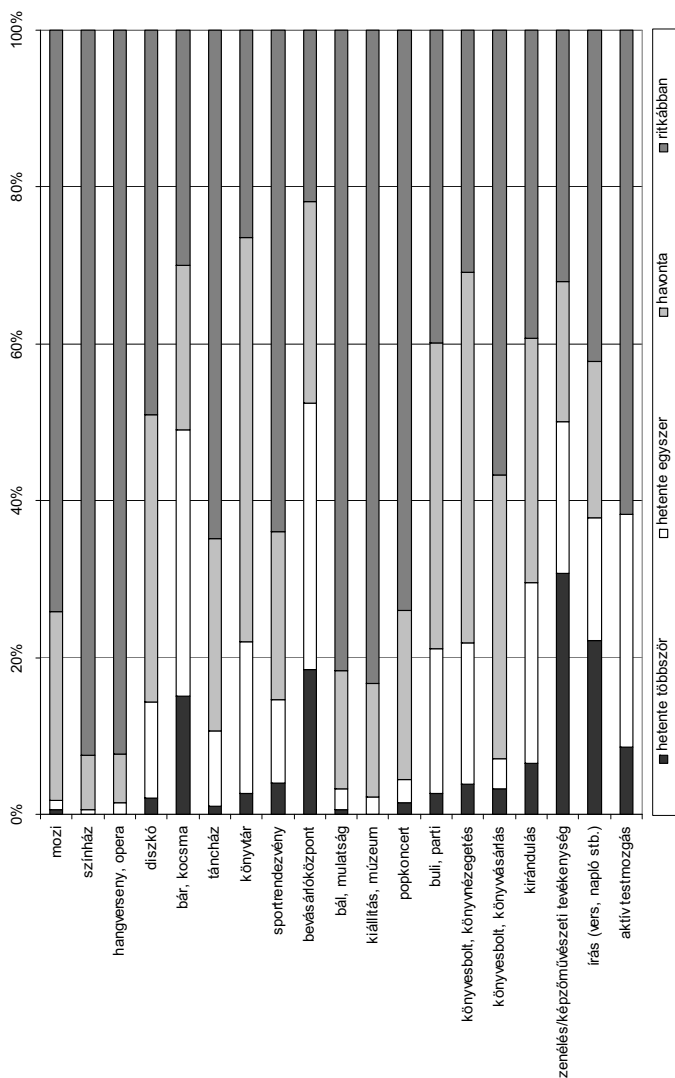
Ha azonban megnézzük, hogy milyen gyakran látogatják ezeket a kulturális tereket, optimizmusunk kissé lelohad. Szinte mindegyikre a havi vagy annál is ritkább látogatás jellemző. Az ennél gyakrabban, tehát hetente legalább egyszer látogatott terek közül a KETK hallgatói esetében a bevásárlóközpont (53%), a bár és a kocsma (49%) testhosszal vezetnek (12. ábra). A diákok többsége legritkábban színházba, moziba, koncertre (beleértve a könnyűzenei koncerteket is), kiállításra, könyvvásárlás végett könyvesboltba és bálba jár. A kulturális alkotótevékenységek és sportolás terén valamivel jobban állnak.

A SJE hallgatói közül a legtöbben leggyakrabban úgyszintén bárba és kocsmába járnak, majd a könyvtár, sportrendezvények és a bevásárlóközpontok következnek (13. ábra).

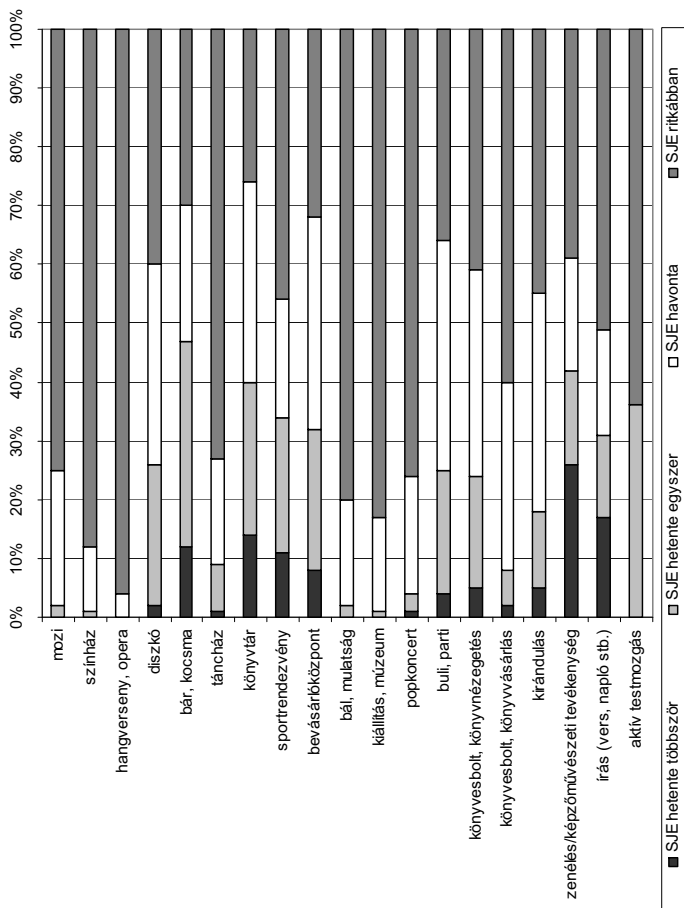
Összehasonlítva a két intézmény diákjainak kulturális fogyasztását és tevékenységét (14. ábra) azt látjuk, hogy mindkét csoportra egyformán jellemző a heti legalább egyszer történő bár- és kocsmalátogatás. Úgy tűnik, ez a SJE hallgatóinak leggyakoribb, a KETK hallgatóinak pedig második leggyakoribb szabadidős programja. Emellett a komáromiak jobban szeretnek könyvtárba, sportrendezvényekre és diszkóba járni, a nyitraiak pedig leginkább a bevásárlóközpontokat³⁰ kedvelik. A hetente legalább egyszer látogatott kulturális terek közül a válaszadók legalább tíz százaléka említette a bulit, diszkót és a könyvesboltot könyvek nézegetése végett. A fiatalok kulturális fogyasztásában tehát egyértelmű prioritást élvez a tömegszórakoztató helyek, rendezvények látogatása. Színházba, de moziba is nagyon kevesen járnak rendszeresen, ami már csak azért is érdekes, mert mindkét városnak saját ismert és elismert színháza van. Komáromnak a magyarul játszó Jókai Színház, Nyitrának pedig az Andrej Bagar Színház, amelynek egyes előadásaira Pozsonyból is eljár az ingyenc közönség. Ráadásul mindkét színház ad diákkedvezményt. Úgy látszik azonban,

³⁰ Nem kérdeztük meg, hogy mi célból látogatják, de nem valószínű, hogy csak vásárolnak, hanem esztétikai szükségleteiket is kielégítik (Vö. Bauman 1995, 43. p.).

12. ábra. A kulturális fogyasztás és tevékenység gyakorisága – KETK (%)



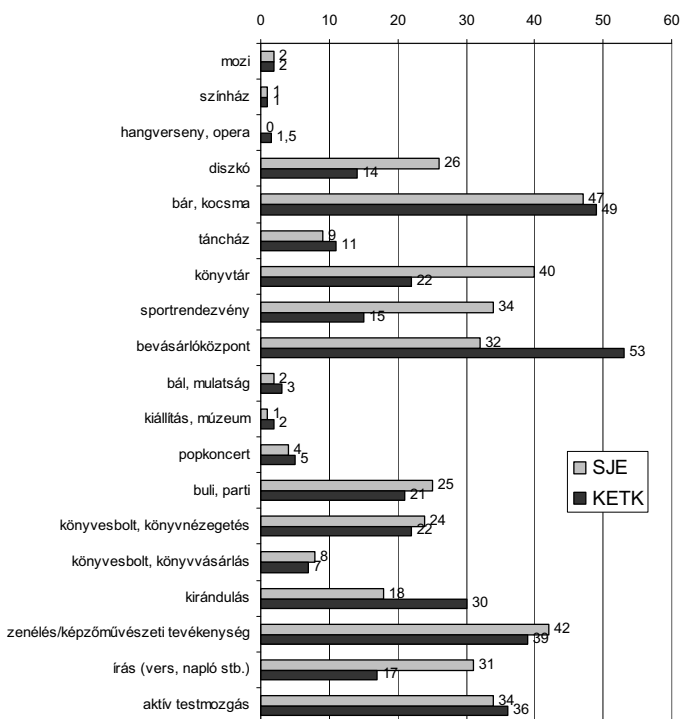
13. ábra. A kulturális fogyasztás és tevékenység gyakorisága – SJE (%)



hogy a hallgatók nem igazán igénylik az ún. magaskultúra fogyasztását.

A kulturális alkotótevékenységek közül a hallgatók 39, illetve 42 százaléka rendszeresen zenél és/vagy képzőművészeti tevékenységet végez. Minden harmadik SJE hallgató és csaknem minden hatodik KETK hallgató ír. A rendszeres aktív testmozgás nagyjából mindkét diákcsoport egyharmadára jellemző, s aránylag sokan járnak rendszeresen kirándulni, főleg a nyitrai diákok közül.

14. ábra. Hetente legalább egyszer látogatják/végzik (%)



3.2. Tájékozottság

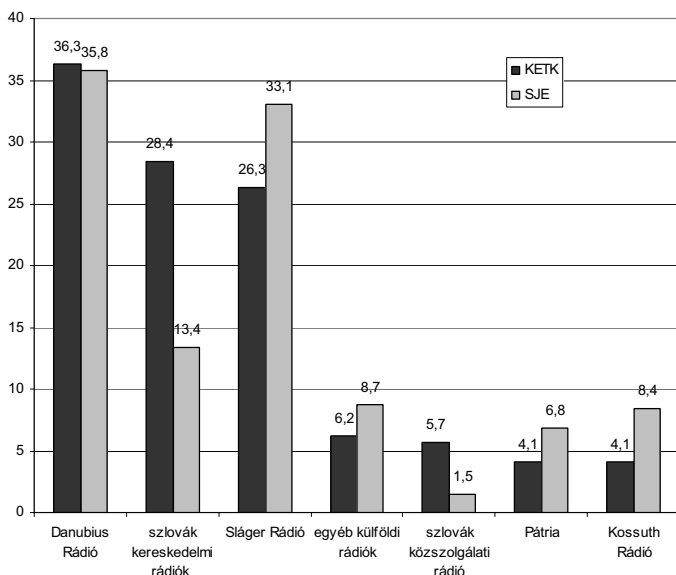
Amennyiben tájékozottság alatt az aktuális információkkal való ellátottságot értjük, akkor mindenképpen meg kell vizsgálnunk, hogy milyen szerepet tölt be a média a hallgatók életében. Ugyanakkor a tévézés, rádióhallgatás és újságolvasás kulturális fogyasztás is egyben, sőt a tévézés és rádióhallgatás a kulturális fogyasztás legelterjedtebb formája.³¹ A SJE diákjainak 89 százaléka, a KETK hallgatóinak 93 százaléka néz rendszeresen tévét, s mindkét diákcsoport 89 százaléka rendszeresen rádiózik. Ez annyit jelent, hogy a SJE hallgatói hétközben átlagosan napi 75 percet, a KETK diákjai napi egy órát töltenek tévézéssel. Hétvégén ez az idő mindkét diákcsoportnál napi három órára növekszik, de sokan egész nap a tévé előtt ülnek.

A rádióhallgatás hétközben a hallgatók átlagosan napi egy óráját veszi igénybe, de hétvégén ez is több. A komáromi diákoknál átlagosan napi 77 perc, a Nyitrán tanulóknál 92 perc, de akárcsak a tévézésénél, itt is érvényes, hogy sokuknál egész nap szól a rádió.

A kereskedelmi rádiók a legkedveltebbek, elsősorban a magyarul sugárzók (Danubius és Sláger Rádió), de a fiatalok a szlovák kereskedelmi adókat is hallgatják, főleg a KETK diákjai. A többi rádióállomás rendszeres hallgatóinak aránya elenyésző, de annyi azért megfigyelhető, hogy a szlovák közszolgálati rádiót is inkább a KETK diákjai hallgatják, míg a SJE diákjai inkább a magyarul sugárzó rádióállomásokat preferálják (15. ábra).

³¹ Az on-line médiát nem vizsgáltuk, amit utólag nagyon sajnálunk, viszont egy most futó kutatásban már ez a témakör is szerepel.

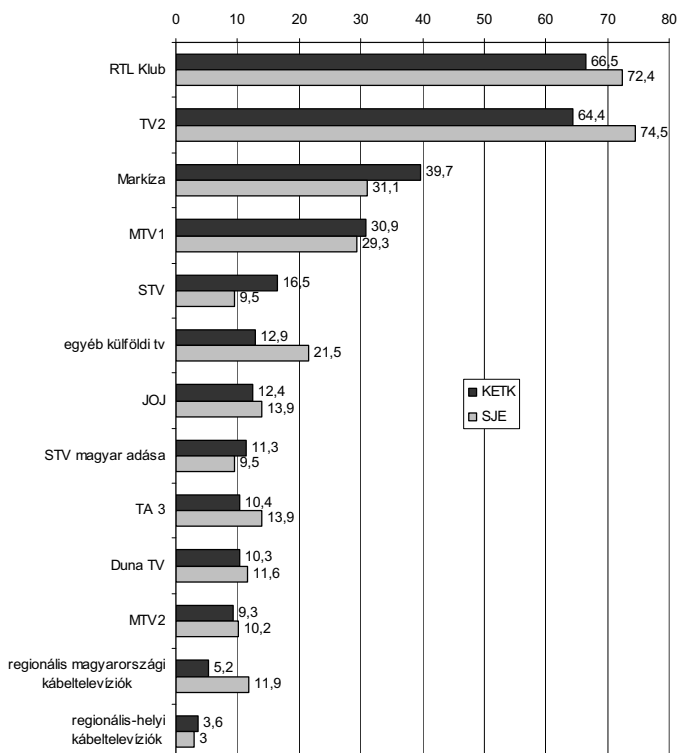
15. ábra. A rendszeres rádióhallgatók részaránya (%)



A televízióállomások preferenciája (16. ábra) is elsősorban a kereskedelmi adók nézettségéről tanúskodik. Közülük a RTL Klub és a TV2 a legkedveltebb,³² a SJE hallgatóinak háromnegyede, a KETK hallgatóinak kétharmada nézi rendszeresen. A harmadik a Markíza szlovák kereskedelmi tévéállomás, amelyet a nyitraiak 40 százaléka és a komáromiak 31 százaléka néz rendszeresen. Az MTV1-et nagyjából minden harmadik diák nézi. A szlovák közszolgálati tévét inkább a KETK, a többi külföldi (azaz nem magyar nyelvű) tévécsatornákat inkább a SJE diákjai preferálják.

³² Korábbi kutatásainkban valahányszor rákérdeztünk a médiafogyasztásra, a mostani eredményekhez hasonlóan mindig a kereskedelmi rádiók és televíziók végeztek a preferencialista elején – kortól és iskolázottságtól függetlenül.

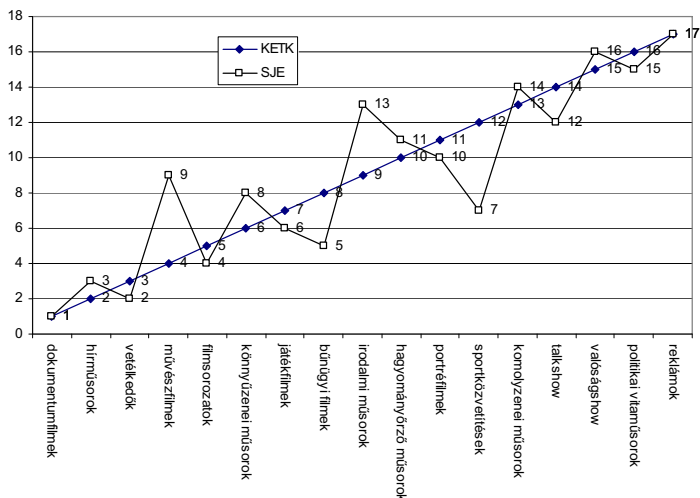
16. ábra. A rendszeres tévénézők részaránya (%)



Ilyen magas fokú elektronikus médiafogyasztásnál joggal feltételezhető, hogy a hallgatók minden bizonnyal tájékozottak. Csak az a kérdés, hogy milyen téren. Éppen ezért a következő lépésben azt vizsgáltuk, hogy milyen jellegű műsorokat néznek.

Tizenhét műsorfajtát soroltunk fel, ezek közül némelyek hasonló, mások eltérő közkeveltségnek örvendenek a két diákcsoport körében. Amit egyformán a legjobban szeretnek, a dokumentumfilm, a hírműsor és a vetélkedő. Utolsó helyre pedig a reklámot helyezik (17. ábra).

17. ábra. A TV műsorfajták közkedveltség szerinti sorrendje



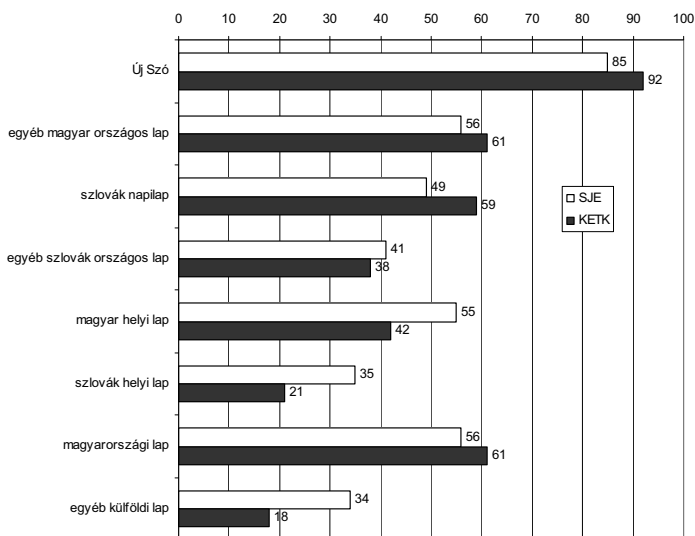
Ugyanakkor elmondható, hogy a tizenhét műsorfajta közül egy sincs, melyet különösen kedvelnének, de olyan sem, melyet kimondottan utálnának. A közkedveltség mértéke szerint három műsorcsoport különíthető el: az inkább kedvelt, a kevésbé kedvelt és a nem kedvelt műsorok.

Az inkább kedvelt műsorok csoportjába a már említett dokumentumfilmek, vetélkedők és hírműsorok (SJE), illetve a dokumentumfilmek, hírműsorok, vetélkedők és művészfilmek (KETK) tartoznak. A kevésbé kedveltek közé mindkét diákcsoport ugyanazokat a műsorokat sorolta: filmsorozatok, bűnügyi filmek, játékfilmek, sportközvetítések, könnyűzenei és komolyzenei műsorok, művészfilmek, portréfilmek, hagyományőrző műsorok, talkshow-k és az irodalmi műsorok. Nem kedvelik a politikai vitaműsorokat, a valóságshow-t és a reklámot. Vagyis mindkét diákcsoport elsősorban olyan műsorokat szeret, amelyekből tényszerű információkat méríthet, legyenek ezek általánosabb jellegűek (amelyeket a vetélkedők, dokumentumfilmek közvetítenek) vagy az aktuális történésekhez kötődők (hírműsorok).

Az elektronikus médiafogyasztás tömör jellemzése után nézzük meg, olvasnak-e a hallgatók újságot, folyóiratot (18. ábra)! Első ránézésre látható, hogy még ha van is némi eltérés a két diákcsoport között, azért a feltüntetett sajtótermék-kategóriák többségét túlnyomó részük olvassa.

Legtöbben az *Új Szót* olvassák (naponta a SJE hallgatóinak 42 százaléka, a KETK hallgatóinak egyharmada). Majd mindkét diákcsoportnál az egyéb magyar nyelvű országos lapok (általában *Vasárnap*, *Új Nő* és *Szabad Újság* sorrendben) és a magyarországi lapok következnek. A hallgatók tehát elsősorban magyar nyelvű lapokat olvasnak, ami a SJE diákjainál még inkább megfigyelhető, hiszen esetükben a magyar helyi lapok is megelőzik a szlovák lapokat. A KETK hallgatói közül többen olvasnak szlovák napilapokat, a SJE hallgatói között viszont olvasottabbak a helyi szlovák és külföldi lapok. A szlovák napilapok közül a *Nový čas* (SJE 5%, KETK 23%) és a *Sme* (SJE 6,4%, KETK 13%) a legkedveltebb. Az országos szlovák lapok közül a *Plus 7 dní* (KETK 14,3%, a SJE hallgatói elvétve említették) és különböző női lapok (*Emma*, *Eva*, *Nový čas pre ženy*, *Báječná žena*, *Sme pre ženy*).

18. ábra. Olvassák az alábbi sajtót (%)



A diákok tájékozottságához tehát nem fér kétség, s úgy tűnik, a sajtótermékek közül is elsősorban a naprakész információkat közvetítőik iránt érdeklődnek.

3.3. A közösségi szerepvállalás és a közösség dolgai iránt tanúsított érdeklődés

Ennek a tág témakörnek ezúttal csupán két vetületére térek ki. Ezek a nemzeti identitás felvállalása és a különböző közösségi témák iránti érdeklődés.

3.3.1. A nemzet mint érték és a nemzeti hovatartozás felvállalása

A szlovákiai magyar közösségen belüli szerepvállalás egyik fő feltétele, hogy az ember magyarnak tartsa magát, és felvállalja magyar identitását. Ez akkor következhet be, ha magyarnak lenni fontos számára, azaz magyarnak lenni érték.

Amikor az emberek általános értékrendjét vizsgáljuk, tulajdonképpen azokra a belső motivációként (is) működő tényezőkre vagyunk kíváncsiak, amelyek néha célként, máskor eszközként, de az adott életszakaszhoz mérten kisebb-nagyobb fontossággal mindig jelen vannak, mindig ott lebegnek lelki szemeik előtt. Az egyetemisták általános értékrendjének vizsgálatakor ugyanaz a 17 általános életvezetési érték – egyik közülük a magyar nemzethez tartozás – szerepelt a kérdőívben, mint amelyet más kutatásainkban is használunk. A diákoknak az volt a feladatuk, hogy értékeljék, mennyire fontosak ezek számukra. A végeredményt, vagyis a fontosságuk alapján rangsorolt értékeket a 3. táblázat tartalmazza.

3. táblázat. Általános értékrend

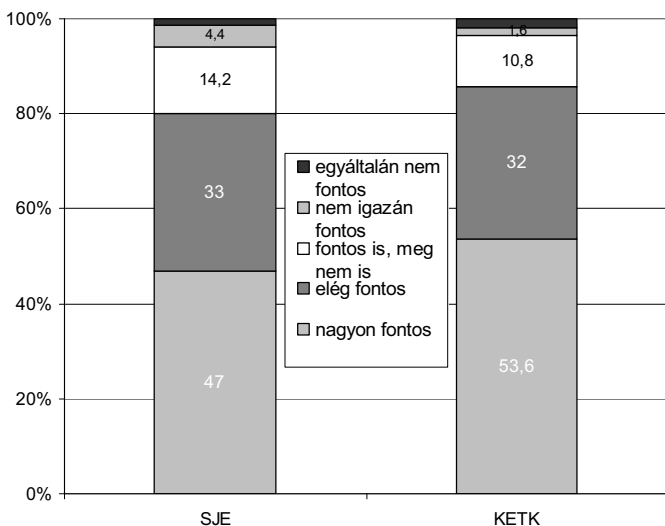
Érték	Fontossági sorrend*		Fontos**	
	SJE	KETK	SJE	KETK
Pénz	13	14	74,0	67,0
Munka	7	8	86,0	91,0
Vallás	17	17	32,0	51,0
Család	1	1	98,0	97,0
Siker	8	13	82,0	77,0
Kötetlen, szabad élet	6	4	81,0	86,0
Szüleitől tanult erkölcsi szabályok szerint élni	14	12	60,0	75,0
Megbecsülés	5	6	89,0	88,0
Jó viszonyban lenni az emberekkel	3	2	91,0	91,0
Szakmai érvényesülés	4	3	93,0	92,0
Mértékletesség	11	11	75,0	84,0
Mások véleményének tiszteletben tartása	12	10	73,0	84,0
Mindig megszerezni és megvénni, amit akar	15	15	56,0	51,0
Mindig elérni a célokat	2	5	90,0	93,0
Másokon segíteni	10	9	78,0	87,0
Környezete közösségi problémáival foglalkozni	16	16	37,0	54,0
Magyarnak lenni	9	7	80,0	86,0

*A fontossági sorrend a válaszok átlagértéke szerint (a válaszlehetőségek öt-fokú skálán a „nagyon fontos”-tól az „egyáltalán nem fontos”-ig terjedtek).

**A „nagyon fontos” és „elég fontos” válaszok összesített értéke százalékban.

A felsorolt 17 érték közül a nemzeti identitást (magyarnak lenni) a SJE hallgatóinak 80, a KETK diákjainak 86 százaléka preferálta (az előbbieknél a kilencedik, az utóbbiaknál a hetedik helyen szerepelt). Ezen belül a komáromiak 47, a nyitraiak 54 százaléka, vagyis nagyjából minden második fiatal számára nem egyszerűen csak fontos, hanem nagyon fontos, hogy magyarnak mondhassa magát (19. ábra).

19. ábra. Mennyire fontos magyarnak lenni? (%)



A viszonyítás kedvéért közlök néhány további adatot:³³ 2001-ben korcsoportoktól függetlenül a szlovákiai magyar felnőtt lakosság 86 százaléka tartotta fontosnak, hogy magyar (a nemzet ekkor a második legfontosabb értéknek bizonyult). Ugyanebben az évben a Mozaik 2001 című, 14–29 éveseket vizsgáló ifjúságkutatásban is hasonlókat tapasztaltunk.³⁴ Sőt 2003-ban is ugyanezt az eredményt kaptuk, igaz, némi korcsoportos eltéréssel: a 18–34 évesek 80 százaléka, az ennél idősebbek 90 százaléka preferálta a magyarságot mint értéket (amely összesítve a negyedik helyen végzett), amiből

³³ A Fórum Kisebbségkutató Intézet 2001-es és 2003-as kutatásáról van szó, amely Dél-Szlovákiában a 18 évnél idősebb magyar nemzetiségű lakosság 800-as mintáján zajlott, és nem, kor, iskolai végzettség, településtípus, valamint településnagyság szerint volt reprezentatív.

³⁴ Tizenhat érték közül a magyar fiatalok a nemzetiséget az ötödik helyre rangsorolták, miközben minden második nagyon fontosnak tartotta. A kutatás a hasonló korú dél-szlovákiai szlovák fiatalokra is kiterjedt. A szlovákok számára a nemzeti hovatartozás lényegesen kisebb értéként jelent meg, ugyanis a tizenhat érték közül csak 16,4 százalékuk tartotta nagyon fontosnak, s az értékek rangsorolásánál a tizennegyedik helyen szerepelt.

arra következtethettünk, hogy a korábbi évekhez képest a legfiatalabb korcsoportnál a nemzeti hovatartozás értéke iskolázottságtól függetlenül valamelyest csökkent.

A SJE és a KETK hallgatóinak általános értékrenden belüli nemzetpreferenciájához visszatérve elmondhatjuk, hogy a fentebb vázolt intervallumban mozog, vagyis nagyvonalakban a szlovákiai magyar összlakosságéhoz hasonló, beleértve az említett 18–34 éves korosztályt. Úgy tűnik, a nemzet mint érték az elmúlt hét évben nem veszített a fontosságából. Nem az a lényeg ugyanis, hogy hányadik helyen szerepel, ez csak egy felületes mutató, hiszen a helyezés mindig egy viszonyítás eredménye, hanem az, hogy mennyien tartják fontosnak. S az sem mindegy, hogy milyen más értékekkel társul – hiszen az ember értékrendje nem különálló, egymástól függetlenül ható értékekből áll, hanem olyan összefüggő értékcsoportokból, ún. értékrendtípusokból, amelyek néha világosan kirajzolódó, máskor pedig „első látásra” rejtett rendezőelv mentén alakulnak ki (akár a káosz mentén is). A SJE hallgatóinak öt, a KETK diákjainak hat általános értékrendtípusa különíthető el, amelyek a komáromiak 58, a nyitraiak 63 százalékát jellemzik.³⁵

A kilencvenes évek végén a felnőtt szlovákiai magyar népességnek négy domináns általános értékrendtípusát tártuk fel: a keresztény-konzervatív, a modernizált, a nemzeti-konzervatív és a fogyasztói általános értékrendet (Lampl 1999). Ezekhez képest a fiatalok értékrendjei nem különülnek el ilyen tisztán, ugyanakkor azt sem mondhatjuk, hogy teljes mértékben keverednek. A SJE hallgatóinál kirajzolódó értékrendtípusok:

- a nemzeti-konzervatív keresztény beütéssel (26%),³⁶
- a keresztény-konzervatív nemzeti beütéssel (10%),³⁷
- a fogyasztói-modernizáltba hajló (13%),³⁸

³⁵ A többiek értékrendjében nem mutatható ki semmiféle rendezőelv.

³⁶ Mások véleményének tiszteletben tartása, jó viszonyok, mértékletesség, segíteni másokon, környezete közösségi problémáival foglalkozni, magyarnak lenni.

³⁷ Szülőktől tanult erkölcsi szabályok betartása, vallás, magyarnak lenni, munka, környezete közösségi problémáival foglalkozni.

³⁸ Pénz, mindig megszerezni és megvenni, amit akar, siker, szakmai érvényesülés, munka, mindig elérni a célokat, megbecsülés.

- a modernizált (10%)³⁹ és a
- a nemzeti konzervatívba hajló (9%).⁴⁰

A KETK hallgatóinál a

- a konzervatív (21%),⁴¹
- a fogyasztói-modernizált (14%),⁴²
- a konzervatív alapú fogyasztói-modernizált (7%),⁴³
- a pénzorientált konzervatív (8%),⁴⁴
- a nemzeti-konzervatív indíttatású fogyasztói-modernizált (6%),⁴⁵
- és a konzervatívba hajló (7%)⁴⁶ értékrendek mutathatók ki.

A fenti elemzésből két egymással szorosan összefüggő következtetést vonhatunk le:

1. A két intézmény hallgatóinak nagyjából azonos részarányára (SJE 58%, KETK 63%) jellemző általános értékrend-típusok elsősorban a konzervatívnak, azaz hagyományosnak nevezett értékeken alapulnak.⁴⁷

³⁹ Kötetlen, szabad élet, megbecsülés, mindig elérni a célokat, siker.

⁴⁰ Család, mindig elérni a célokat, magyarnak lenni.

⁴¹ Jó viszonyok, segíteni másokon, mások véleményének tiszteletben tartása, mértékletesség, megbecsülés, munka, szülőktől tanult erkölcsi szabályok betartása, szakmai érvényesülés.

⁴² Mindig megszerezni és megvenni, amit akar, siker, mindig elérni a célokat, pénz, kötetlen, szabad élet.

⁴³ Vallás, környezete közösségi problémáival foglalkozni, magyarnak lenni, szülőktől tanult erkölcsi szabályok betartása, mindig megszerezni és megvenni, amit akar, siker, mindig elérni a célokat.

⁴⁴ Pénz, vallás, szülőktől tanult erkölcsi szabályok betartása, család, munka, mértékletesség.

⁴⁵ Magyarnak lenni, munka, pénz, család, kötetlen, szabad élet.

⁴⁶ Család, kötetlen, szabad élet, szülőktől tanult erkölcsi szabályok betartása, mindig elérni a célokat, segíteni másokon, megbecsülés.

⁴⁷ Ezek közé tartozik a vallás is, amely az utolsó helyen szerepel mindkét diákcsoport általános értékpreferencia-listáján. Felekezeti hovatartozásukat tekintve a fiatalok kétharmada római katolikus, 10 százalékuk református, s az elenyésző számú görög katolikus és evangélikus mellett a SJE hallgatóinak 11, a KETK hallgatóinak 14 százaléka felekezet nélküli vagy más, nem hagyományos egyház tagja. Ami a valláshoz való viszonyukat illeti, a magukat vallásosnak tartók dominálnak (SJE 55%, KETK 65%). A SJE hallgatóinak 14 százaléka bizonytalan, 21 százaléka nem vallásos, 6 százaléka komoly hívő. A KETK hallgatói között 14 százalék

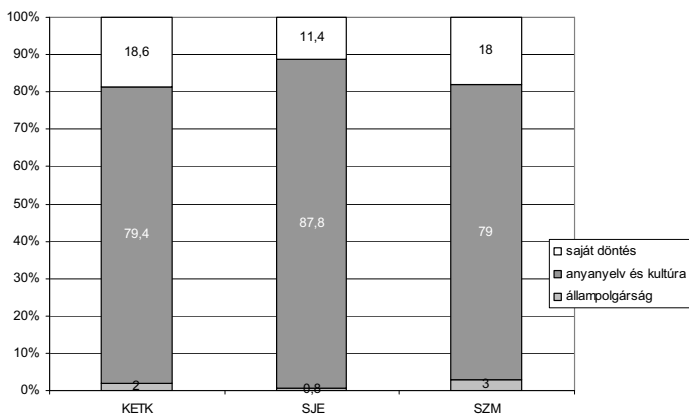
2. A SJE diákjaira jellemzőbb a nemzeti konzervativizmus, mint a KETK diákjaira. Bár mindkét egyetem hallgatóinak döntő többsége fontosnak tartja a magyarságát, a nemzeti hovatartozás mint érték épp a nemzeti konzervativizmusnak köszönhetően fokozottabb mértékben uralja a SJE diákjainak értékorientációját, mint a KETK hallgatóiét. A nemzet mint az adott értékrendtípus alkotóeleme a SJE diákjainak 45 százalékánál jelenik meg, mégpedig a következő értékrendtípusok hordozóinál: nemzeti-konzervatív keresztény beütéssel, keresztény-konzervatív nemzeti beütéssel és nemzeti konzervatívba hajló. A KETK hallgatóinak 13 százalékáról mondhatjuk el ugyanezt, mégpedig azokról, akikre a konzervatív alapú fogyasztói-modernizált és a nemzeti-konzervatív indíttatású fogyasztói-modernizált általános értékrend jellemző. Vagyis a SJE azon diákjai, akiknek általános életvitelét meghatározó értékrendjébe a nemzet szervesen beépült, arányukat tekintve több mint háromszorosát képezik a KETK hasonlóképpen jellemezhető hallgatóinak.

Felmerül a kérdés, hogy mi következik ebből. Elképzelhető, hogy a komáromi diákok valóban nemzetorientáltabbak nyitrai társaiknál, de nemcsak az általános értékrend szintjén, hanem abban az értelemben is, hogy véleményeiknél, szóbeli megnyilatkozásaiknál, döntéseiknél és cselekedeteiknél erőteljesebben befolyásolja őket a nemzeti hovatartozásuk? A kérdésre adandó felelősségteljes válasz egy olyan komplex identitáskutatást igényelne, amely az összes felsorolt problematikát tartalmazza. Jelen kutatásunk semmiképp sem tekinthető annak, nem is ilyen célból készült. A nemzeti identitással kapcsolatos vélemények és szóbeli megnyilvánulások szintjén azonban van összehasonlítási alapunk.

a bizonytalanok, 12 százalék a nem vallásosak és ugyancsak 6 százalék a komoly hívők részaránya. A komáromiak 77, a nyitraiak 84 százaléka hisz abban, hogy létezik egy személyes Isten (SJE 48%, KETK 59%) vagy valamilyen szellem, léleterő (SJE 29%, KETK 25%). Vallási szertartáson egynegyedük karácsonykor/húsvétkor vesz részt. Hetente egyszer a nyitraiak ugyancsak egynegyede, a komáromiak 14 százaléka jár templomba/istentiszteletre. A többiek ennél ritkábban vagy sosem járnak, leszámítva azt a néhány fiatalot, akik hetente többször vesznek részt vallási szertartáson.

Először is vegyük szemügyre, hogy *mi határozza meg leginkább a diákok nemzeti hovatartozását*. Újfént beigazolódt az eddigi kutatásaink során tapasztalt tényállás, hogy a szlovákiai magyarok nemzeti identitása kulturális identitás, hiszen mindkét diákcsoport döntő többsége anyanyelvéből és kultúrájából származtatja nemzeti hovatartozását: a KETK hallgatóinak 79 százaléka, ami egyúttal szlovákiai magyar átlagértéknek tekinthető,⁴⁸ a SJE hallgatóinak pedig 88 százaléka (20. ábra). Az állampolgárság mint a nemzeti identitás kritériuma a 2007-ben tapasztaltakhoz hasonlóan a KETK hallgatóinál csak elvétve, a SJE diákjainál pedig egyáltalán nem jelenik meg. A saját döntésen alapuló nemzeti hovatartozás, amely anyanyelvtől, kultúrától, állampolgárságtól független önbesorolást jelent, minden kilencedik komáromi és minden ötödik nyitrai diákra jellemző.

20. ábra. Mi határozza meg leginkább az Ön nemzeti hovatartozását? (%)



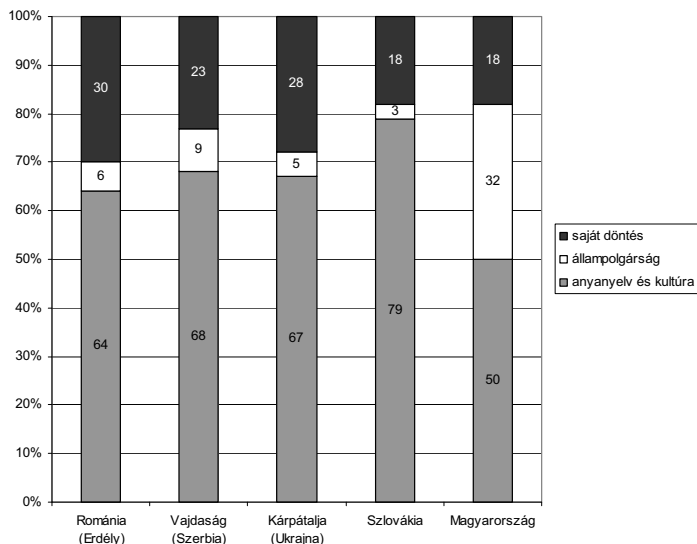
* SZM – szlovákiai magyarok 2007-es mintája.

⁴⁸ A 2007-es Kárpát Panel nemzetközi összehasonlító kutatásban ugyanezt az értéket kaptuk. A dél-szlovákiai mintát 600 magyar nemzetiségű/magyarul tudó felnőtt állampolgár alkotta. A minta összetételét többlépcsős véletlen mintavételi módszerrel alakítottuk ki.

A kultúrnemzet–államnemzet, vagy újabb keletűen fogalmazva a kulturális nemzet–politikai nemzet általában egymás ellentétéként⁴⁹ feltüntetett kétpólusos modelljéből kiindulva mindez persze evidenciának tűnhet, hiszen azt gondolhatnánk, mi másból is eredeztetheti nemzeti hovatartozását egy magát magyarnak valló szlovákiai kisebbségi, ha nem az anyanyelvéből és a kultúrájából. Csakhogy a valóság több szempontból is rácsáfol erre a logikára. Elsősorban azzal, hogy a tíz évvel ezelőtti állapotokhoz képest enyhén csökkent a kulturális, de az állampolgári alapon történő önmeghatározás is, s ennek megfelelően fokozatosan növekedett a saját döntés súlya (Lampl 2007). Másodsorban a kultúrnemzeti önbesorolás nemcsak kisebbségi léthelyzetben lehetséges, hiszen például Magyarországon, ahol a magyar államalkotó nemzet, a magyar nemzetiségű megkérdezettek csupán egyharmadának van állampolgárságon alapuló nemzeti identitása, miközben minden második kultúrnemzeti alapon azonosítja be magát. S hogy még inkább bonyolítsuk a dolgot, a kultúrnemzeti önbesorolás a Kárpát-medencei magyar kisebbségekre sem egyformán jellemző (21. ábra). Bár mindenütt az anyanyelvnek és a kultúrának van domináns nemzeti identitás meghatározó szerepe, leginkább a szlovákiai magyaroknál fordul elő, s egyben náluk figyelhető meg legkevésbé az államnemzeten és saját döntésen alapuló önbesorolás.

⁴⁹ A kultúrnemzet – politikai nemzet dichotómia tarthatatlanságáról lásd *Regio*, 2002. 4. sz.

21. ábra. Mi határozza meg leginkább a nemzeti identitást? – Kárpát-medencei adatok*



* Az ország, illetve régióneveket úgy tüntettem fel, ahogy az ottani kutatók használják.

Elvileg a kultúrnemzeti és államnemzeti önmeghatározás egymásba is olvadhatna, s ezáltal gyakorlatilag kétféle nemzetidentitásunk is lehetne, mint például egy amerikai spanyolnak, csak hogy eddigi kutatásaink tanúsága szerint szlovákiai viszonylatban ez nem így működik. A kétféle önmeghatározás nem olvad össze, nem folyik egymásba. Sokkal inkább jelent kontinuumot, ahol a kultúrnemzeti besorolás a magyar identitással azonos, az államnemzeti pedig a magyar identitás feladásának az előszobája. Egy szlovákiai magyarnak nem igazán lehet kétféle nemzeti identitása azáltal, hogy „kultúrmagyarként” integrálódik a szlovák államnemzetbe, ugyanis a szlovák államnemzetet szlovákok alkotják. Amíg tehát magyarnak tartja magát, nem lehet az államnemzet alkotója, amint viszont államnemzeti alapon kezd önzonosulni, valójában kezdi elveszíteni a magyarságát. Ugyanakkor a kultúrnemzeti önbesorolás nem zárja ki a Szlo-

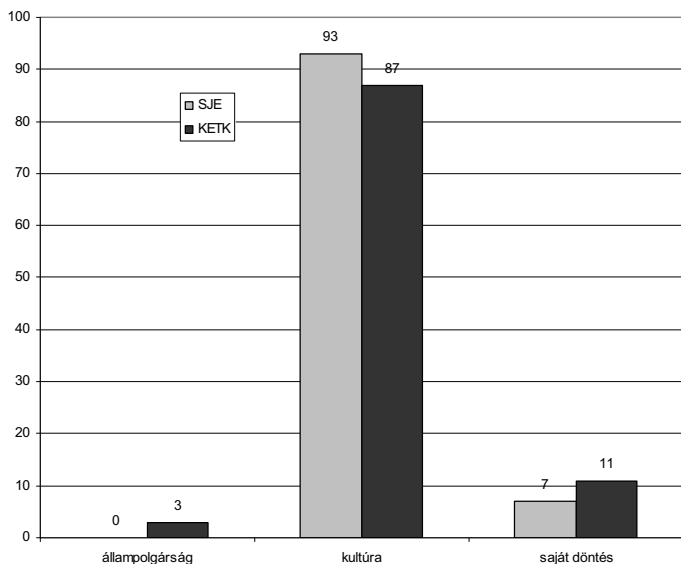
vákiához, mint hazához, illetve szülőföldhöz való szoros kötődést (Lampl 2008).

Amint említettem, a többi Kárpát-medencei magyarhoz hasonlóan a szlovákiai magyaroknál is megfigyelhető, hogy növekszik a nemzeti hovatartozásukat saját döntésből eredeztetők részaránya. Kutatási tapasztalatainkból kiindulva ez annyit jelent, hogy az adott körülményektől teszik függővé, milyen nemzetiségűnek tartják magukat, ugyanakkor a nemzeti hovatartozás kérdése nem igazán fontos számukra. Az adott körülményt illetően itt nem valamiféle köpönyegforgatásról van szó, amikor valaki haszonelvtől indítatva mindig éppen annak tartja magát, ami számára a legkifizetődőbb. A magukat saját döntés alapján önbesorolók vallomásai sokkal inkább egy alapidentitás hiányára engednek következtetni, s mivel nincs meg a „földszint”, úgy tűnik, nem tudnak mire építeni. De az életesemények sodrása közepette nem is érzik ennek hiányát, nem is akarnak ily módon építkezni. Mindez leginkább arra a posztmodern identitásra emlékeztet, amelynek legfőbb jellemzője az identitás hiánya (Bauman 1995).

Hogyan helyezhetők bele ebbe a keretbe a diákok? A KETK hallgatói mindhárom szempontból a szlovákiai magyar felnőtt lakossági mintát kopírozzák, a SJE hallgatói viszont kultúrnemzeti önbesorolásban felülmúlják, állampolgári és saját döntésen alapuló önbesorolásban pedig „lemaradnak”. Ebből arra következtethetünk, hogy a SJE diákjainak nemzeti identitását a KETK hallgatóinál fokozottabb mértékben határozza meg az anyanyelv és a kultúra, vagyis e tekintetben „nemzetibbek” nyitrai társaiknál.

A háromféle nemzeti hovatartozás-kritérium és a nemzet mint általános érték preferálása között szoros összefüggés van (22. ábra). Azoknak a hallgatóknak a döntő többsége, akik nagyon fontosnak tartják nemzeti hovatartozásukat, az anyanyelvből és kultúrából származtatja nemzeti identitását. Közülük alig néhányan azonosulnak az államnemzeti önbesorolással, s a saját döntést előnyben részesítők részaránya is elenyésző.

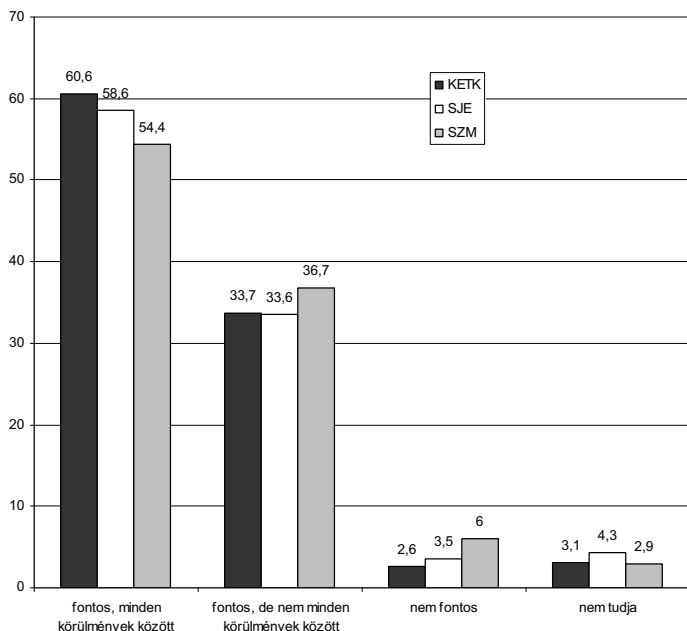
22. ábra. Magyarak lenni nagyon fontos/a nemzeti hovatartozás kritériuma (%)



A nemzeti identitással kapcsolatos vélemények közül a második arra vonatkozik, hogy *fontos-e kitartani a magyarságunk mellett*.

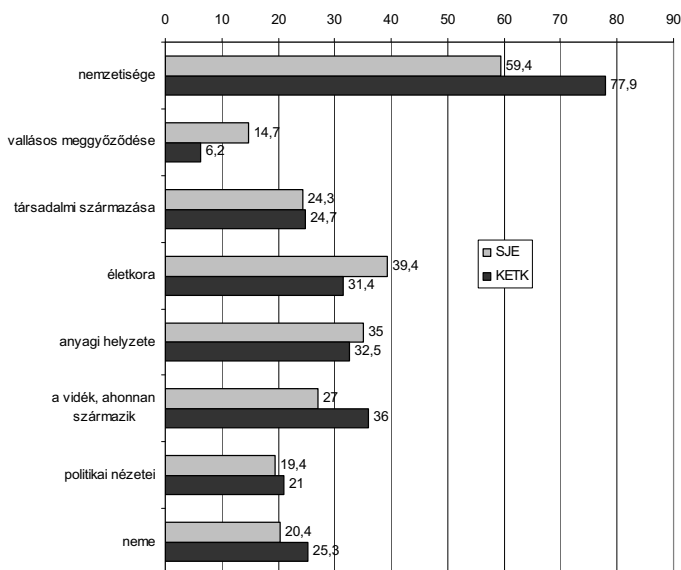
A Fórum Kisebbségkutató Intézet 2007 őszén reprezentatív szlovákiai magyar mintán végzett közvélemény-kutatásában a megkérdezettek 91 százaléka tartotta fontosnak a nemzeti identitás felvállalását. Ebből 54 százalékuk minden körülmények között, 37 százalékuk pedig nem minden körülmények között tartotta ezt fontosnak. A diákok körében is hasonló eredményeket kaptunk: nagyjából 60 százalékuk minden körülmények között felvállalandónak tartja a nemzeti identitást, 34 százalékuk pedig azt válaszolta, hogy fontos ugyan a nemzeti identitás felvállalása, de nem minden körülmények között. Tehát ők még fontosabbnak tartják a nemzeti identitás minden körülmények közötti felvállalását, mint általában a szlovákiai magyarok (23. ábra).

23. ábra. Fontos a nemzeti identitás felvállalása? (%)



A diákok bizonyára tudják, hogy miről beszélnek, ugyanis saját bevallásuk szerint kerültek már hátrányos helyzetbe a magyarságuk miatt. Vessünk egy pillantást az 24. ábrára: a felsorolt okoktól függően kisebb-nagyobb hányaduk tapasztalt diszkriminációt, de a hátrányos megkülönböztetés legkiemelkedőbb oka a nemzeti hovatartozás. A SJE hallgatóinak csaknem 60, a KETK hallgatói 78 százalékának van ilyen jellegű személyes tapasztalata.

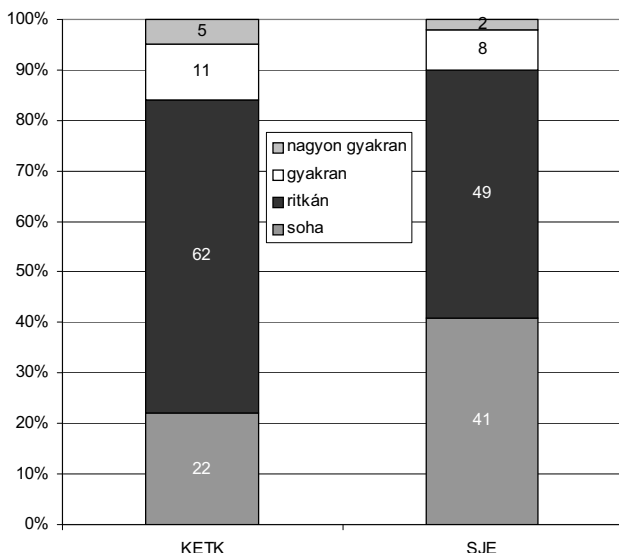
24. ábra. A hátrányos megkülönböztetésben részesültek részaránya (%)



A nyitrai diákok egyrészt többször kóstoltak bele a magyarságuk miatti hátrányos megkülönböztetés „élményébe”, másrészt gyakrabban fordult elő velük ilyesmi (25. ábra). Példaként általában szlovák nemzetiségű oktatók bánásmódját említették, főleg azok a hallgatók, akik szakpárosításuk egyik „felét” szlovák nyelven oktató tanszéken végzik.⁵⁰

⁵⁰ Ilyen élményben nekem is volt részem, igaz nem diákként, hanem az egyetem zsummalisztika tanszékének adjunktusaként. Az államvizsgát megelőző diplomamunka megvédésén történt. Az egyik hallgató, aki nálam írta a szakdolgozatát, magyar nemzetiségű volt. Jól beszélt és írt szlovákul, de a neve alapján mindenki számára világos volt, hogy magyar (egyébként ő sem tagadta). A vizsgabizottság egyik tagja, aki az SNS színeiben indult a helyhatósági választásokon és a médiában is többször bizonyította a párt eszméhez való hűségét, feltett a fiúnak egy olyan érthetetlen kérdést a szakdolgozatával kapcsolatban, hogy a bizottság valamennyi tagja felkapta a fejét. Természetesen a hallgató sem értette, ezért nem is tudott azonnal válaszolni, mire a hölgy mézesmázos mosollyal azt mondta neki, hogy ha nem tud szlovákul, ő megismételheti neki a kérdést magyarul. A fiú elvörösödve kijel-

25. ábra: Nemzeti hovatartozása miatt milyen gyakran érte megkülönböztetés? (%)

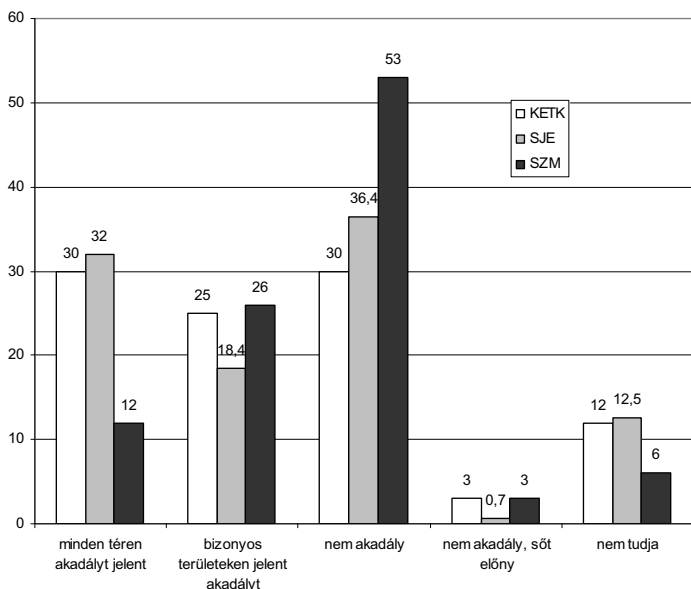


lentette, hogy ő tud szlovákul. A kolléganő viszont élvezve a helyzetet, újra felajánlotta, hogy ő nagyon szívesen elismétli magyarul, ha nem érti szlovákul. Az egyik fiatal kolléga, aki szintén tudott magyarul, de nem kapcsolt, hogy itt a hallgató megszégyenítésére megy ki a játék, lelkesen asszisztálni kezdett: „igen, igen, mi nagyon szívesen elmondjuk magyarul, ha nem érti.” A bizottság többi tagja is érezte, miről van szó, hiszen ismerték a kolléganő politikai háttérét, kellemetlen is volt nekik, de nem szóltak egy szót sem. Az elnök sem lépett közbe. A szegény fiú pedig hajtogatta, hogy neki nem kell elmondani magyarul, ő ért szlovákul. Akkor már nem bírtam ki, s bár nem akartam közbeszólni, nehogy azt is úgy könyveljék el, hogy védem a szakdolgozómat, s ezt is az ő számlájára írók mint negatívumot, hogy nem tudja „megvédeni magát”, odaszóltam a kolléganőnek, hogy nem értem, hogy jön a szakmai dolgokhoz a nyelvtudás kérdése. A szakdolgozómnak nincs szüksége „engedményekre”, mivel kíváloán beszél és ért szlovákul, mint arról mindenki, aki itt ül, az öt év során meggyőződhetett, s mivel a kérdést én sem értem, megkértem, hogy próbáljon érthetően fogalmazni. Szerencsére sem ezelőtt, sem azután nem tapasztaltam hasonlót, de ez a kis „sztori” azért bennem is megmaradt. Nem beszélve a diákról, akit a nő végül békén hagyott, de a nap végén nekem azért még odaszúrta: „nem kellett volna annyira védened, elismerheted, hogy ha valaki nem tud jól szlovákul, akkor persze hogy nem tud azonnal reagálni a kérdésre.”

A nemzeti hovatartozás miatti diszkrimináció olyan nemzeti identitást formáló tényező, amely megingathatja, de meg is erősítheti a magyarság felvállalását. A diákok körében azt tapasztaltuk, hogy azok, akik megélték a hátrányos megkülönböztetést, még fontosabbnak tartják a nemzeti identitás minden körülmények közötti felvállalását (SJE 62%, KETK 64%), mint azok, akiket magyarságuk miatt nem ért semmiféle hátrány (SJE 54%, KETK 48%). A SJE hallgatói közül „a minden körülmények között hűnek kell maradni nemzetiségünkhöz” választ adók 63 százalékát, a KETK ugyanígy gondolkodó hallgatóinak 83 százalékát épp azok alkotják, akiket már diszkrimináltak a magyarságuk miatt. A szóbeli megnyilatkozások szintjén tehát a diszkrimináltak többsége nem inog meg a nemzeti identitás felvállalásában – s ez a KETK hallgatóira még inkább jellemző, mint a komáromi diákokra, akik eleve kevesebb hátrányos megkülönböztetésben részesültek. Vagyis sportnyelven szólva, egyenlítene a nyitraiak, mert az igaz, hogy valamivel kevesebb közöttük az önmagát kultúrnemzeti alapon besoroló, de gyakoribb diszkriminációs tapasztalataik ellenére fontosabbnak tartják a nemzeti hovatartozás minden körülmények közötti felvállalását.

Talán nem rugaszkodok el nagyon a valóságtól, ha feltételezem, hogy a következő olyan körülmény, amely a nemzeti identitás mellőzésére kényszerítheti az embereket az, amikor úgy érzik, hogy magyarságuk akadályozza az érvényesülésüket. De vajon akadályozza-e? A 26. ábrán a hallgatók véleményein kívül a 2007-es szlovákiai magyarokra vonatkozó adatsor is szerepel.

26. ábra. Akadály az érvényesülésnek Szlovákiában, ha az ember magyar? (%)



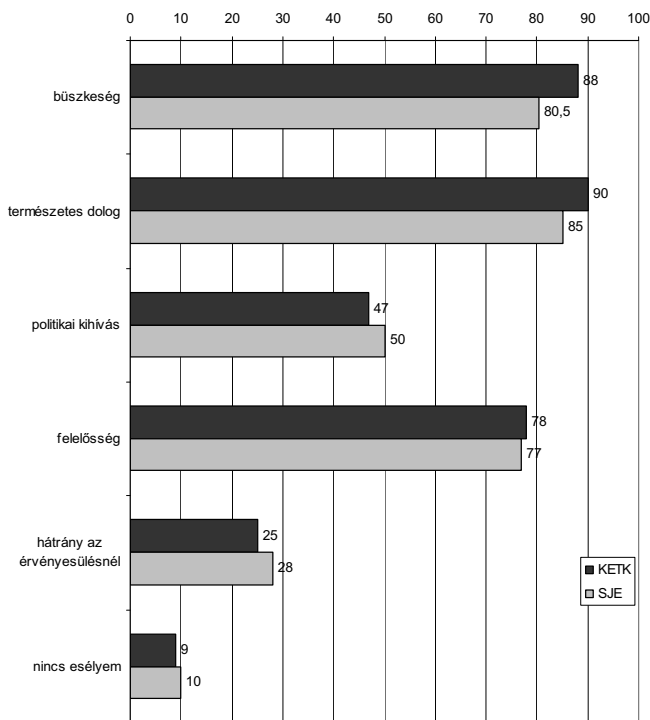
A szlovákiai magyarokhoz képest, akiknek 56 százaléka szerint magyarként is lehet Szlovákiában érvényesülni, a fiatalok jóval kisebb hányada osztja ezt a véleményt – a SJE diákjainak 37, a KETK hallgatóinak 33 százaléka (miközben nagyjából minden kilencedik nem tudott válaszolni a kérdésre). Mindkét diákcsoport nagyjából 30 százaléka szerint magyarnak lenni minden téren akadály az érvényesülésnek. Valamivel kevesebben gondolják azt, hogy csak bizonyos területeken jelent akadályt. A nyitrai diákok értelmezésében ezek olyan szlovákok lakta régiók, ahol magyarelles a hangulat, s ennek következtében egy magyar nehezebben talál munkát. Ugyanakkor említették az egyetemet is, valamint a közéletet. A komáromi diákok szerint főleg olyan területeken jelent akadályt, ha valaki magyar, ahol szlovákul kell tudni, vagyis elsősorban a közéletben, hivatalokban, de az iskolaügyben is. Nyilvánvalóan felmerül a kérdés, hogy az

ilyen nézetek háttérében milyen szerepet játszik a szlovák nyelvtudás. Nos, úgy tűnik, semmilyen. Azt a véleményt, hogy a magyar nemzetiség akadályozza az érvényesülést Szlovákiában, ugyanúgy megtaláljuk a szlovákul jól tudó, mint a szlovákul kevésbé tudó fiatalok között, ami azt jelzi, hogy szerintük nem a verbális szlovák megnyilvánulások, hanem az ember magyar mivolta jelent számára akadályt. Az persze más dolog, hogy a leggyakrabban épp a szlovák beszéd/kiejtés alapján lehet beazonosítani, hogy ki magyar (bár ez nem törvényszerű).

Van-e valamilyen összefüggés a nemzeti identitás mint az érvényesülés akadálya, valamint a nemzeti identitás felvállalásának szükségességéről vallott nézetek között? Az érvényesülést minden téren akadálnak tartó nyitrai diákok között átlagon felüli a nemzeti identitás minden körülmények közötti felvállalását hangsúlyozóinak aránya (70%). A KETK hallgatói tehát inkább afelé hajlanak, hogy ha akadály is magyarnak lenni, attól még ragaszkodni kell a nemzeti identitáshoz. A komáromi diákoknál sem ilyen, sem más szignifikáns összefüggés nem mutatható ki, vagyis esetükben a vélemények szintjén a magyarság felvállalásának fontossága és az érvényesülés közt nincs kapcsolat. Tehát abból a véleményből, hogy akadály-e a magyarság, a SJE hallgatóinál egyelőre semmilyen konzekvencia nem vonható le arra nézve, hogy ez gyengíti-e a nemzeti identitásukat vagy sem.

A következő fontos mutató a *nemzeti hovatartozáshoz való érzelmi viszonyulás*, amely a nemzeti értékrend alapját képezi. Az esetek döntő többségében a magyarságtudathoz pozitív érzelmek kapcsolódnak (27. ábra).

27. ábra. Egyetértenek azzal, hogy magyarnak lenni...? (%)

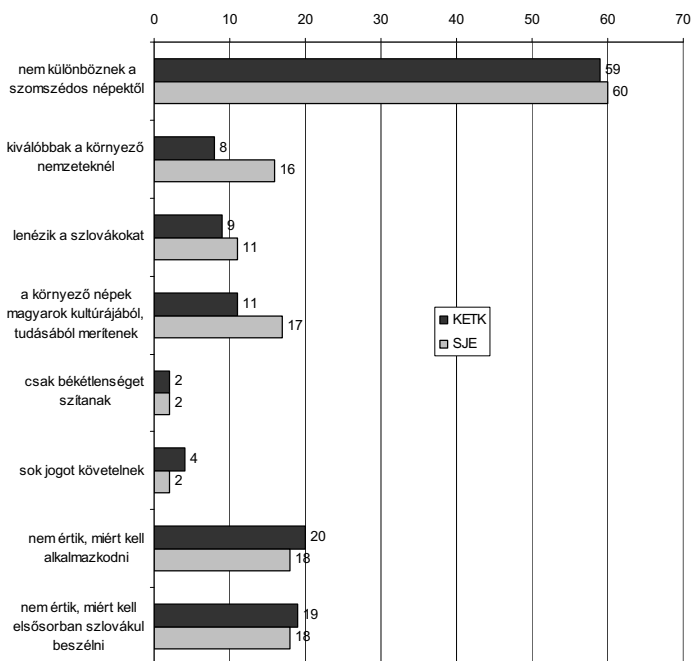


A legtöbb fiatal számára abszolút természetes dolog magyarnak lenni, mivel magyar az anyanyelvük és a magyar kultúrán nőttek fel (SJE 85%, KETK 90%). Büszkéek arra, hogy magyarok (SJE 81%, KETK 88%), ugyanakkor sokuk számára ez felelősséget jelent, mert fennmaradásunk érdekében meg kell őrizni anyanyelvünket és kultúránkat (SJE 77%, KETK 78%). Mindkét diákcsoport fele egyben politikai kihívásnak tekinti azt, hogy magyar, mert fontosnak tartja, hogy a szlovákiai magyarok szervezett közösségként éljenek. Előfordul persze olyan vélemény is, hogy magyarnak lenni hátrányt jelent az érvényesülésben (SJE 28%, KETK 25%), minden tizedik hallgató szerint pedig teljesen hátrányos magyarnak lenni, mert ezáltal az ember Szlovákiában abszolút

esélytelenné válik. Mindent egybevetve azonban a többség pozitívan éli meg magyar identitását. Ez a pozitív viszonyulás a KETK diákjai körében még erőteljesebb, mint a SJE hallgatóinál.

Bárhonnan közelítünk tehát a nemzeti hovatartozás kérdéséhez, mindig bebizonyosodik, hogy a diákok önazonosságának egyik alapvető összetevőjéről van szó. Ennek ellenére még a legrosszabb szándékkal sem fogható rájuk az öntömjenezés, saját nemzetük istenítése. A *szlovákiai magyarokkal kapcsolatos véleményeikből* legalábbis nem ez derül ki (28. ábra).

28. ábra. Egyetért azzal, hogy a szlovákiai magyarok...? (%)⁵¹



⁵¹ Az ábrán csak a pozitív választ adók részaránya van feltüntetve, de fontos megjegyezni, hogy a hallgatók aránylag nagy csoportja – ez persze kérdésenként különböző volt – nem tudott válaszolni.

Azzal a kijelentéssel, hogy nem különbözünk másoktól, tehát nem vagyunk sem jobbak, sem rosszabbak a környező népeknél, a hallgatók 60 százaléka ért egyet. Viszont minden negyedik hallgató szerint ez nem igaz, vagyis mások vagyunk, minden hetedik pedig nem tudta megmondani, hogy szerinte különbözünk-e a szomszédos népektől vagy sem.

Nemcsak hogy nem különbözünk – kiválóbbak aztán végképp nem vagyunk. Ez a válasz fokozottabban jellemző a KETK hallgatóira (72%), mint a SJE diákjaira (66%), mivel az utóbbiak közül kétszer annyian gondolják, hogy a szlovákiai magyarok kiválóbbak a környező nemzeteknél (SJE 16%, KETK 8%). Ezt a véleményt a következő is megerősíti: a SJE hallgatóinak fele, a KETK hallgatóinak csaknem kétharmada szerint a környező népek nem a magyarok kultúrájából, tudásából merítenek. Ugyanakkor a SJE diákjai kevésbé értenek ezzel egyet, mint a nyitrai fiatalok, de azt is hozzá kell tenni, hogy épp ebben a kérdésben a legmagasabb a válaszolni nem tudók részaránya (SJE 33%, KETK 25%).

A 28. ábrán látható többi nézet általában a szlovákok szájából hangzik el, mégpedig akkor, amikor a szlovákiai magyarok összeférhetetlenségét ecsetelik. A hallgatók többsége azonban nem osztja ezeket a véleményeket. Kategorikusan elutasítják, hogy a szlovákiai magyarok békétlenséget szítanak (SJE 90%, KETK 86%), lenézik a szlovákokat és túl sok jogot követelnek maguknak (SJE 87%, KETK 84%). Érdekes viszont, hogy az ábrán szereplő utolsó két véleménnyel kapcsolatban kevésbé egységesek. A szlovákiai magyarok alkalmazkodóképességének hiányára vonatkozó kijelentést, valamint azt, hogy nem akarnak szlovákul beszélni, mindkét egyetem hallgatóinak kétharmada igaztalannak tartja, vagyis ezekben az esetekben is az elutasítás dominál. Ugyanakkor minden ötödik egyetért velük, s a tanácstalanok részaránya is 15–23 százalék között mozog. Vagyis azok sincsenek kevesen, akik úgy gondolják, a magyarok képtelenek felfogni, hogy aki Szlováki-

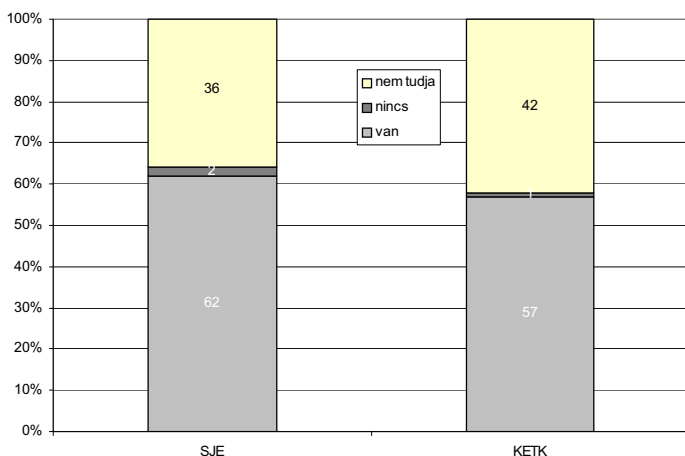
ában él, annak alkalmazkodni kell a többségi nemzethez, és elsősorban szlovákul kell beszélnie.⁵²

A fiatalok többsége tehát úgy látja, hogy a szlovákiai magyarok „belesimulnak” környezetükbe. A többi néphez képest nincsenek kiemelkedő, példaértékű teljesítményeik, de nem is rosszabbak másoknál.

Itt álljunk meg egy pillanatra, s nézzük meg, hogy van-e egyáltalán valaki, akinek a tevékenységére, teljesítményére büszkéek a fiatalok, s hogy még egy lépéssel odébb menjünk, van-e valaki, akit példaképüknek tekintenek!

Kezdjük a múlttal! Vannak-e magyar történelmi hősök, hősnők? A hallgatók többsége szerint vannak, de sokan közülük nem tudtak válaszolni erre a kérdésre (29. ábra). Konkrét neveket pedig még kevesebben tüntettek fel.

29. ábra. Történelmi hősök, hősnők (%)



⁵² Ezzel kapcsolatban elengedhetetlen egy rövid kitérő a szlovák–magyar viszony témakörében: a hallgatók kétharmadának véleménye szerint a legutóbbi választások óta ismeretségi körükben és lakóhelyükön nem változott a két nemzet kapcsolata, egyharmaduk szerint pedig inkább romlott. Országos szinten azonban egyértelműen úgy látják, hogy romlott a szlovák–magyar viszony.

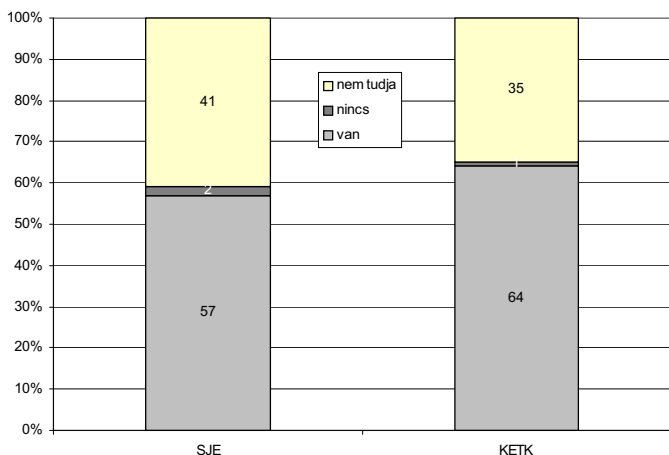
A SJE hallgatói gyakorisági sorrendben a következő neveket említették: István király, Mátyás király, Kossuth Lajos, Petőfi Sándor, Széchenyi István, Árpád, Zrínyi Miklós, Dobó István és az egri védők, Hunyadi János, Attila, Bocskai, Deák Ferenc, Erzsébet királynő, Esterházy János, Rákóczi Ferenc, Zrínyi Ilona, a magyar Nobel-díjasok, Kazinczy, Mária Terézia, Szent-györgyi Albert. Néhányan azt válaszolták, hogy mindenkit hősnak tekintenek, aki tett valamit a magyarkért, s olyan válasz is érkezett, mely szerint minden magyar ember hős.

A KETK hallgatóinál is hasonló sorrend alakult ki, legalábbis az első „helyeket” illetően: István, Mátyás, Széchenyi, Petőfi, Árpád, Rákóczi, Hunyadi János, Zrínyi Miklós, Attila, Szent Margit, Nagy Imre, Dobó István, s említették még Dózsa Györgyöt, Esterházy Jánost, Karinthy Frigyes, Kazinczyt, Kölcseyt, Koppányt, a magyar költőket, továbbá mindenkit, aki harcolt 1848-ban és 1956-ban. Második személyként a már felsoroltakon kívül elhangzott még Mária Terézia, Álmos vezér, Géza fejedelem, Horn Gyula, Horthy Miklós, Kaffka Margit, Sziszi (Erzsébet királynő), Szent Erzsébet és Zrínyi Ilona neve.⁵³

Ami a magyar kulturális személyiségeket illeti, a diákok többsége szerint léteznek ilyenek, de sokan erre a kérdésre sem tudtak biztos választ adni (30. ábra).

⁵³ A 2007-es Kárpát Panelben a szlovákiai magyar felnőtt népesség a „nemzeti hősök” kategóriában gyakorlatilag ugyanezeket a neveket sorolta fel. Bár a többi Kárpát-medencei magyar is általában ugyanezeket a személyeket említette, régióként kisebb hangsúlyeltolódások tapasztalhatók. Az István, Mátyás, Kossuth hármast hozzánk hasonlóan leginkább a vajdasági magyarok tisztelik nemzeti hősként. Az erdélyi magyaroknál Petőfi Sándor (majd Mátyás, Kossuth és István) a nyerő, a kárpátaljaiaknál Zrínyi Ilona magasán vezet Rákóczi Ferenc, Kossuth és István előtt, a magyarországiak pedig Kossuthot, Mátyást és Széchenyit preferálják leginkább (István király nem is szerepelt a listájukon).

30. ábra. Kulturális személyiségek (%)



A SJE hallgatói a következő neveket tüntették fel: Petőfi, Ady, Kertész Imre, Jókai, József Attila, Márai, Mikszáth, Arany János, Kölcsey, Vörösmarty, a Thália Színház színészei, Bartók, Kodály, Liszt, Benedek Elek, Csáky Károly, Esterházy Péter, Fábry Zoltán, Faludy György, Gárdonyi, Grendel, Dráfi, Gyurcsó István, II. Rákóczi Ferenc, Kaszás Attila, Kocsis Zoltán, a komáromi színészek, Kossuth, Kovács Margit, Müller Péter, Munkácsy, a magyar Nobel-díjasok, Sas József, Hofi Géza, Sebestyén Márta, Soros György, Sütő András.

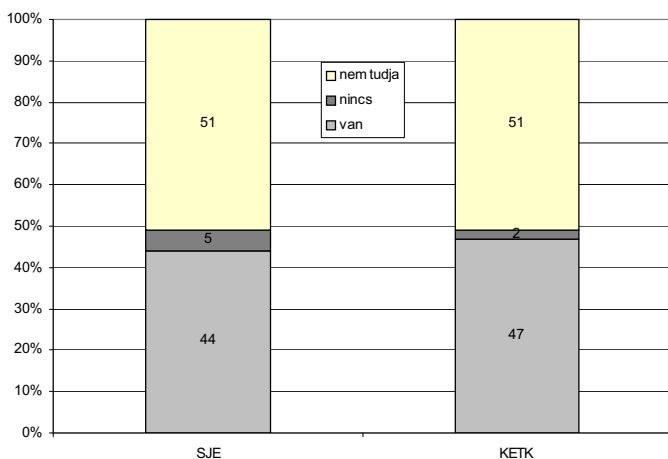
A KETK hallgatói által említettek: Petőfi, Kertész Imre, Ady, Márai, Esterházy Péter, Tóth Árpád, Munkácsy, Rák Viki, Széchenyi, Grendel, Jókai, József Attila, Mikszáth, a 100 tagú cigányzenekar, Arany, Bartók, Blaha Lujza, Déry Tibor, Eszenyi Enikő, Fábry Sándor, Gál Sándor, Habsburg Ottó, István király, Józsa Mónika, Karinthy Frigyes, Kazinczy, Kölcsey, Móricz, Müller Péter, Örkény, Pénzes István, Pilinszky, Rejtő Jenő, Szerb Antal, Wass Albert és Weöres Sándor.⁵⁴ A

⁵⁴ A Kárpát Panelben úgyszintén Petőfi Sándor volt a legelismertebb magyar kulturális személyiség – a válaszadók csaknem egyharmada írta be a nevét. Utána Jókai és Ady következtek 8, illetve 4 százalékos említéssel. A többi ország magyarjainál is Petőfi az abszolút első, Erdélyben őt követte Sütő András, Arany János, Ady és Jókai, Vajdaságban Ady és Jókai, Kárpátalján Munkácsy és Jókai, Magyarországon pedig Ady, Arany és Jókai.

fiatalok „toplistája” leginkább abban különbözik az összes többitől, hogy előkelő helyezést kap benne a Nobel-díjas Kertész Imre, akit a határon túli magyarok – beleértve minket, szlovákiai magyarokat is – meg sem említettek, s a magyarországiak közül is alig egy százaléknak jutott eszébe, mint a kultúra terén kimagasló teljesítményt nyújtó személyiség. Öröndöletes, hogy a diákok szlovákiai magyar személyiségeket is felsoroltak.

A történelmi és kulturális személyiségekkel szemben, akikről a fiatalok többsége úgy gondolja, hogy léteztek-léteznek ilyenek, a szlovákiai magyar személyiségeket illetően megosztottabb a kép: a hallgatók fele nem tudja, hogy vannak-e ilyenek, s ha leszámítjuk azokat, akik szerint nincsenek, akkor azt látjuk, hogy a KETK hallgatóinak 47, a SJE hallgatóinak pedig csak 44 százaléka válaszolt igennel, miközben az utóbbiak 5 százaléka szerint nem léteznek szlovákiai magyar személyiségek (31. ábra).

31. ábra. Szlovákiai magyar személyiségek (%)



Nézzük, kiket soroltak fel! Mindkét diákcsoporthoz Bugár Béla van az első helyen, majd őt követi Csáky Pál. Ezután a SJE hallgatói Bárdos Gyulát, Duray Miklóst, Albert Sándort, Bauer Editet, Duka-Zólyomi Árpádot, Écsi Györgyit, Fábry Zoltánt

tánt, Józsa Mónikát, Kaszás Attilát, Kopócs Tibort, Márait, Németh Zoltánt, Rák Vikit, Strédl Teréziát és Szarka Lászlót említették. A listán megjelent még a Ghymes zenekar, a Selye János Egyetem, a Csemadok, a Cserkészszövetség, továbbá Kovács Ági (feltehetőleg a magyarországi úszónőre gondolt, aki írta).

A KETK hallgatóinak sorrendjében a két politikus után Grendel Lajos, Józsa Mónika, Csehy Zoltán, Csúsz Péter, Duba Gyula, Duka-Zólyomi Árpád, Duray Miklós, Fábry Zoltán, Gál Sándor, Győry Attila, Hrubík Béla, Kaszás Attila, Menyhárt József, László Béla, Orbán Viktor, Örkény István és Rák Viki szerepelt, valamint néhányan testületileg is említettek az MKP politikusait.

Elgondolkodtató, hogy a fiatalok fele nem tudja, léteznek-e szlovákiai magyar személyiségek. Ez azt jelenti, hogy senki sem jut az eszükbe. Mi lehet ennek az oka? Az biztosan nem, hogy nincsenek szlovákiai magyar személyiségek. Talán keveset szerepelnek – keveset szerepeltetik őket, s így a fiataloknak csak nagyon kevés alkalmuk nyílik arra, hogy legalább virtuálisan megismerjék őket. Ha megnézzük a fenti listákat, akkor azt látjuk, hogy leginkább olyan nevek jelennek meg rajta, amelyek a médiában is gyakoriak – például a politikusok, akik uralják a SJE hallgatóinak listáját. De ebbe a kategóriába sorolható Rák Viki színésznő is, aki épp a felmérés időpontjában vált „médiasztárrá” a szlovák tévében közvetített *Szomszédok* című sorozatban alakított szerepéért, s ugyanúgy Kaszás Attila is, aki korai halálának köszönhetően egyszeriben jóval híresebb lett Szlovákiában, mint életében volt. A gyakori médiaszereplőkön kívül olyan személyiségek jutnak az eszükbe, akikkel napi kapcsolatban vannak – például azért, mert tanítják őket, mint Menyhárt József, Józsa Mónika, Németh Zoltán, Kopócs Tibor, Strédl Terézia, Szarka László, de itt említhetjük a kar-, illetve egyetemalapítóként ismert László Bélát és Albert Sándort is. Mivel bebizonyosodott, hogy a fiatalok, ha könyvet nem is nagyon, de újságot olvasnak, két olyan hiányosságot tudok elképzelni, amely befolyásolhatja a szlovákiai magyar személyiségekkel kapcsolatos tájékozatlanságukat. Először is azt,

hogy a szlovákiai magyar média maga is szűklátókörű abban az értelemben, hogy nem ismeri, nem szerepelteti eléggé a valamilyen téren kimagasló szlovákiai magyarokat, másodszor pedig azt, hogy a hallgatók az ilyen jellegű műsorokat, írásokat figyelmen kívül hagyják. Mivel magam is eléggé bőszt médiafogyasztó vagyok, s épp ennek köszönhetően szerezhettem sokszor tudomást tőlem távolálló területek kiváló képviselőiről (például arról a nyolc szlovákiai magyar sportolóról, akik az országot képviselték a pekingi olimpián, köztük az ezüstérmes komáromi kajakosokról), azt kell hinned, hogy az utóbbi ok a valószínűbb. De az is érdekes, hogy például a SJE hallgatóinak nem jut eszébe egyetemük névadója sem a szlovákiai magyar személyiségek, sem a magyar kulturális személyiségek kapcsán (mintha a tudomány nem tartozna a kultúrába – bár ez a felfogás biztosan nem a diákok agyszüleménye, sokkal inkább a kultúra jelenségének szűk értelmezéséből ered). Pedig ha nincsenek szlovákiai magyar személyiségek, akkor nehéz előretekinteni. Ha nincsenek ilyen húzóerőként is működő emberek, miért is feltételeznénk, hogy hiteles és hihető a szöveg, mely szerint szlovákiai magyarként is lehet kimagasló teljesítményt nyújtani. Ráadásul épp rajtuk keresztül bizonyítható, hogy a nemzeti identitás feladása nélkül is lehet Szlovákiában érvényesülni, ami elsősorban azoknak üzenet, akik már most, diákként is a munkanélküliség rémét látják lelki szemek előtt, mert abból indulnak ki, hogy Szlovákiában minden téren akadály magyarnak lenni.

Végezetül nézzük meg, hogy van-e a hallgatóknak példaképük, s ha igen, akkor ki az! A válaszokból kiderül, hogy többségüknek nincs példaképe (SJE 53%, KETK 60 %). Azok, akiknek van, a következőket sorolták fel: csaknem minden ötödik komáromi diáknak a szülők, édesanyjuk, más családtagok, majd egyesével Bugár Béla, egy gimnáziumi hitoktató, a SJE tanárai, Bessenyei Péter, Bihon Tibor, Diana hercegnő, Duray Miklós, Elvis Presley, Fazekas Zsuzsanna, Göncz Árpád, Heinrich Schliemann, Hofi, Ivan Mikloš, Karafiáth Orsolya, Linus Torvalds, Lothar Matthäus, Michael Schumacher, Mikszáth, egy meg nem nevezett munkatárs,

Orbán Viktor, Strédl Terézia, Petőfi, a sikeres emberek, Teréz anya, Vin Disel, Zinedin Zidane, Vass Ottó.

A KETK hallgatóinak is elsősorban az édesanyjuk, szülei, édesapjuk és egyéb családtagok szolgálnak példaképül (minden negyedik őket említette), majd a következők: tanárok, Ady, Ákos, Alonso, barátok, Einstein, Frei Tamás, Spielberg, Jézus, Jimmy Hendrix, Kelencz, Lattner Tamás, egy lelkipásztor, Malina Hedvig, Márai, Michael Schumacher, Németh Zoltán, Salvador Dali, Széchenyi, Szent László, Tóth Attila és Tupac.

A példaképek sora nagyon változatos. Anyukától a barátokon, tanárokon, politikusokon, színészeken és sportolókon keresztül a tudósokig, szentekig, Jézusig és a korán meggyilkolt rap sztár Tupacig terjed, tehát abszolút nemzetközi, de ez várható volt. S mindenképpen szívmelengető érzés, hogy a fiatalok elsősorban közvetlen környezetükben, leginkább a családjukban találják meg azokat az embereket, akikre fel tudnak nézni. Ez az egyszerű kis adatsor így az oly sokszor halálraítélt család intézményének halhatatlanságáról is szól.

Összegezzük hát ezt a rövid eszmefuttatást a hallgatók nemzeti identitásának néhány vetületéről! A nemzeti identitás minden kétséget kizáróan a hallgatók önazonosságának egyik sarokköve. Vannak persze apró különbségek: a komáromi diákok az általános értékrend szintjén fokozottabb nemzeti konzervativizmusuknak köszönhetően nemzetorientáltabbak nyitrai társaiknál, s az is kissé jellemzőbb rájuk, hogy anyanyelvükből és kultúrájukból vezetik le nemzeti hovatartozásukat. Ugyanakkor a KETK hallgatói, akik magyarságuk miatt többször és gyakrabban kerültek hátrányos helyzetbe, fontosabbnak tartják a nemzeti identitás minden körülmények közepette – tehát diszkriminatív helyzetben is – történő felvállalását. Úgy tűnik, ez nem csupán szólam részükről, hiszen az előforduló rossz tapasztalatok ellenére megmaradtak magyarnak. Ráadásul pozitívabban is viszonyulnak a magyarságukhoz, mint a SJE hallgatói.

A felsorolt különbségek ellenére azonban elhamarkodottnak tekintenék olyan tanulságot levonni, hogy az egyik diák-

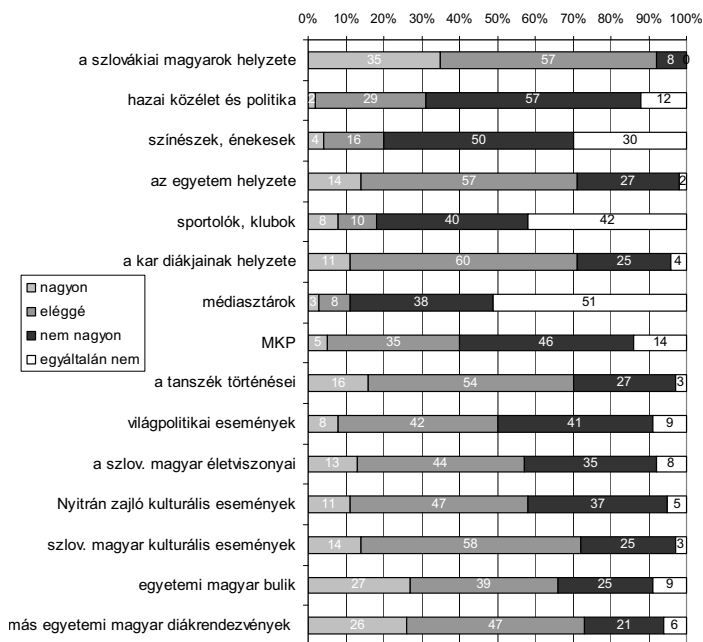
csoport „magyarabb” vagy „jobb magyar”, mint a másik. Viszont azt is le kell szögezni, hogy az adatok végképp nem támasztják alá azokat a néhanapján előforduló spekulációkat, amelyek szerint azért is szükséges a magyar egyetem, mert a szlovák egyetemek asszimiláló hatást gyakorolnak a magyar diákokra. Igaz, el kell ismernünk, hogy itt a „magyar kar” hallgatóiról van szó, akik nem tiszta szlovák környezetben töltik mindennapjaikat, de az említett véleményt akkor is durva általánosításnak tartom.

3.3.2. Közösségi szerepvállalás, érdeklődés a közösség doli- gai iránt

Amint említettem, mindkét egyetem hallgatóinak csaknem 80 százaléka felelősséget érez azért, hogy megmaradjon a kultúránk és anyanyelvünk. Ez jelzi, hogy nem idegen számukra a közösségi szerepvállaláshoz oly fontos felelősség-tudat. S bár az is kiderült, hogy politizálni nem igazán akarnak, azért minden második fontosnak tartja a politikai kihívásokra adott közösségi válaszokat.

A további vizsgálódás is a diákok közösségi érdeklődését bizonyítja. A tizenöt felsorolt terület közül a KETK hallgatóinak legalább felét nagyon vagy eléggé foglalkoztatja (32. ábra) a szlovákiai magyarok helyzete, a különböző magyar egyetemi rendezvények, a szlovákiai magyar kulturális események, az egyetem és a kar diákjainak helyzete, valamint a tanszék történései, s természetesen az egyetemi magyar bulik, a nyitrai kulturális események, a szlovákiai magyar értelmiség életviszonyai és a világpolitikai események.

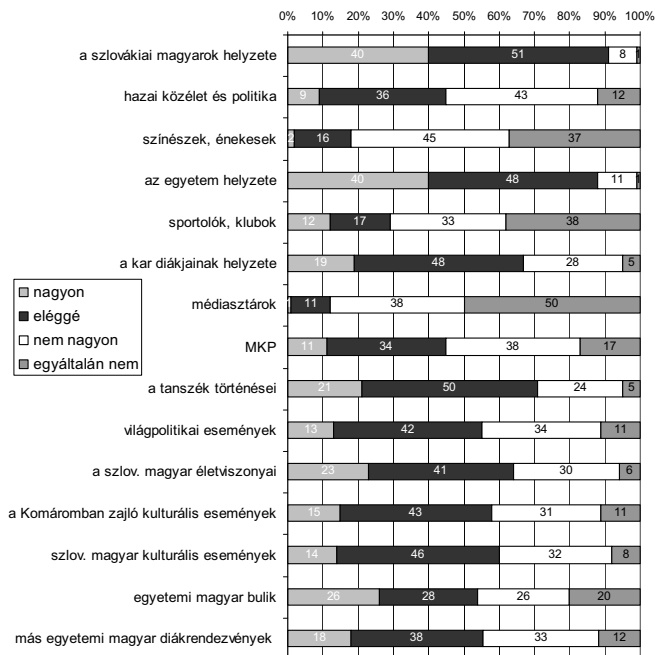
32. ábra. Milyen mértékben foglalkoztatják a felsorolt területek? – KETK (%)



A SJE hallgatóinak legalább felét nagyon vagy eléggé foglalkoztató területek: a szlovákiai magyarok helyzete, az egyetem helyzete, a tanszék történései, a kar diákjainak helyzete, a szlovákiai magyar értelmiség életviszonyai, a szlovákiai magyar kulturális események, a Komáromban zajló események, a magyar diákrendezvények és az egyetemi bulik⁵⁵ (33. ábra).

⁵⁵ Az összes felsorolt terület közül mindkét egyetem diákjait a szlovákiai magyarok helyzete foglalkoztatja leginkább. Minél fontosabb egy fiatal számára a nemzetisége, annál inkább érdekli ez a téma, s fordítva is érvényes, hogy akinek nem fontos a nemzeti hovatartozás, azt a szlovákiai magyarok helyzete sem érdekli. Továbbá a szlovákiai magyarok helyzete iránt érdeklődők között átlagon felüli azoknak a hallgatóknak a részaránya, akik szerint minden körülmények között magyarnak kell maradni (SJE 76%, KETK 79%).

33. ábra. Milyen mértékben foglalkoztatják a felsorolt területek? – SJE (%)

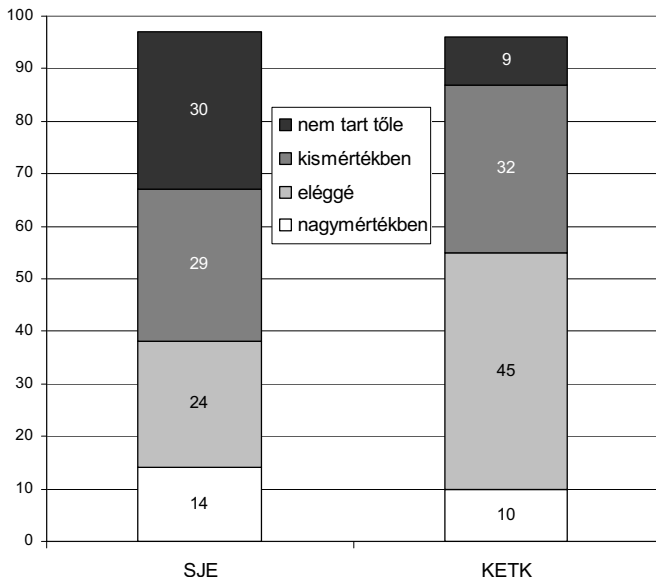


A hallgatók tehát nem zárkóznak el, hanem igenis foglalkoztatják őket a felsoroltak. S minél közelebb állnak hozzájuk, minél inkább róluk szólnak ezek az események, annál inkább érdeklődnek irántuk. Feltételezhető, hogy a jövőben, értelmiségiként és a munkaerőpiac, remélhetőleg, aktív részeseként más eseményekben lesznek érdekeltek, s akkor azok sem fogják őket hidegen hagyni. A szlovákiai magyar értelmiség alakulásának szempontjából persze korántsem mindegy, hogy ezek az események a világ melyik táján, s milyen minőségben (képzett szakember vagy segédmunkás) fogják őket érni.

Manapság, a gyorsan változó lehetőségek és elképzelések világában kissé merész dolognak tűnhet olyasmit kérdezni a fiataloktól, hogy hol és hogyan képzelik el a jövőjüket. De akkor is érdemes megtenni, mert a mai vélemények semmivel sem

értéktelenebbek, mint a holnapi cselekedetek. Ráadásul ezek a vélemények egy kicsit fellebbentik a jövő fátylát. Megtudtuk például, hogy a hallgatók döntő többsége az egyetem befejezése után már nem akar továbbtanulni (SJE 97%, KETK 96%), s azt is, hogy az elhelyezkedést illetően nagy a bizonytalanság, főleg a KETK hallgatói körében (34. ábra). A SJE hallgatóinak 67 százaléka, a nyitrai diákok 87 százaléka kisebb-nagyobb mértékben, de tart attól, hogy nem fog tudni elhelyezkedni.

34. ábra: Tart attól, hogy az egyetem befejezése után nem fog tudni elhelyezkedni?* (%)



*A hiányzó 3, illetve 4 százalékot a továbbtanulni szándékozók alkotják.

Ez a hatalmas bizonytalanság ugyanúgy független a hallgatók demográfiai és strukturális jellemzőitől, mint egyetemválasztásuk motivációjától, a tanult szaktól és az egyetem által nyújtott tudásmennyiség értékelésétől. Nem azért bizonytalanok, mert úgy gondolják, hogy az egyetemen szerzett tudással nem állják meg a helyüket, s versenyképtelenek a más egyetemeken végzett fiatalokkal szemben, hiszen a SJE

hallgatóinak 62, a KETK hallgatóinak 70 százaléka szerint tanintézményük többet vagy legalább annyit nyújt, mint más egyetemek. A bizonytalanság regionális megalapozottsága is kizárható, ugyanis független a válaszadók állandó lakhelyétől. Az attól való hatalmas félelem, hogy nem fognak munkát találni, tehát valószínűleg olyan külső tényezőkkel függ össze, amelyekkel a kutatás nem foglalkozott, de az is lehet, hogy bizonyos mértékig irracionális, legalábbis a munkaerőpiac jelenlegi állását nézve (amikor a fiatalok megkezdték tanulmányait, még jóval magasabb volt a munkanélküliség). Továbbá abban az értelemben is mintha kissé irracionális lenne, hogy mind a komáromi, mind a nyitrai diákok közül azok tartanak a legjobban a munkanélküliségtől, akik szerint a magyar nemzetiség Szlovákiában minden téren akadályozza az érvényesülést, s azok nem tartanak tőle, akik szerint magyarnak lenni nem jelent akadályt. Mivel semmilyen más támpont nem derül ki, felmerül a kérdés, hogy mennyire valós alapokon nyugvó, illetve mennyire konstruált ez a félelem. Nem lehetséges-e, hogy a magyarok érvényesülésének akadályozásáról szóló nézet emelkedik a mítosz rangjára, s ebből kifolyólag szüli az elhelyezkedés ellehetetlenítéséből származó félelmet? Hogy az ún. önbeteljesítő jóslatról ne is beszéljünk.⁵⁶

Azt is megkérdeztük, hogy az egyetem elvégzése után hol szeretnének munkát találni. A SJE hallgatóitól csak annyit tudtunk meg, hogy döntő többségük Európában maradna (95%), de hogy hol, melyik országban, azt nem árulták el. A KETK diákjainak 94 százaléka is Európában gondolkodik. Kétharmaduk Szlovákiában akar dolgozni, egyharmaduk pedig fele-fele arányban kacsingat Magyarország és más országok (Csehország, Németország, Anglia, Spanyolország, Olaszország, Írország, USA, Ausztrália) felé.

Mindkét diákcsoport többsége az állami szférában vállalna munkát (SJE 61%, KETK 65%). A többi nyitrai diák a magánszférában szeretne elhelyezkedni, akárcsak a komáromi-

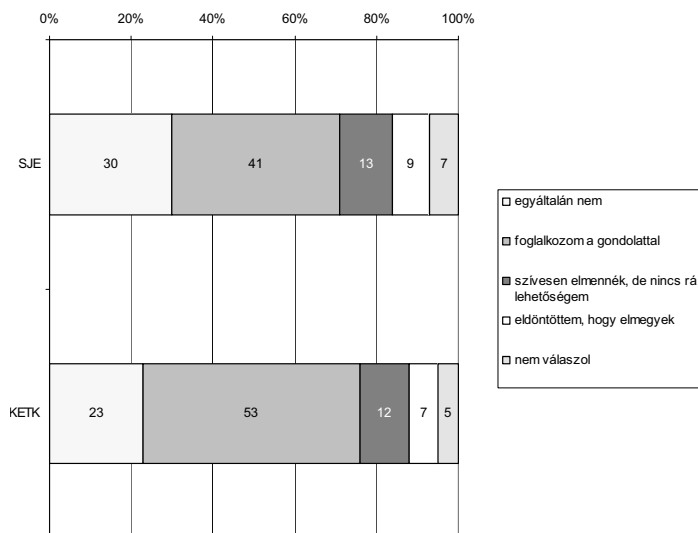
⁵⁶ Az önbeteljesítő jóslat – eredeti nevén Thomas-teoréma – lényegében véve azt jelenti, hogy ha az ember (csoport, közösség) úgy viszonyul egy nem valószínű dologhoz, mintha az valószínű lenne, akkor azzá is válhat.

ak 14 százaléka. Ugyanakkor a SJE diákjainak 26 százaléka jelezte, hogy a maga uraként, elsősorban vállalkozói minőségben szeretne dolgozni.

A KETK hallgatóinak 63 százaléka a tanult szakmát szeretné végezni, 22 százalékuk ott és azt akarja csinálni, ahol a legtöbbet fizetnek, 15 százalékuknak mindegy, hogy milyen területen helyezkednek el. Sajnos, a SJE diákjai erre a kérdésre sem válaszoltak.

Úgy tűnik tehát, hogy a kutatásunk tárgyát képező jövőző magyar értelmiség nagyobbik része – legalábbis ami a nyitrai diákokat illeti – Szlovákiában akar elhelyezkedni. Egyelőre. A távolabbi jövőt illetően sokuknak mások az elképzelései (35. ábra): a fiatalok többségét – főleg a KETK hallgatóit – foglalkoztatja a kivándorlás gondolata. A komáromiak alig egyharmada, a nyitraiak alig egynegyede akar itthon maradni. Ha ezek az elképzelések válnának valóra, a (nem is oly távoli) jövőben bizony nagyon megcsappanna a szlovákiai magyar értelmiségiek száma.

35. ábra. Felmerült már Önben a gondolat, hogy kivándorol Szlovákiából? (%)



4. Összegzés

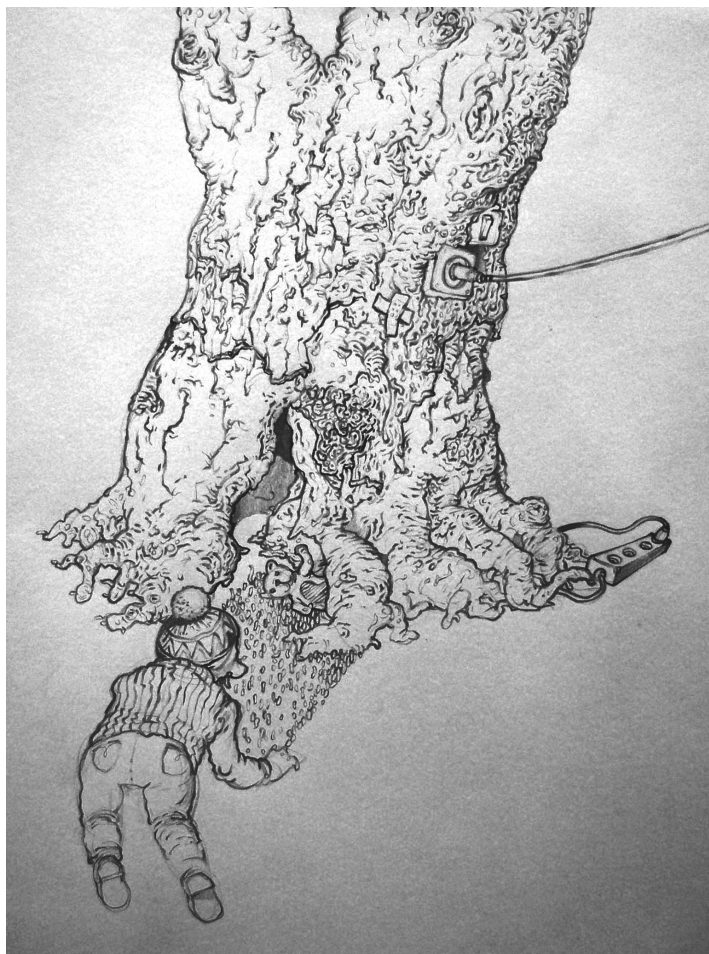
Dolgozatomban két kérdésre kerestem a választ: kit tartanak értelmiséginek a SJE és a KETK hallgatói, valamint ők, akik rövid időn belül a jövő magyar értelmiségének egy részét fogják alkotni, mennyire felelnek meg ennek az elképzelésnek, konkrétan: a kultúraorientált, tájékozott és közösségi szerepet vállaló értelmiségi képének.

Ami a kultúraorientáltságot illeti, a hallgatók többsége egyelőre nem kultúrateremtésre, hanem kultúrafogyasztásra állította be magát. Ezen belül a médiafogyasztás élvezet abszolút elsőbbséget, a kulturális terek, események közül pedig a tömegszórakozást nyújtó bár, kocsma és a bevásárlóközpont. Az elitkultúrát képviselő színház, koncert, kiállítás, múzeum kimarad a fiatalok életéből. Nemkülönben a könyv-olvasás. Újságot viszont olvasnak, s ez is bizonyítja, hogy a hallgatók kulturális fogyasztásukban a szórakozás mellett elsősorban információorientáltak.

A másik két követelményt illetően kedvezőbb a tükörkép. A felsorakoztatott eredmények alapján tájékozott, magyarságukhoz ragaszkodó, a szlovákiai magyarok helyzete iránt érdeklődő egyetemistákat mutat, akik a környezetükben zajló eseményeket is figyelemmel kísérik, s itt nem csupán az egyetemi bulikra gondolok.

Mindez a jelenre vonatkozik, s nem tudhatjuk, a jövőben hol és hogyan fogják megélni ezek a fiatalok értelmiségi múltukat, az abból fakadó lehetőségeket és kihívásokat. Egyet azonban jó lenne tudatosítani: az értelmiségi nem csupán Agy, hanem Szív is. Nemcsak információgyűjtő, hanem értékközvetítő is. Ezért talán többet kellene foglalkozni(a) olyasmivel, ami a lelket és a szépérzékét pallérozza.





Magyarok és szlovákok Dél-Szlovákiában

Könyvemnek ez a fejezete a 2007 őszén lezajlott „A szlovákiai magyarok kulturális fogyasztása” címet viselő kutatás eredményein alapul.⁵⁷ A kutatás némiképp eltért eddigi munkáink többségétől, ugyanis ezúttal a dél-szlovákiai nemzeti-ségileg vegyes járások lakosai közül nemcsak a magyarokat szólítottuk meg, hanem a szlovákokat is.⁵⁸

A megkérdezettek jelenlegi nemzetiségéhez nem fér két-ség: a szlovákok valamennyien szlovák nemzetiségűnek val-lották magukat, a magyarok pedig magyarnak.⁵⁹ A kutatás vi-szont nemcsak a jelenlegi nemzeti *status quo*-ra összponto-

⁵⁷ A kutatást a Fórum Kisebbségkutató Intézet végezte és a Szlovák Köztár-saság Kulturális Minisztériuma támogatta. A kutatásban partnerinté-zményként közreműködött a pozsonyi székhelyű Kultúrne observatórium Národného osvetového centra (KO NOC).

⁵⁸ A 821 felnőttkorú válaszadó 46,9 százalékát (385 személy) magyarok, 52,5 százalékát (431 személy) szlovákok képezték, öten pedig más nem-zetiségűnek vallották magukat. A 2001-es népszámlálás szerint a viz-sgált járások – Dunaszerdahelyi, Galántai, Vágsellyei, Komáromi, Érsekúj-vári, Lévai, Nagykürtösi, Losonci, Rimaszombati, Nagyrőcei, Rozsnyói és Tóketerebesi járás – lakosságának 51,9 százalékát alkották szlovákok, 45,7 százalékát magyarok, 2,4 százalékát pedig más nemzetiségűek. A minta a nemzetiségek, a nemek, a korcsoportok, az iskolázottság, vala-mint a települések lélekszámának arányát tekintve reprezentatív.

⁵⁹ Ez első látásra talán mosolyra fakasztja az olvasót, hiszen arra gondol, ugyan minek is vallhatja magát egy szlovák vagy magyar, ha nem szlovák-nak és magyarnak. Pedig ez korántsem ilyen egyszerű. Eddigi kutatása-ink során többször tapasztaltuk, hogy olyan interjúalanyok, akiket környe-zetük (esetenként még tágabb családjuk is) magyarnak hisz, az ellenőr-ző kérdésnél, amely a nemzetiségükre vonatkozik, szlováknak deklarál-ják magukat.

sított, hanem arra is, hogy mi áll ennek a háttérében, hogyan alakult ki a mai állapot. Ezért megvizsgáltuk a válaszadók családi nyelvi háttérét, nyelvhasználatuk alakulását a családtól az oktatási intézményeken keresztül a jelenlegi nyelvhasználatig, mégpedig az élet különböző területein. Ezután a nyelvhasználat lehetőségeiről, a velük való elégedettségéről kérdeztük őket.

A fejezet második részében a szlovák–magyar együttélés három fontos vetületéről beszélünk, a harmadikban pedig a két népesség kulturális fogyasztását boncolgatjuk.

1. Nyelvhasználat és identitás

A nemzeti identitás kialakulásának fontos tényezői közé tartozik a származás, az anyanyelv, az iskolai oktatás nyelve, a mindenkori nyelvhasználat. Nézzük, hogyan alakult a megkérdezettek nemzeti identitása ezeken a tényezőkön keresztül!

A nyelvhasználat első tere a család, amelybe beleszületünk, ezért a vizsgálódást azzal kezdjük, hogy a megkérdezett, aki ma szlováknak, illetve magyarnak tartja magát, gyermekként milyen nyelven beszélt otthon a szüleivel.

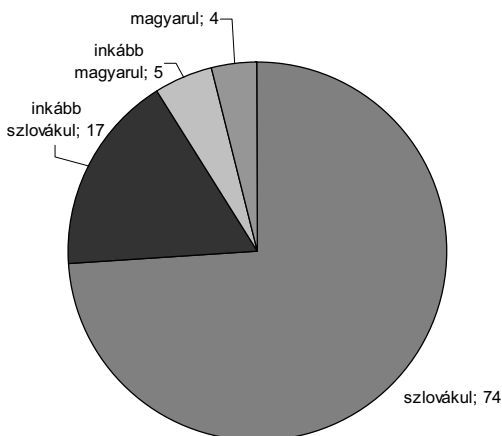
1.1. Szlovákok

Mint kiderült, a szlovákok 91 százaléka szlovákul vagy inkább szlovákul (1. ábra) beszél. Többségük (74%) kizárólag csak a szlovák nyelvet használta, további 17 százalékuk pedig inkább a szlovákot – vagyis ők magyarul is beszéltek a szüleikkel, de nem ez volt a domináns nyelv. A mai szlovákok egy része tehát feltehetőleg vegyes házasságból származik, hiszen nehezen magyarázható mással az alkalmankénti magyar beszéd, mint valamelyik szülő magyar nemzetiségével, vagy legalábbis magyar származásával.

A szlovákok fennmaradó 9 százaléka gyermekkorában inkább (5%) vagy csakis magyarul (4%) kommunikált a szüleivel. Csaknem minden tizedik szlovák tehát jórészt magyar nyelvi közegben nőtt fel, amiből arra következtethetünk, hogy szüleik magyarok voltak, vagy pedig olyan vegyes pár,

amelyből a szlovák félnek sem okozott gondot a magyarnyelvű kommunikáció.⁶⁰

1. ábra. A szlovákok gyermekkori családi nyelvi közege (%)



A nyelvi közeg alakulásának további fontos állomása az oktatás nyelve. Elsősorban az óvodára és az alapiskolára koncentrálunk (1. táblázat).

⁶⁰ Elvileg persze a következő kombinációk is elképzelhetők: homogén magyar szülőpár beszél szlovákul vagy inkább szlovákul a gyermekeivel, vagy homogén szlovák szülőpár magyarul vagy inkább magyarul. Az első esetben azért, hogy a gyerek megtanuljon szlovákul, a második esetben pedig azért, hogy megtanuljon magyarul. Úgy gondolom azonban, hogy ezek előfordulása kevésbé valószínű. Egy dél-szlovákiai szlovák – amint látni fogjuk – nem kényszerül arra, hogy megtanuljon magyarul (persze saját elhatározásból megtanulhat, s van is rá példa), az a magyar szülő pedig, akit ennyire aggaszt gyermeke szlováktudásának mihamarabbi fejlesztése, valamennyi eddigi kutatásunk szerint elsősorban a szlovák nyelvű oktatási intézményekre bízta ezt a feladatot. Azt is látni fogjuk, hogy ezúttal sincs másképp.

1. táblázat. Az oktatás nyelve – szlovákok (%)

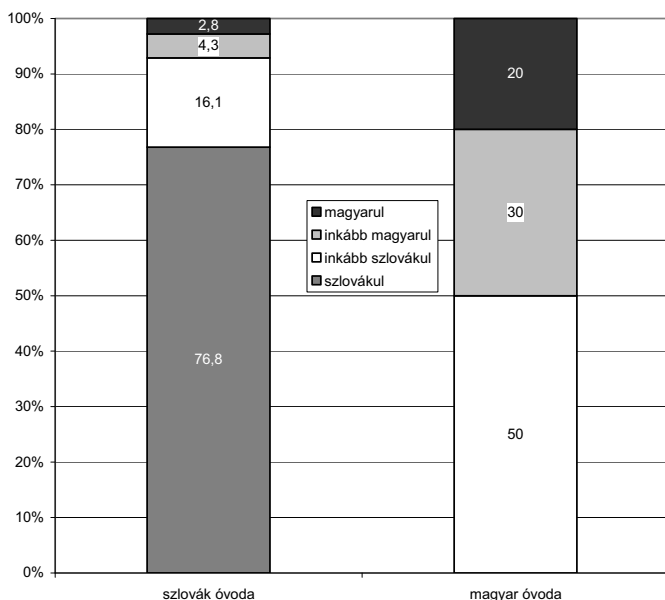
	Szlovák oktatás	Magyar oktatás
Óvoda	96,0	4,0
Alapiskola	98,4	1,6

A szlovákok döntő többsége szlovák tannyelvű óvodába és alapiskolába járt, ami nemzeti hovatartozásukat tekintve teljességgel érthető. Ha viszont a gyermekkori családi nyelvi közegből indulunk ki, akkor első látásra feltűnik két összefüggés: (1) a dominánsan magyar vagy tiszta magyar nyelvi háttérűek 9 százalékához képest lényegesen kevesebben jártak magyar óvodába és iskolába, (2) a magyar óvodába járókhoz viszonyítva csökkent a magyar alapiskolába járók részaránya. Vagyis a magyar nyelvi háttérűek nagyjából a felét írásták a szülei magyar óvodába, magyar alapiskolába viszont már kevesebb, mint negyedüket.

Összehasonlítva az óvoda/iskola és a gyermekkori kommunikáció nyelvét azt látjuk, hogy a szlovák óvodát látogatók döntő többségét szlovák és inkább szlovák nyelvi háttérűek alkották, ugyanakkor a magyar vagy inkább magyar nyelvi háttérűek 7 százaléka is ide járt (2. ábra). Tiszta szlovák nyelvi háttérű nem járt magyar óvodába, viszont figyelemre méltó, hogy a magyar óvodába járók felét az inkább szlovák háttérűek alkotják, s a tiszta magyar nyelvi háttérűek vannak a legkevesebben. Egyszerűen fogalmazva: legkevésbé azok jártak magyar óvodába, akikkel otthon csak magyarul beszéltek a szülei. S minél inkább magyar a családi nyelvi közeg, annál inkább jellemző, hogy a gyereket szlovák óvodába írásták.

Magyar alapiskolát viszont már csak magyar nyelvi háttérű szlovákok végeztek, pontosabban azoknak is csupán egy töredéke. A többiek szlovák alapiskolába jártak. Az összes többi iskolát – ki-ki meddig jutott el – valamennyi szlovák megkérdezett szlovák nyelven végezte.

2. ábra. A szlovák/magyar óvodába járó szlovákok megoszlása a gyermekkori családi nyelvi közeg szerint (%)



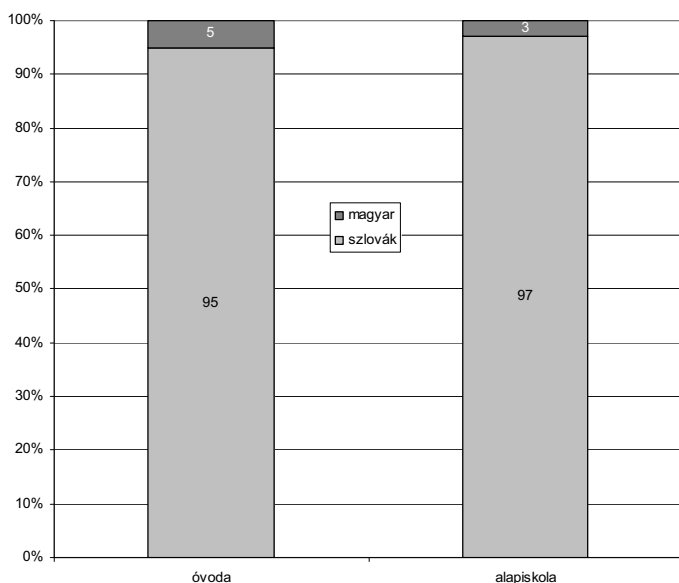
Az élet egyik további – a nyelvhasználat szempontjából is fontos – fordulópontja a házastárs választása. A szlovákok 86 százaléka házas. Négy közül háromnak szlovák, egynek magyar a partnere, vagyis a szlovákok háromnegyede homogén szlovák, egynegyedük pedig szlovák–magyar vegyes házasságban él.

Bár a múlt távolinak tűnhet, hiszen a házasságkötést sok-sok esemény előzi meg, és a házastárs választását rengeteg egyéb tényező is befolyásolja, érdemes megvizsgálni, hogy összefügg-e a gyermekkori családi nyelvhasználattal. A gyermekkori családi nyelvi közeg minden egyes típusa szerint a szlovák házastársak vannak többségben, kivéve a tiszta magyar gyermekkori kommunikációt. Míg a tiszta szlovák nyelvi háttérűek 15 százalékának van magyar házastársa, az inkább szlovákul beszélők 47, az inkább magyarul beszélők 40 százaléka választott magyar partnert. A tiszta magyar nyelvi háttérű szlovákok közül pedig már többnek van ma-

gyar (69%), mint szlovák házastársa (31%). Statisztikailag erős összefüggésről van szó, amely a két változó – a gyermekkori családi nyelvi közeg és a házastárs nemzetisége – közötti kapcsolatot feltételez, ám a kicsi elemszám miatt ennél többet nem mondhatunk. Olyasmit pedig végképp nem, hogy a gyermekkori családi nyelvi közeg határozza meg a majdani házastárs nemzetiségét.⁶¹

Vajon milyen tannyelvű oktatási intézményeket látogatnak/látogatnak a megkérdezett szlovákok gyermekei? Csúpan 5 százalékuk íratta a gyermekét magyar óvodába s 3 százalékuk magyar alapiskolába – annak ellenére, hogy minden negyedik válaszadó vegyes házasságban él (3. ábra).

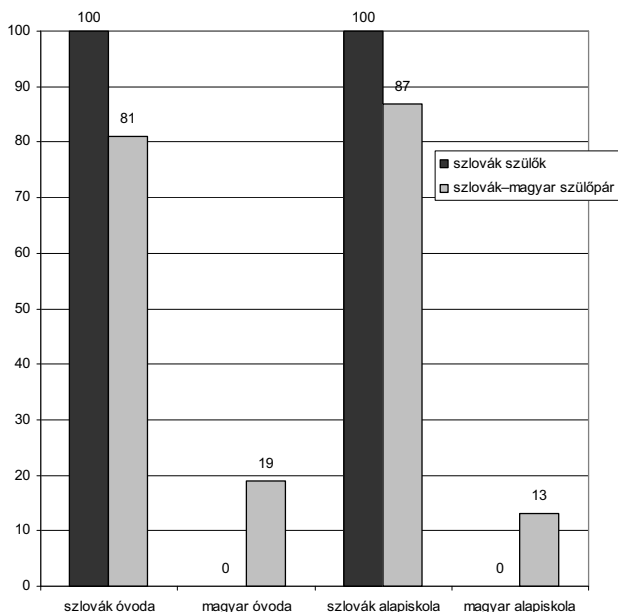
3. ábra. Milyen tannyelvű oktatási intézményt látogatnak a szlovákok gyermekei? (%)



⁶¹ Ezt csak azért mondom, mert találkoztam már olyan véleményekkel, sőt meggyőződésekkel, hogy a jó magyar szülő tesz róla, hogy a gyereke társnak is magyart válasszon, mégpedig úgy, hogy felügyeli, milyen nyelvű társaságba jár, milyen zenét hallgat (!) stb.

A szlovák párok gyermekei valamennyien szlovák óvodába és alapiskolába jártak/járnak. A vegyes párok gyermekeinek – újfent ismétlem, hogy ezek a párok az összes házasság megkérdezett 25 százalékát alkotják – csupán 19 százaléka járt/jár magyar óvodába és még kevesebben, 13 százalékuk magyar alapiskolába (4. ábra).

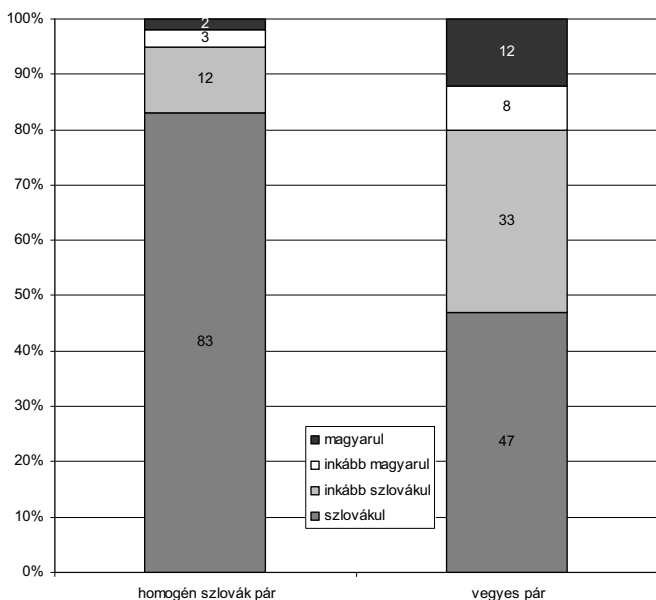
4. ábra. Milyen tannyelvű oktatási intézményt látogatnak a homogén szlovák, illetve vegyes szülőpárok gyermekei? (%)



Ez annyit jelent, hogy a szlovák óvodát és iskolát látogató gyerekek 22, illetve 23 százaléka vegyes házasságból származik. Az adatok egyben azt is bizonyítják, hogy a vegyes házasságban élő magyar fél iskolaválasztás tekintetében nem „örökíti át” maradéktalanul a saját nemzeti identitását a gyermekére. Viszont szlovák házastársaikról is elmondható ugyanez, hiszen nagyjából minden második „enged” a magyar iskola tekintetében. Tehát gyakorlatilag igazságos „eloszlásról” van szó, hi-

szen a szlovák–magyar párok gyerekeinek fele szlovák, fele magyar alapiskolába jár. Az egésznek azonban van egy kis pikantériája: a vegyes párok szlovák „fele” közül gyermekkorában minden ötödik inkább vagy csakis magyarul kommunikált a szüleivel (5. ábra). Nem lehet megállapítani, hogy olyan emberekről van-e szó, akik maguk is magyar alapiskolába jártak, de időközben nemzetiséget váltottak, vagy olyanokról, akik a családból kilépve asszimilálódtak, amiben az is közrejátszott, hogy nem jártak magyar iskolába, s most az iskolaválasztás szintjén próbálnak magyar „gyökeret” adni gyermekeiknek, feltehetőleg részben a magyar házastárs hatására is. Mindenesetre identitásuk alakulása szempontjából ők más típust képviselnek, mint a szlovák családi hátterű szlovákok.

5. ábra. A házaspárok struktúrája a megkérdezett fél gyermekkori családi kommunikációs háttere szerint (%)

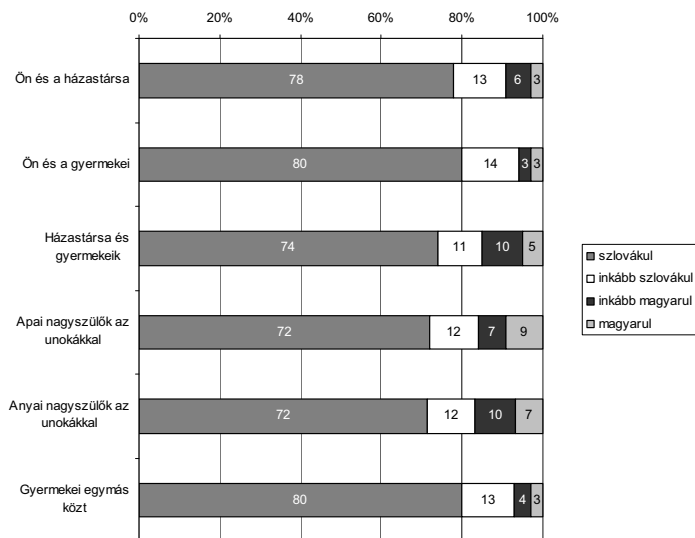


A gyermekkori családi kommunikáció nyelve, a házastárs nemzetisége, a megkérdezett iskoláztatásának nyelve és a

saját gyermekek iskoláztatásának nyelve bonyolult szövevényt alkot, de egyes láncszemei, főleg az utolsó kettő, korántsem függetlenek egymástól. A valamikor szlovák óvodát látogató szülők a saját gyermekeiket is szlovák óvodába íratják (97%). Aki pedig szlovák alapiskolába járt, gyermekét is oda járatja (99%). Azok a szlovákok viszont, akik magyar óvodát/alapiskolát látogattak, fele-fele arányban szlovák, illetve magyar óvodába/alapiskolába járatják a gyermeküket. A korábban magyar óvodát látogató szlovák szülők közül elsősorban az küldi magyar óvodába a gyermekét, aki vegyes házasságban él. Többnyire férfiakra van szó, akiknek magyar feleségük van. A szülők iskolázottsága és egyéb vizsgált tényezők nem játszanak szerepet.

A nyelvhasználat további fontos tere a jelenlegi család.⁶² A szlovák megkérdezett és közvetlen családtagjai, valamint a családtagok közötti kommunikáció nyelve többnyire a szlovák (6. ábra).

6. ábra. A családban használt nyelv (%)

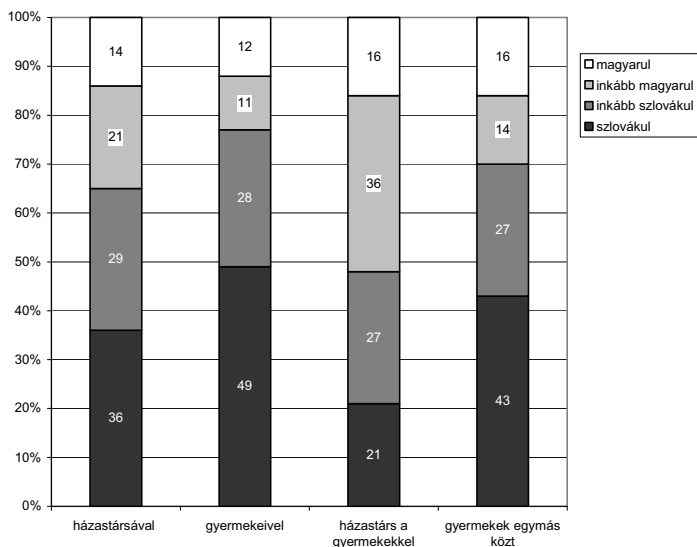


⁶² A válaszok értelemszerűen azokat ölelik fel, akiknek van saját családjuk.

A homogén szlovák párok családjában ehhez képest természetesen még dominánsabb szerep jut a szlovák nyelvnek. A megkérdezettek 90–93 százaléka kizárólag szlovákul, a többiek inkább szlovákul társalognak, függetlenül attól, hogy mely családtagokról van szó.

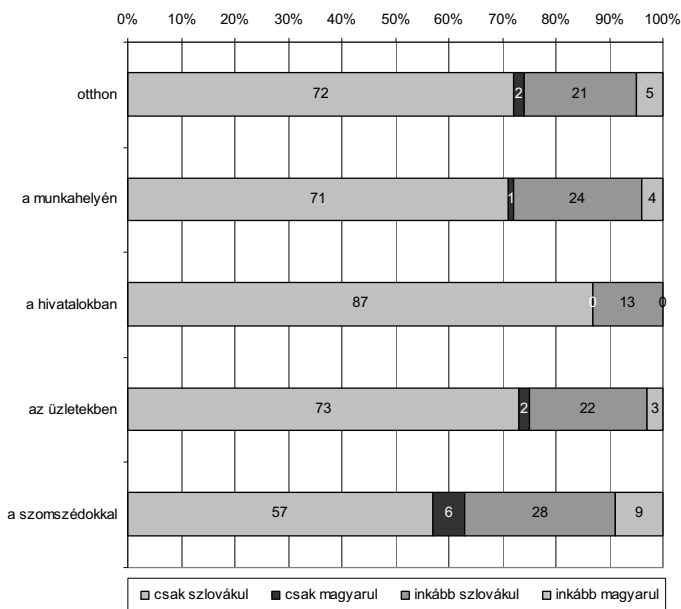
A vegyes párok családjában a nyelvhasználat is vegyes. Jellemzőbb a szlovák és inkább szlovák nyelv, de azért a magyar is használatos. Igaz, nem egyformán. A válaszadó a szlovákot leginkább a gyermekeivel folytatott beszélgetésben használja. Házastársával gyakrabban kommunikál magyarul, mint a gyermekeivel, s bár a magyar házastársak fele magyarul beszél a gyerekekkel, az utódok egymás közt inkább a szlovákot használják (7. ábra). A családi nyelvhasználatban nyomon követhető a megkérdezett gyermekkori nyelvi háttérének hatása is: a szlovák és inkább szlovák háttérűek általában kizárólag szlovákul kommunikálnak partnerükkel és gyermekeikkel. Az inkább magyar háttérűek döntő többsége is szlovákul beszél, a tiszta magyar háttérűek viszont inkább magyarul. A gyermekkori nyelvi háttér tehát valahol ott rejtőzik a mélyben, s bár az évek során feltehetőleg sok minden rakódott rá, az intim családi szférában azért természetes (?) módon előbukkan – főleg ha egy magyar(ul tudó) partner személyében e szempontból is megfelelő társ adatik.

7. ábra. A vegyes párok családi nyelvhasználata (%)



De mi a helyzet akkor, amikor szlovák megkérdezetteink át-
lépik lakásuk küszöbét? A nyilvános szféra különböző szín-
terein az otthonihoz hasonlóan a szlovák a domináns nyelv
(8. ábra). Ez leginkább a hivatali nyelvhasználatra jellemző.
A szlovákok 15 százaléka a magyar nyelvet csak a szomszéd-
okkal való kommunikáció során használja.

8. ábra. A szlovákok otthoni és nyilvános nyelvhasználata (%)

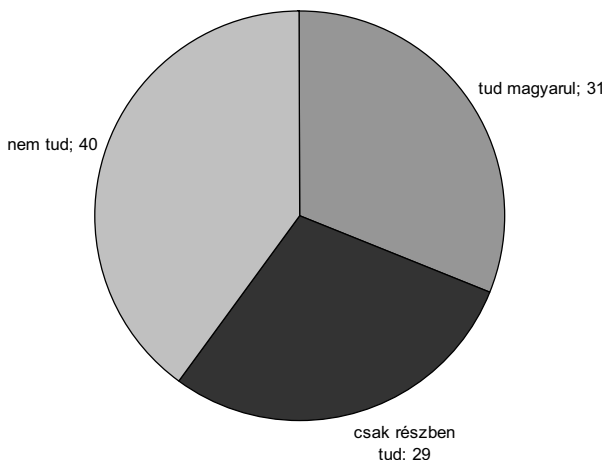


A nyilvános nyelvhasználatban a gyermekkori nyelvi háttér anynyiban játszik szerepet, hogy a tiszta szlovák háttérűekhez képest, akik mindenhol kizárólag szlovákul beszélnek, a részben magyar és tiszta magyar háttérűek – főleg az üzletben és a szomszédokkal – magyarul is gyakrabban beszélnek.

Ha abból indulunk ki, hogy a Dél-Szlovákiában élő szlovákok negyedének volt gyermekkorában legalább részben magyar nyelvi háttére, akkor feltételezhető, hogy minimum ugyanannyian tudnak magyarul, hacsak gyermekkoruk óta nem felejtették el a magyar nyelvet. A 8. ábra adatai viszont azt mutatják, hogy ennél valószínűleg több szlovák tud magyarul, hiszen ha nem bírnák ezt a nyelvet, akkor hogyan lehetséges az, hogy például a szomszédjaival 42 százalékuk képes ilyen-olyan szinten magyarul is társalogni. S valóban: a megkérdezett szlovákok 60 százaléka saját bevallása szerint oly mértékben tud magyarul, hogy érti a magyar tévét, rá-

diót, a magyar újságban olvasottakat (9. ábra).⁶³ A magyarul tudó szlovákok fele rendszeren, másik felük részben bírja a magyar nyelvet (más kutatásainktól eltérően ezúttal nem vizsgáltuk, mit jelent az, hogy „tud” és „csak részben tud” magyarul, de itt nem is ez a lényeges, hanem a magyartudás ténye).

9. ábra. Tud magyarul? – szlovákok (%)



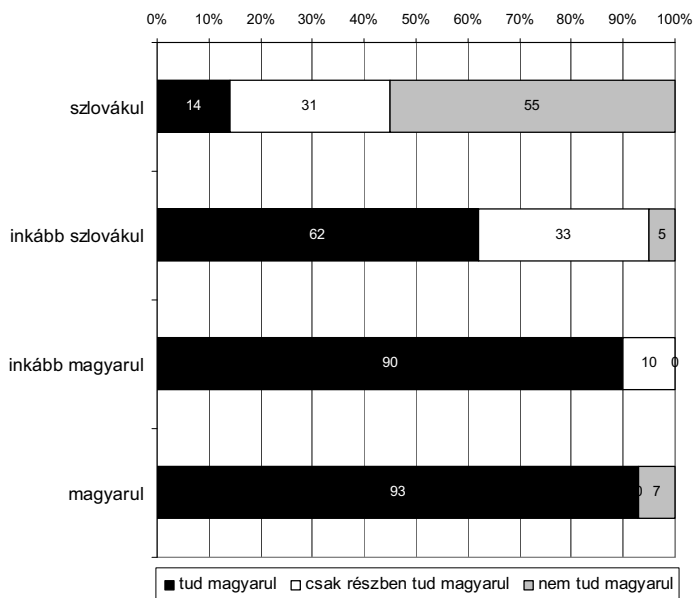
A magyarul tudó szlovákok tehát több mint kétszeresét képezik a legalább részben magyar nyelvi háttérű szlovákoknak. Adott egy újabb izgalmas kérdés: kik ezek a szlovákok, és honnan tudnak magyarul? Lehet, hogy valójában ők szlovákká asszimilálódott magyarok? Vagy fokozatosan elmagyarosodó szlovákok?

Bár nem csak azok tudnak magyarul, akik gyermekkorukat inkább magyarul vagy kizárólag magyarul beszélő család-

⁶³ A szlovákok magyartudása járásokként változik: átlagon felüli a Komáromi járásban (84%), a Galántai járásban (79%), a Dunaszerdahelyi járásban (75%) és az Érsekújvári járásban (68%). Az átlaghoz képest jóval alacsonyabb a Tóketerebesi járás (41%), a Rimaszombati járás (43%) és a Vágsellyei járás (50%) magyarul tudó szlovákjainak aránya.

ban töltötték, azért ez a gyermekkori nyelvi közeg mindenképpen befolyásolja a mai magyartudást. Minél gyakoribb volt (a múltban) otthon a magyar beszéd, annál jellemzőbb (a jelenben) a magyartudás (10. ábra).

10. ábra. A szlovákok magyartudása a gyermekkori nyelvi közeg szerint (%)



A tiszta szlovák nyelvi háttérűek 45%-a beszél ma magyarul, viszont azok közül, akiknél ha nem is dominánsan, de előfordult a magyar szó, már 95% a magyarul tudók aránya. Persze lényegesen kevesebben vannak azok, akik jól tudnak magyarul: az előbbiek 14, az utóbbiak 62%-a. Ez viszont azt jelenti, hogy a tiszta szlovák nyelvi háttérűek közül is nagyjából minden hetedik jól bírja a magyar nyelvet.

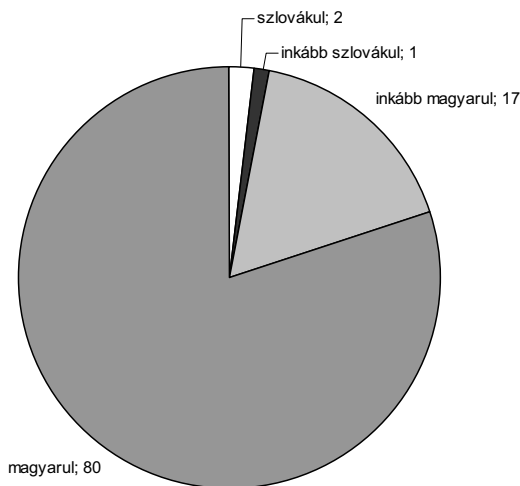
A dominánsan magyar vagy tiszta magyar nyelvi háttérű szlovákok között még magasabb a magyarul tudók aránya. Gyakorlatilag mind tud magyarul, még hozzá döntő többségük rendesen, nem csupán részben. Viszont azoknál a szlo-

vákoknál, akik gyermekként kizárólag magyarul beszéltek a szüleikkel, érdekes módon a 93%-nyi többség mellett, amely tud magyarul, megjelenik egy 7%-nyi csoport, amely azt vallja, hogy egyáltalán nem tud magyarul. Vagyis a dél-szlovákiai szlovákok háromnegyedét alkotó csoportból, amely ott hon sosem beszélt magyarul, minden hetedik megtanulta ezt a nyelvet, viszont a gyermekkorukban otthon csak magyarul beszélő szlovákok 93%-a mellett, akik megőrizték magyartudásukat, 7%-uk elfelejtett magyarul. Tehát vannak szlovákok, akik megtanultak, s vannak, akik elfelejtettek magyarul. Azok felejtettek el, akik magyar származásúnak tekinthetők, s azok tanultak meg, akiknek nincs közvetlen magyar családi háttere. A vizsgált tényezők alapján az előbbieket joggal tekinthetjük az asszimilált magyarok egy csoportjának. Az utóbbiak viszont nem tekinthetők elmagyarosodott szlovákoknak, akárcsak a többi magyarul tudó szlovák sem, mivel egyértelműen szlováknak vallják magukat. S honnan tudnak magyarul? Ezt (sajnos) nem kérdeztük meg tőlük, de az eddig elmondottak alapján minimum két lehetőség képzelhető el: a magyar óvodában tanultak meg, ahova gyermekkorukban jártak, vagy a magyar partnerüktől (vagy annak kedvéért).

1.2. Magyarok

A magyar megkérdezettek valamennyien magyar nemzetiségűnek tartják magukat. Gyermekkori családi nyelvhasználatuk homogénebb a szlovákokénál: 97 százalékuk magyarul beszélt a szüleivel, ebből 80% csak magyarul, 17% pedig inkább magyarul. Az utóbbiak legalább egy része – akárcsak a szlovákok 17 százaléka – feltehetőleg szintén vegyes házaságból származik, bár ez nem olyan egyértelmű, mint a szlovákok esetében, hiszen köztudott, hogy a magyarok homogén magyar családban is beszélnek szlovákul, használnak szlovák kifejezéseket, mondatokat. Kimondottan szlováknak minősíthető otthoni közegben tehát valójában a magyarok 3 százaléka nőtt fel (11. ábra).

11. ábra. A magyarok gyermekkori családi nyelvi közege (%)



Az oktatás nyelve a magyarok esetében a következőképpen alakult (2. táblázat):

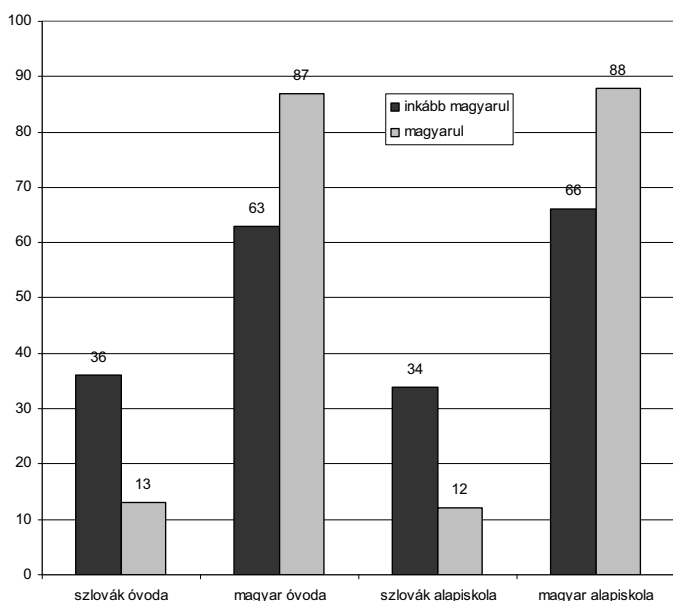
2. táblázat. Az oktatás nyelve – magyarok (%)

	Szlovák oktatás	Magyar oktatás
Óvoda	18,0	82,0
Alapiskola	17,0	82,0
Szaktanintézet	48,0	52,0
Középiskola	32,0	68,0
Főiskola	62,0	34,0
Egyetem	74,0	26,0

Döntő többségük magyar óvodába és alapiskolába járt. Az adatok hűen tükrözik az oktatási nyelvben két fázisban bekövetkező váltást, először a középfokú tanintézménybe lépéskor, majd a felsőfokú képzésnél. A továbbiakban azonban maradjunk csak az óvodai és alapiskolai oktatás nyelvénél! Mert az igaz, hogy a magyarok négyötöde magyar óvodát és alapiskolát látogatott, de egyötödüket szlovák intézménybe írták be a szüleik. Vagyis jóval többen jártak szlovák óvodába és alapiskolába, mint azt nyelvi háttérük indo-

kolja, ami egyben utal az ismert jelenségre, hogy magyar szülők szlovák tanintézményekbe íratják a gyerekeiket. Az adatok ezt újfent bizonyítják (12. ábra). Az inkább magyar háttérűek egyharmada járt szlovák óvodába és alapiskolába, a tiszta magyar családból származók közül pedig nagyjából minden nyolcadik. A szlovák háttérűektől eltekintünk, mivel nagyon kevesen vannak, s amúgy is kivétel nélkül szlovák tannyelvű oktatási intézményeket látogattak.

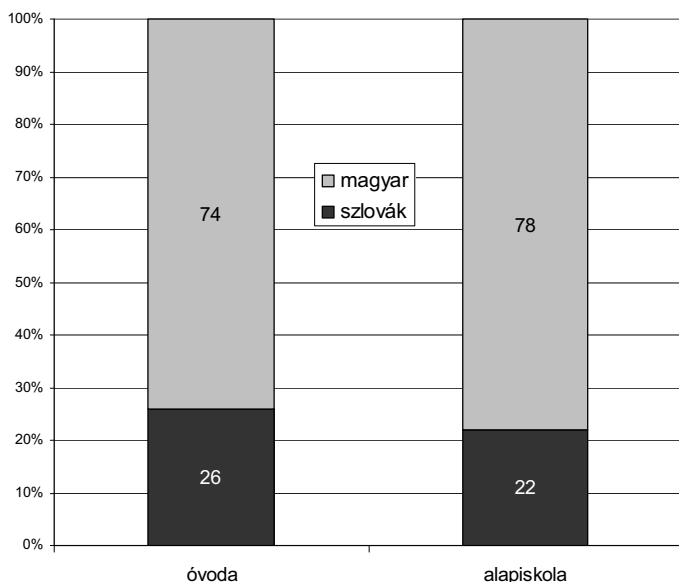
12. ábra. A szlovák/magyar óvodába járó magyarok megoszlása a gyermekkori családi nyelvi közeg szerint (%)



A magyar megkérdezettek 91 százaléka házas. Közülük 87% él homogén magyar, 13% pedig szlovák–magyar vegyes házasságban. Amint azt a szlovákoknál is tapasztaltuk, a családi nyelvi közeg hatása ezúttal is megmutatkozik: az inkább magyar családi háttérűek közül minden ötödiknek, a tiszta magyar családi háttérűek közül minden tizediknek van szlovák partnere.

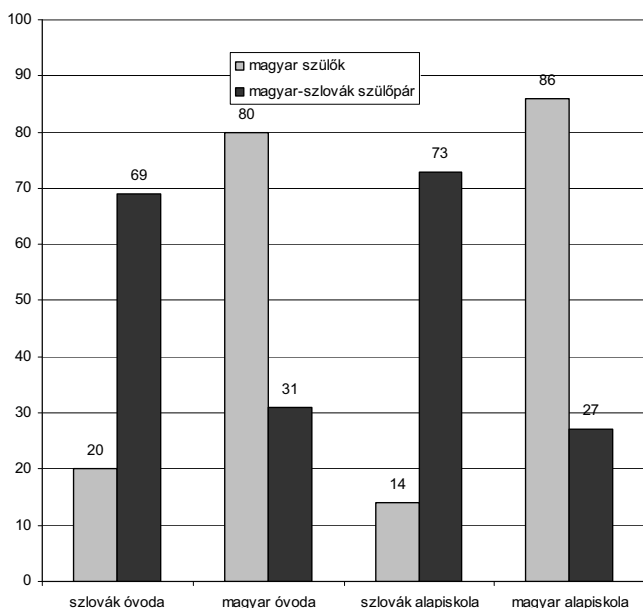
Hogyan alakult gyermekük iskoláztatásának nyelve? Annak ellenére, hogy 87 százalékuk homogén magyar házasságban él, gyerekeiknek csak 73 százalékuk járt magyar óvodába és 78 százalékuk magyar alapiskolába. Csaknem egynegyedüket pedig szlovák óvodába/iskolába írtatták (13. ábra). Már ebből is nyilvánvaló a lemorzsolódás. De ez nem csak a vegyes párok sajátja.

13. ábra. Milyen tannyelvű oktatási intézményt látogatnak a magyarok gyermekei? (%)



A homogén magyar párok gyermekeinek 20 százaléka szlovák óvodába, 14 százalékuk szlovák alapiskolába jár. A vegyes párok közül – amint az várható volt – még többen választják a szlovák oktatási intézményt: gyermekeik 69 százaléka szlovák óvodába, 86 százaléka szlovák alapiskolába jár (14. ábra)

14. ábra. Milyen tannyelvű oktatási intézményt látogatnak a homogén magyar, illetve vegyes szülőpárok gyermekei? (%)



Korábbi kutatásaink már bizonyították, hogy a magyar szülők iskolaválasztásában tükröződik egyfajta „átörökítő” mechanizmus, amely abban nyilvánul meg, hogy a szülők gyakrabban választanak olyan tannyelvű iskolát a gyermeküknek, amilyenbe maguk is jártak. A 2007-es adatok is erről tanúskodnak.

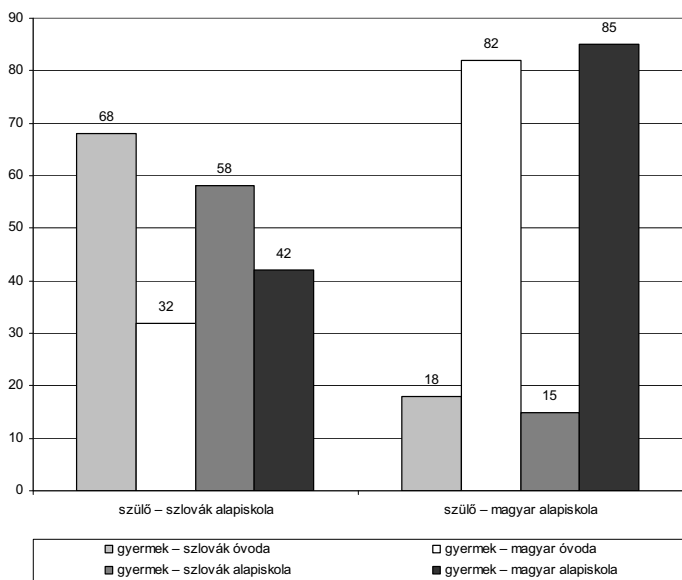
A szlovák oktatási intézményeket végzett magyar szülők többsége gyermekét is elsősorban szlovák óvodába (68%) és alapiskolába (58%) járattja. Ezzel szemben a magyar óvodát/alapiskolát végzett magyar szülők döntő többsége (82–85%) a magyar óvodát és a magyar alapiskolát választja gyermekének. Mielőtt ujjongani kezdenénk, azért azt is látni kell, hogy az ő utódaik nagyjából egyhatoda is szlovák alapiskolába jár (15. ábra).

Az iskolaválasztásban az említett mechanizmus érvényesülését a házasság típusa is befolyásolja. A vegyes házas-

ságban élő magyar megkérdezettek, függetlenül attól, hogy szlovák vagy magyar tannyelvű alapiskolát végeztek, gyermekeik 80 százalékát szlovák alapiskolába íratják. A vegyes házasság tekintetében csupán a házastárs szlovák nemzetisége játszik szerepet (ettől lesz vegyes a házasság), egyébként teljesen mindegy, hogy milyen nemű, korú, iskolai végzettségű, mint ahogy a válaszadó neme, kora és iskolázottsága sem befolyásolja az iskolaválasztással kapcsolatos döntést.

A homogén magyar házasságban élő, szlovák alapiskolát végzett magyarok gyermekeinek is csak a fele látogat magyar alapiskolát, másik fele szlovákba jár. Viszont azok a homogén magyar házasságban élő magyar szülők, akik maguk is magyar alapiskolába jártak, gyermekeik 91 százalékát is oda íratják.

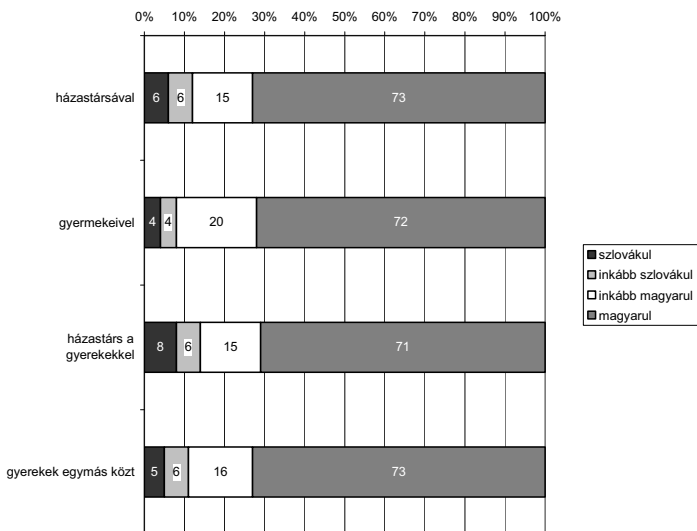
15. ábra. A szlovák/magyar alapiskolát végzett magyar szülők iskolaválasztása (%)



A családi nyelvhasználatban a magyar nyelv a leggyakoribb (16. ábra), de ez a gyakoriság szoros összefüggésben áll a

három, már eddig is fontosnak bizonyult tényezővel. Ezek a (1) házasság típusa, (2) a megkérdezett által végzett alapiskola oktatási nyelve, valamint (3) az, hogy gyermekei milyen tannyelvű alapiskolában tanultak.

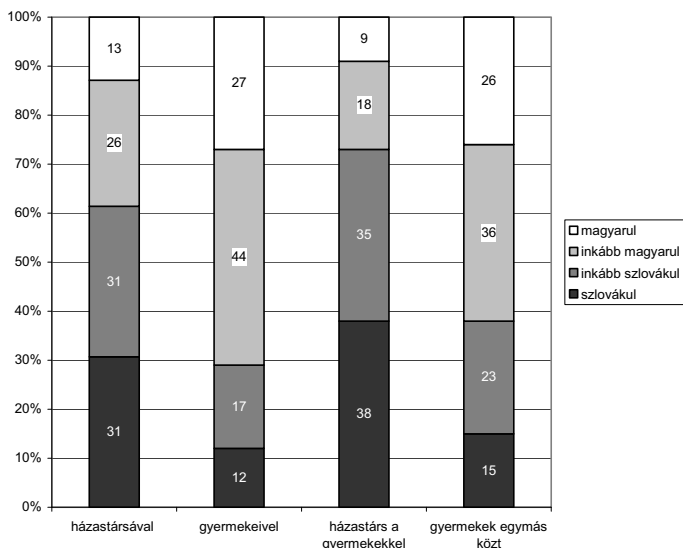
16. ábra. A családban használt nyelv (%)



A továbbiakban csak a házastársak egymás közötti, valamint a gyermekekkel folytatott, és a gyermekek egymás közötti kommunikációjával foglalkozunk. A házasság típusa ezt nagymértékben befolyásolja. A magyar házasságban élők 96 százaléka valamennyi családtagjával – és a családtagok egymással – magyarul beszél. A vegyes házasságban élők viszont természetesen mindkét nyelvet használják (17. ábra). Amint az várható volt, szlovákul leggyakrabban a szlovák partnerükkel beszélnek (62%), gyermekekkel pedig inkább a magyar nyelvet használják (71%). Velük a szlovák szülő beszél többnyire szlovákul (73%). A gyerekek egymással viszont inkább magyarul beszélnek (62%). Az is figyelemre méltó, hogy a szlovák házastársak 40 százalékával lehet magyarul beszélni, ami újfent igazolja, hogy a dél-szlovákiai szlovák

kok közül többen tudnak magyarul, mint amennyiről ezt családi nyelvi háttérük alapján gondolnánk.

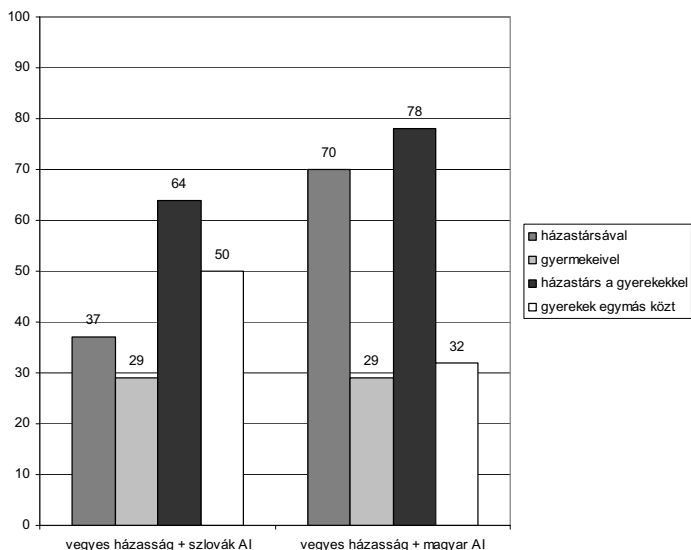
17. ábra. A vegyes párok családi nyelvhasználatára (%)



Nézzük meg, változtat-e a családi nyelvhasználaton az a tény, hogy a megkérdezett milyen tannyelvű alapiskolába járt! A 18. és 19. ábra szemlélteti a különbséget a vegyes, illetve homogén magyar házasságban élő azon magyarok családi nyelvhasználatára között, akik szlovák, illetve magyar alapiskolába jártak. A vegyes házasságban élőknél nem az alapiskola nyelve a meghatározó, hanem a két fél nemzetiisége és nyelvtudása: azokban a családokban, ahol a szlovák fél nem beszél magyarul, szlovákul beszélnek a házastársak, ahol tud magyarul, valószínűleg magyarul is. A magyar szülők 29 százaléka beszél szlovákul gyermekeivel, vagyis a vegyes házasságban élő magyar fél többsége magyarul, a szlovák fél többsége szlovákul beszél gyermekeivel. A magyar fél által végzett alapiskola nyelve közvetetten játszik szerepet, hiszen tudjuk, hogy aki szlovák iskolába járt, gyermekét is gyakrabban adja szlovák iskolába. Ez a tény tükrö-

ződik a gyermekek egymás közötti kommunikációjának nyelvén: a szlovák alapiskolát végzett magyar szülők utódai, akik maguk is inkább szlovák iskolába járnak, gyakrabban beszélgetnek egymással szlovákul, mint a magyar iskolát végzett szülők gyermekei.

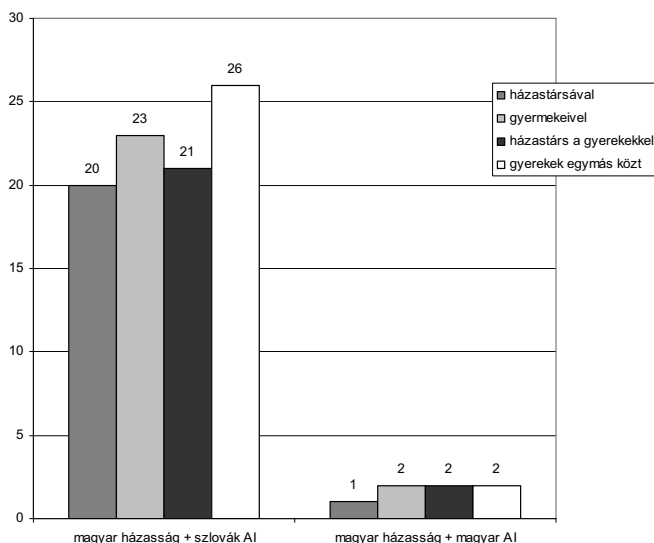
18. ábra. A vegyes házasságban élő és szlovák/magyar alapiskolát végzett magyarok közül szlovákul kommunikálnak (%)



Teljesen más a helyzet a homogén magyar házasságokban. A megkérdezett alapiskolai oktatási nyelve erőteljesen befolyásolja a családi kommunikáció nyelvét. A magyar házasságban élő magyar alapiskolát végzett magyarok családjában elenyésző a szlovák beszéd. Ezzel szemben a szlovák iskolát végzettek egyötöde beszél szlovákul a magyar párjával, és csaknem egynegyede a gyermekével is szlovákul társalog. Ugyanakkor a másik magyar szülő az esetek egyötödében úgyszintén szlovákul beszél a gyerekekkel. A magyar szülő által végzett alapiskola nyelve tehát a vegyes házasságon belüli nyelvhasználat tekintetében nem játszik közvetlen

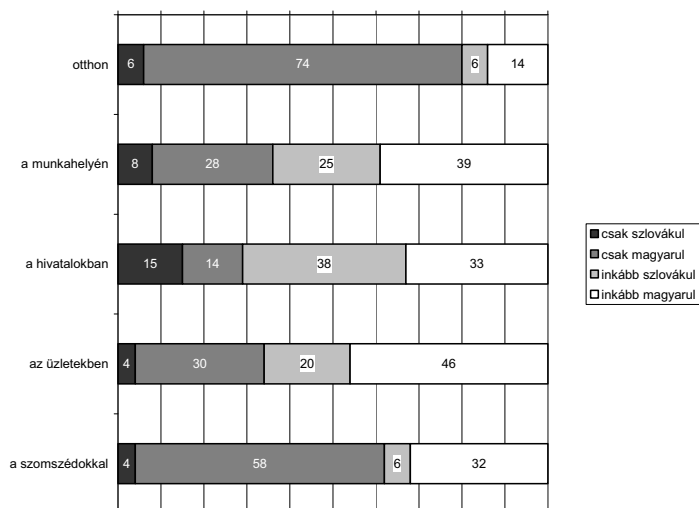
szerepet, a homogén magyar házasságon belül viszont magyar identitást romboló hatása van. Érdekes lenne ebbe az elemzésbe bevonni egy következő tényezőt, a gyermek által végzett alapiskola nyelvét. Az adatok ugyanis arra utalnak, hogy a magyar szülőpárok gyermekei függetlenül attól, hogy milyen alapiskolába járnak, egymás között ugyan nagyrészt magyarul beszélgetnek, de mégsem mindegy, hogy szlovák vagy magyar iskolába járnak-e. Az előbbiek 71, az utóbbiak 98 százaléka beszél egymással magyarul. Ebből a mintából viszont ennél több nem állapítható meg.

19. ábra: A homogén magyar házasságban élő és szlovák/magyar alapiskolát végzett magyarok közül szlovákul kommunikálnak (%)



A magyarok nyilvános nyelvhasználatára elsősorban a magyar nyelv jellemző. Kivételt csupán a hivatali nyelvhasználat képez, ahol a megkérdezettek gyenge fele szlovákul kommunikál, a többiek viszont a hivatalokban is magyarul beszélnek (20. ábra).

20. ábra. A magyarok otthoni és nyilvános nyelvhasználata (%)



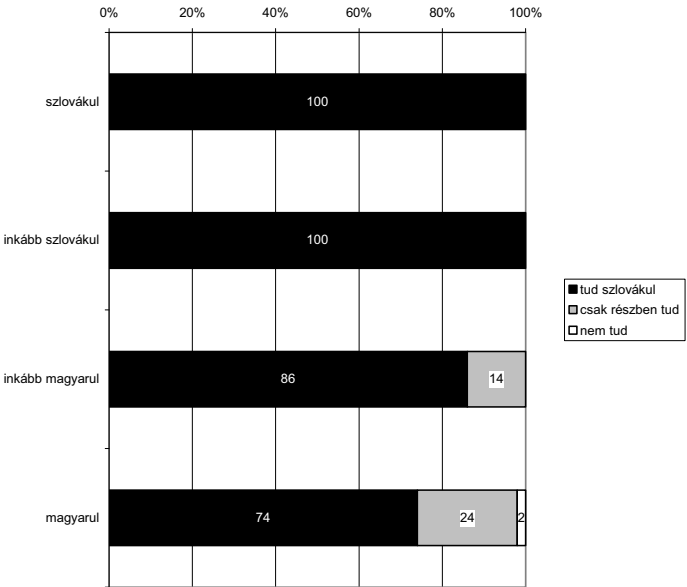
A kutatásból természetesen nem hagyhattuk ki a magyarok szlováktudását firtató kérdést sem. Kiderült, hogy szinte valamennyien tudnak szlovákul: 76 százalékuk rendesen, 23 százalékuk csak részben, s csupán egy százalékuk válaszolta azt, hogy nem tud. A szlováktudás korfüggő: a 18–55 éves korosztály 84 százaléka, az ennél idősebbek 56 százaléka tud szlovákul, s míg az előbbieket között szinte nincs olyan, aki ne tudna szlovákul, az 55 éven felüliek 4 százaléka válaszolta ezt. A szlovákul tudók részaránya nő az iskolai végzettséggel – az alapiskolai végzettségűek 61 százaléka tud szlovákul, a diplomások 96 százaléka. Legkevesbé az alacsony iskolai végzettséggel rendelkező munkanélküliek és nyugdíjasok tudnak szlovákul.

A szlováktudásban a gyermekkori családi nyelvi közeg hatása is megmutatkozik. Azok tudnak a legjobban szlovákul, akik szlovák vagy inkább szlovák családban nőttek fel, s minél gyakoribb volt a magyar nyelv a családban, annál kevésbé tudnak szlovákul (21. ábra).

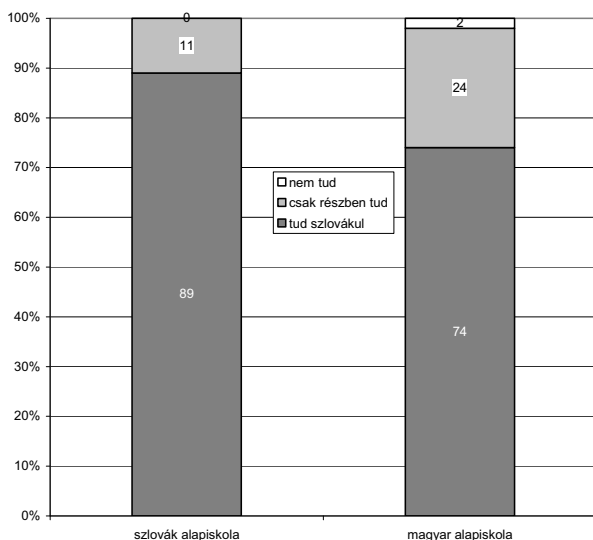
Az alapiskola nyelve is befolyásolja a szlováktudást, s bár különbözik a magyar és szlovák alapiskolát végzetek

szlováktudása, a különbség korántsem olyan fatális, mint az feltételezhető lenne (22. ábra).

21. ábra. A magyarok szlováktudása a gyermekkori nyelvi közeg szerint (%)



22. ábra. A magyarok szlováktudása az általuk végzett alapiskola oktatási nyelve szerint (%)



Foglaljuk össze, mit tudtunk meg a Dél-Szlovákiában élő szlovákokról és magyarokról pusztán csak a nyelvhasználat-tal kapcsolatos kérdésekből!

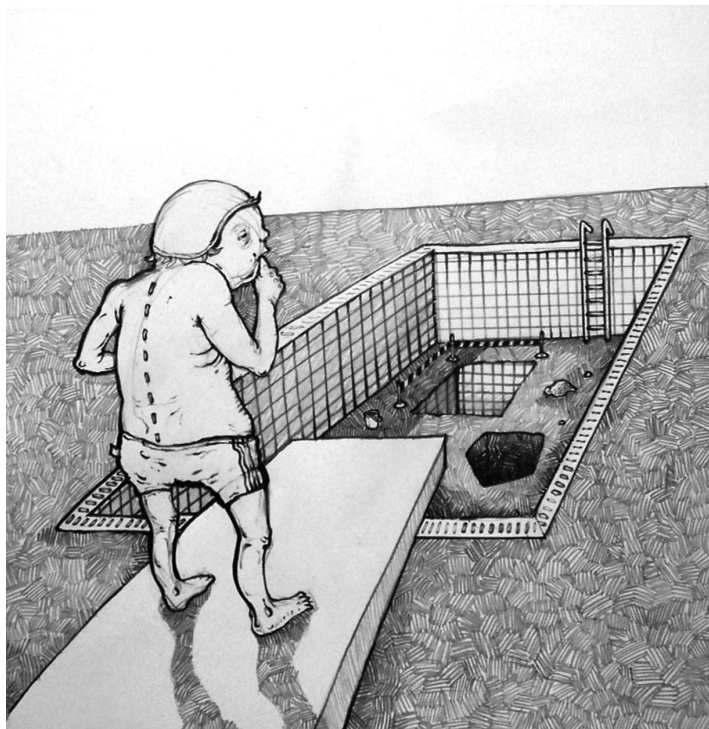
A szlovákok többsége származását és családi nyelvi hátterét tekintve is szlovák. Van azonban egy csaknem 10 százaléknyi csoport, amely az eddigi adatok tükrében részben vagy teljes egészében magyar származásúnak és magyar nyelvi hátterűnek tekinthető. Ezeket az embereket szüleik (akik közül legalább az egyik nagy valószínűséggel magyar volt) csak elvétele írtatták magyar óvodába, s még ritkábban magyar alapiskolába – még hozzá minél magyarabb volt a családi nyelvi közeg, annál jellemzőbb, hogy szlovák óvodába/alapiskolába jártak. A szlovákok közül leginkább rájuk jellemző, hogy vegyes házasságban élnek. Gyermeük beiskolázásánál a többi vegyes házasságban élő szlovákhhoz hasonlóan nem okvetlenül a szlovák alapiskolát választják, de ez a gyakoribb. Saját családjában az inkább magyar hátterű szlovákok döntő többsége szlovákul beszél, a tiszta magyar

hátterűek viszont inkább magyarul. A nyilvános szférában folytatott kommunikációjuk nyelve döntő többségben a szlovák, de a többi szlovákhöz képest az üzletekben és a szomszédjaikkal folytatott beszélgetésekben gyakrabban használják a magyar nyelvet. Ez azért is lehetséges, mert épp közülük kerül ki a legtöbb magyarul tudó szlovák, még akkor is, ha egy részük elfelejtett magyarul.

A magyarok közül csupán 3 százaléknyi csoport tekinthető szlovák nyelvi hátterűnek. 20 százalékuk mégis szlovák alapiskolába járt. 13 százalékuk él vegyes házasságban, mégis 25 százalékuk járattja szlovák alapiskolába a gyermekét.

Mindebből arra következtethetünk, hogy a Dél-Szlovákiában élő szlovákok nemzeti identitása nem forog veszélyben, hiszen saját iskoláztatásukon, gyermekeik iskolaválasztásán és kiterjedt családi, valamint nyilvános szlovák nyelvhasználatukon keresztül biztosított nyelvük kontinuitása. A magyarok egy része viszont nemzedékről nemzedékre fokozódó tempóban veszni hagyja a nyelvét, s ezáltal az identitását is. Az identitásuk nem azzal sérül, hogy megtanulnak szlovákul, s a nyilvános tereken szlovákul vagy szlovákul is beszélnek. Az igazi veszélyt az jelenti, hogy még a homogén magyar párok egy része is családon belül hagyja el a magyar beszédet, továbbá nem íratja gyermekét magyar iskolába, ahol megkaphatná a magyar identitás fenntartásához oly fontos alapokat. Az, hogy vannak szlovákok, akik megtanulnak magyarul, semmi szín alatt nem vezet nemzetváltáshoz, inkább csak emberi lehetőségeik kiterjesztéséhez, ami mindig és mindenkinek jó, akár többségi, akár kisebbségi.⁶⁴ Az ő magyarrá válásuktól magyartudásuk ellenére nem kell félni (ezt az adatok bizonyítják, hiszen ha nem így lenne, akkor a mostani dél-szlovákiai szlovákok 60 százalékának magyar-nak kellene lennie), hiszen ők a szlovák iskolákban megkapják kulturális identitásuk alapjait. Egészen más lenne a helyzet, ha gyermekeiket magyar iskolába küldenék. Hiszen füg-

⁶⁴ Épp ezért fontos, hogy a magyarok tudjanak szlovákul.





getlenül attól, hogy továbbra is a többségi nemzet által meghatározott társadalmi légkörben élnének, magyar iskolában nem kapnák/élnék meg a szlovák kultúra, a szlovák történelmi emlékezet, a szlovák életérzés mikroklimáját. Ez a helyzet azonban egyáltalán nem jellemző.

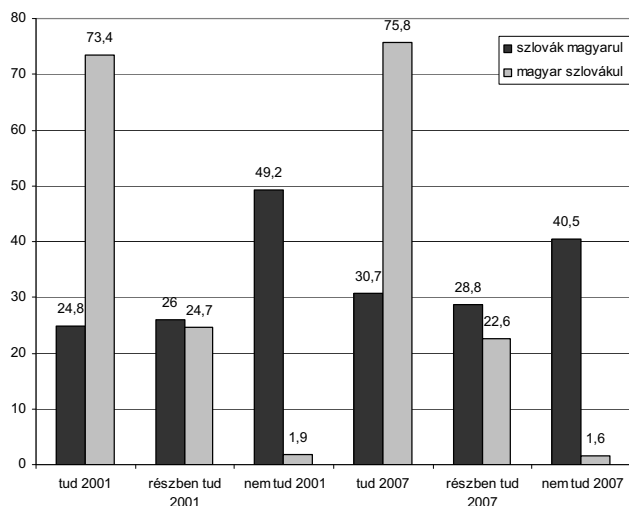
Persze léteznek közéleti szereplők és mások is, akik azt állítják, hogy a szlovákok nem jószántukból, hanem kényszerből tanulnak meg magyarul, mert a magyarlakta vidéken diszkriminálják őket, még a nyilvános szférában sem akarnak velük szlovákul beszélni, nincsenek szlovák tanintézmények stb. Valóban így van? Már az eddig felvonultatott adatok is bizonyítják, hogy ez nem igaz, hiszen ha akadályozva lennének a szlovák nyelv használatában és gyermekeik szlovák iskolába járatásában, akkor kommunikációjuk domináns nyelve nem lehetne a szlovák, s gyermekeiket is magyar iskolába kellene írattatniuk, márpedig tőlük tudjuk, hogy nem így van. Előfordulhat persze, hogy az emberek véleményei különböznek reális lehetőségeiktől, s bár a lehetőségek adóttak, ők mégis diszkriminálva érezhetik magukat. De nézzük a leginkább érintettek, a dél-szlovákiai szlovákok és magyarok véleményeit!

1.3. A nyelvtudással és nyelvhasználattal kapcsolatos vélemények

Az elmúlt években⁶⁵ Dél-Szlovákiában nőtt a magyarul tudó szlovákok részaránya, de ugyanúgy a szlovákul tudó magyaroké is (23. ábra).

⁶⁵ Valamennyi 2001-es adat a Národné osvetové centrum közvéleménykutató kabinetjének 2001-es felméréséből származik (Slováci 2001).

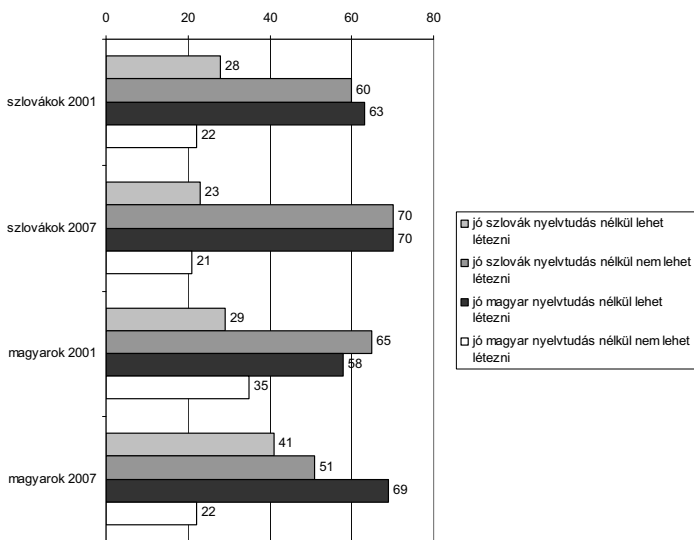
23. ábra. A dél-szlovákiai szlovákok és magyarok kölcsönös nyelvtudásának alakulása (%)



Az alábbi adatsor mégis arról árulkodik, hogy Dél-Szlovákiában a szlovákok nem érzik fenyegetve a nyelvüket (24. ábra). S ez nem csupán pillanatnyi állapot. A 2001-es és 2007-es adatok összehasonlításából kiderül, egyre többen mondják, hogy a vegyes lakosságú területeken jó szlováktudás nélkül nem lehet (2001-ben 60%, 2007-ben 70%), jó magyartudás nélkül viszont lehet létezni (2001-ben 63%, 2007-ben 70%). Akárhogy is próbáljuk magyarázni, ez annyit jelent, hogy a szlovákok szerint Dél-Szlovákiában magyarul nem kell tudni, szlovákul viszont kell. Miről tanúskodnak a magyarok válaszai? Egyrészt egyre inkább afelé hajlanak, hogy Dél-Szlovákiában jó szlováktudás nélkül is lehet létezni (2001-ben 29%, 2007-ben 41%), másrészt egyre többen úgy vélekednek, hogy jó magyar nyelvtudás nélkül is lehet létezni (2001-ben 58%, 2007-ben 69%). Mivel nem túl logikus feltételezés, hogy ezek az emberek mindkét esetben magukra – a magyarokra – gondoltak, hiszen ez annyit jelentene, hogy véleményük szerint nekik sem szlovákul, sem magyarul nem kell jól tudniuk, nyilvánvalóan arra utaltak, hogy

mindkét fél elboldogul a saját nyelvével. Egyik sem kényszerül arra, hogy megtanulja a másik nyelvét, mert mindkét nyelv használatos és használható. Vagyis a magyarok szerint Dél-Szlovákia területén a vegyes lakosságnak megfelelően kétnyelvű a kommunikáció, s ebben ők nem találnak kivetnivalót.⁶⁶ Ugyanakkor a szlovákok is elégedettek, hiszen többségük szerint ők magyartudás nélkül is élhetnek, miközben szlováktudás nélkül ez egyre kevésbé lehetséges.

24. ábra. A vegyes lakosságú területeken lehet vagy nem lehet jó szlovák/magyar nyelvtudás nélkül létezni? (%)



⁶⁶ Ha viszont továbbvisszük a magyarok gondolatmenetét, akkor támad egy bökkenő: ha egyik fél sem tanulja meg a másik nyelvét, akkor hogyan tudnak majd egymással kommunikálni? Netán a szegregáció, az elkülönülés lenne a cél? Valakiknek tehát mégiscsak meg kell tanulniuk mindkét nyelvet ahhoz, hogy egyrészt a kétnyelvűség, másrészt a kölcsönös kommunikáció fenntartható legyen. Vagyis ez a fajta „ráhagyó” gondolkodásmód nem vezet eredményre, mert a következő kérdés mi más lehet, mint az, hogy ki tanulja meg kinek a nyelvét. S akkor kezdhetjük előlről.

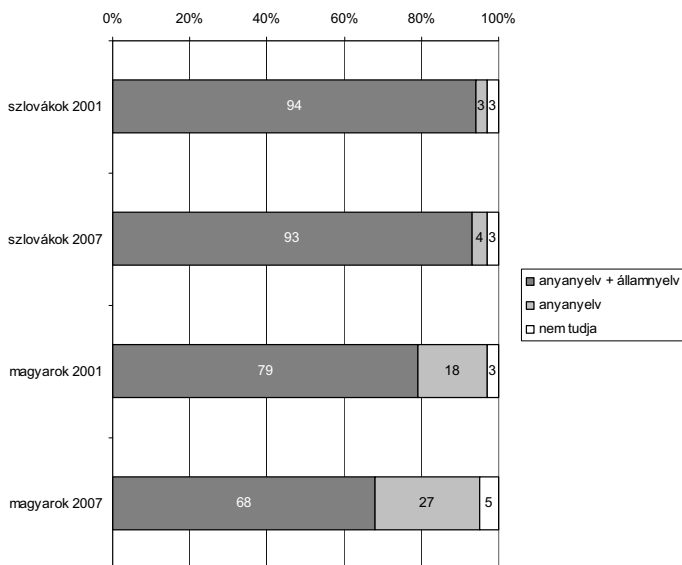
Az ország vegyes területein a jó szlovák, illetve magyar nyelvtudás szükségességét taglaló nézetek háttérében három fontos tényező mutatható ki: (1) a nemzeti kisebbségek nyelvi kompetenciáira vonatkozó attitűd, (2) a magyarok szlováktudása és (3) a nyelvhasználattal kapcsolatos tapasztalatok.

A nemzeti kisebbségek nyelvi kompetenciáira vonatkozó attitűd két fő álláspontban nyilvánul meg: 1. a kisebbségeknek anyanyelvükön kívül az államnyelvet, esetünkben a szlovákot is meg kell tanulniuk, 2. amennyiben a nyilvános szférában is használhatják anyanyelvüket, akkor nem kell megtanulniuk az államnyelvet (25. ábra).

A szlovákok csekély kivétellel az első álláspontot képviselik. Szerintük a magyaroknak mindenképpen meg kell tanulniuk szlovákul, még akkor is, ha nyilvánosan (hivatalokban, rendőrségen, bíróságon stb.) használhatnák az anyanyelvüket. Ebben stabil a véleményük, hat év alatt sem változott. Bár a magyarok többsége is osztja ezt az álláspontot, ők lényegesen kevesebben vannak, mint a hasonló módon vélekedő szlovákok, s 2001-hez képest egyre több magyar gondolja, hogy amennyiben mindenhol használhatnák az anyanyelvüket, a kisebbségeknek nem kellene megtanulniuk szlovákul.⁶⁷

⁶⁷ Ami logikusnak tekinthető, hiszen akkor hasonló helyzetben lennének, mint a szlovákok, akiknek nem szükséges megtanulniuk magyarul, épp azért, mert a szlovák a hivatalos nyelv, amit a magyarok is elsajátítanak, tehát ennek köszönhetően a személyközi kommunikáció sem jelent nekik problémát. Egyik kedvenc pihentető sorozatom, a CSI Miami főszereplője, Horatio jut az eszembe, aki gond nélkül társalog spanyolul a hispánokkal – nemcsak az áldozatokkal, a bűnözőkkel is –, pedig ő amerikai helyszínelő. Persze azt is látni kell, hogy azok a hispánok, akik a mosogatásnál többre akarják vinni, megtanulnak angolul. Vagyis újra felmerül a kérdés: valóban komolyan gondolja a magyarok egy része, hogy elég lenne csak magyarul tudni, ha a hivatalos közegben is korlátlanul használhatná az anyanyelvét? Másképp feltéve a kérdést: csak azért jó szlovákul tudni, hogy ebben a szférában ne legyenek kommunikációs problémák?

25. ábra. Véleménye szerint a nemzeti kisebbségek tagjainak mely nyelveket kell tudniuk? (%)



Akik az első pozícióból tekintenek arra a kérdésre, hogy Dél-Szlovákiában lehet-e jó szlovák/magyar nyelvtudás nélkül létezni, nemzetiségüktől függetlenül többnyire azt is lehetetlennek tartják, hogy valaki Dél-Szlovákiában ne tudjon jól szlovákul (a szlovákok 72, a magyarok 60 százaléka). Ugyanakkor többségük úgy véli, jó magyartudás nélkül lehet boldogulni. A második attitűd a magyarok mintegy egynegyedét érinti. Az első álláspontot képviselő magyaroktól ők abban különböznek, hogy csak egyharmaduk szerint szükséges Dél-Szlovákiában a jó szlováktudás. Ugyanakkor többségük a jó magyar nyelvtudást sem tartja létfontosságúnak (71%), ami újra csak arra vall, hogy külön kezelik a szlovákok és külön a magyarok nyelvi kompetenciáit. Vagyis nem tartják fontosnak ráerőltetni a szlovákokra a magyar nyelvet, de adott esetben ők sem tartják fontosnak, hogy megtanuljanak szlovákul.

A magyarok szlováktudása ugyancsak szorosan összefügg a jó szlovák/magyar nyelvtudás szükségességéről alko-

tott véleménynyel. Minél inkább tud egy magyar szlovákul, annál inkább vallja, hogy jó szlovák nyelvtudás nélkül nem lehet Dél-Szlovákiában létezni. Legkevesbé azok tartják ezt fontosnak, akik egyáltalán nem tudnak szlovákul (vagyis a munkanélküliek és a nyugdíjasok egy része), vagy csak részben tudnak. A szlovákok véleményalkotását nem befolyásolja magyartudásuk mértéke.

Végezetül, de nem utolsósorban a nyelvhasználattal kapcsolatos tapasztalatok és szükségletek is befolyásolják azt, hogy valaki szerint lehet-e az adott nyelvi kompetenciák nélkül létezni.⁶⁸ A munkahelyükön, hivatalokban, üzletekben szlovákul vagy inkább szlovákul beszélő magyarok inkább hajlanak afelé, hogy jó szlovák nyelvtudás nélkül nem lehet létezni, mint azok, akik csak a magyar vagy inkább a magyar nyelvet használják. Viszont a magyarul vagy inkább magyarul beszélő magyarok többsége szerint is lehet élni Dél-Szlovákiában jó magyar nyelvtudás nélkül, ami újra jelzi, hogy magyarul is, szlovákul is egyformán lehet ott boldogulni.

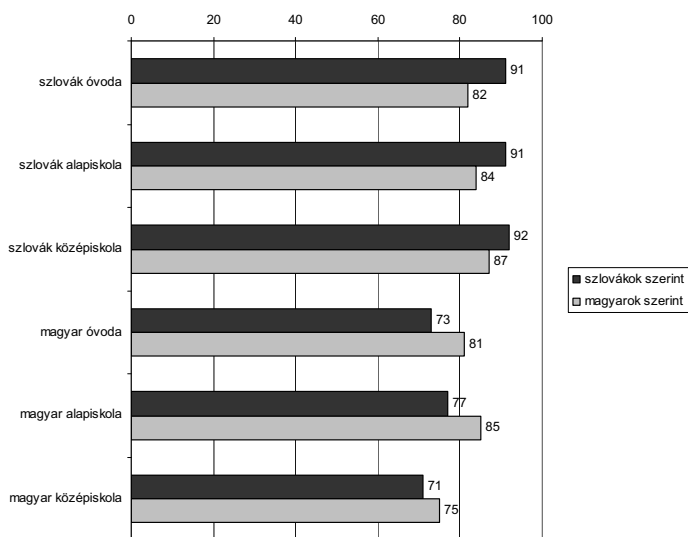
Az eddig elmondottak ismét bizonyítják, hogy a szlovákoknak általában véve nincs okuk arra, hogy kényszerét vagy szükségét érezzék annak, hogy Dél-Szlovákiában magyarul kelljen tanulniuk, beszélniük, hiszen ők maguk mondják: magyartudás nélkül is lehetséges ott élni. De ez nem csak általában érvényes. Nézzük, mi a helyzet a hivatali és az iskolai nyelvhasználat, vagyis a nyelvhasználat két legérzékenyebbnek tartott területén! A lakhelyét képező járásban a szlovákok tetemes része mindkettővel elégedett: a hivatali nyelvhasználatnál 86 százalékuk, az anyanyelvi oktatás lehetőségével 78 százalékuk (a magyaroknak csupán 56-57 százalékuk elégedett).

Még inkább szűkítve a kört: az adott járás oktatási intézményeiben a szlovákok 91 százaléka szerint jók a szlovák tannyelvű oktatás lehetőségei (26. ábra). A magyarok ugyan elégedetlenebbek, főleg ami a magyar tannyelvű középisko-

⁶⁸ Az elmondottak a szlovákokra nem vonatkoznak. Ők ugyanis csekély kivételtől eltekintve nyilvános tereken csak szlovákul beszélnek.

lai oktatás lehetőségeit illeti (bár háromnegyedük ezt is jó-nak tartja), de 81–85 százalékos pozitív véleményeik sem-miképp sem árulkodnak általános elégedetlenségről. Ami ugyancsak figyelemre méltó, hogy a magyarok többsége sze-rint mindkét tannyelvű oktatás lehetőségei egyformán adot-tak. A szlovákok viszont úgy látják, hogy a szlovák tannyelvű oktatás lehetőségei kedvezőbbek a magyar tannyelvű okta-táshoz képest.

26. ábra. A járásban, ahol lakik, jók a szlovák/magyar tan-nyelvű oktatás lehetőségei (%)



Álljunk meg egy kicsit, s összegezzük az elmondottakat! A szlovákok döntő többsége az államnyelv pozíciójából kiindul-va elvárja, hogy a magyarok tudjanak szlovákul. Ugyanakkor saját nyelvhasználati jogait nem érzi veszélyben, amivel gya-korlatilag elismeri, hogy a magyarok tudnak szlovákul, hi-szen máskülönben a szlovák nyelvvel nem lehetne Dél-Szlo-vákiában boldogulni. További fontos tény, hogy a szlovákok élnek is a jogaikkal.

A magyarok többsége nem várja el a szlovákoktól, hogy tudjanak magyarul, de azt elfogadja, hogy a magyarok tanuljanak meg szlovákul – s meg is tanulnak. A magyarok többsége sem érzi sértve nyelvhasználati jogait, viszont ehhez okvetlenül hozzá kell tenni, hogy nem élnek velük maradéktalanul. Nem élnek például az anyanyelvi oktatás jogával és lehetőségeivel, amelyek pedig többségük szerint adottak. Míg a szlovákok 97 százaléka szlovák iskolába járattja a gyermekét, elsősorban azzal érvelve, hogy szlováknak tartja magát (63%) és Szlovákiában él (22%),⁶⁹ ami igaz, a magukat magyarnak tartók egynegyede szlovák iskolába íratja a gyermekét, s ezt a szlovákoktól átvett érvrendszerrel indokolja. A szlovákoknak ugyanis csak 18 százaléka tartja jónak, hogy magyar gyermek magyar iskolába járjon, mert könnyebb anyanyelven tanulni. 78 százaléuk viszont nem helyesli a magyar iskolát, mondván, a gyermek nem tanul meg szlovákul (45%), és nehezebben fog érvényesülni az életben (28%). A gyermekeiket szlovák alapiskolába járató magyar szülők 35 százaléka ugyancsak elismeri, hogy anyanyelvén könnyebben tanul a gyermek, mégis úgy gondolják, hogy nem jó, ha magyar iskolába jár, mert nem tanul meg szlovákul (24%), és nem fog tudni érvényesülni (22%).

A vizsgált mutatók tehát újfent azt jelzik, hogy nem a szlovákok, hanem a magyarok identitása forog veszélyben, s ehhez a magyarok aktívan hozzájárulnak. Ezt azért is fontos kimondani, mert úgy tűnik, mindkét nemzetnek részben téves képe van a saját és a másik identitásáról. Több tekintetben félreismerik magukat és egymást, amit a következő válaszok is tanúsítanak. A nemzetiség felvállalását⁷⁰ és az anyanyelvhasználatot⁷¹ mind a szlovákok, mind pedig a ma-

⁶⁹ A szlovák iskola közelsége, illetve az, hogy ott színvonalasabb az oktatás, a szlovák szülők összesen 5 százalékánál játszik elsődleges szerepet az iskolaválasztásban.

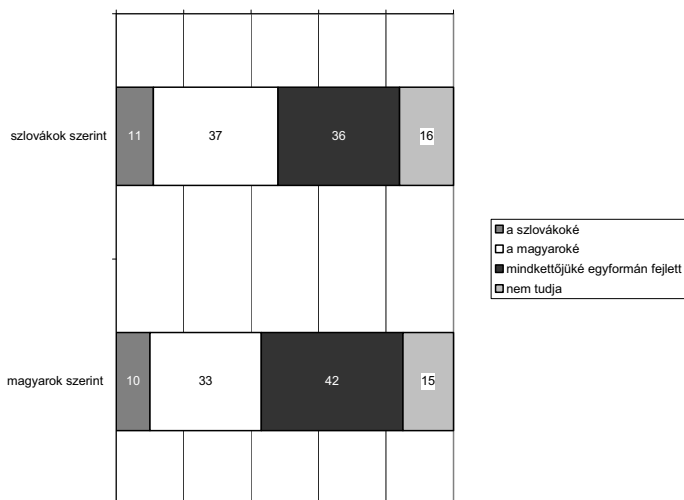
⁷⁰ A szlovákok 56, a magyarok 51 százaléka szerint inkább az utóbbiakra jellemző, miközben a szlovákok 18, a magyarok 24 százaléka nem tudott válaszolni.

⁷¹ A szlovákok 51, a magyarok 48 százaléka e téren is a magyarokat emelte ki. A szlovákok 20, a magyarok 24 százaléka nem tudott válaszolni.

gyarok inkább tartják jellemzőnek a magyarokra, mint a szlovákokra, holott láthattuk, hogy a gyakorlatban ennek nincs semmi valóságalapja. Arra a kérdésre, hogy kinek a viselkedésében nyilvánul meg határozottabban a jogérvényesítés, a szlovákok 41 százaléka a magyarokat, a magyarok 48 százaléka a szlovákokat említette.⁷²

Kinek a nemzettudata fejlettebb? Azt, hogy a szlovákok nemzettudata fejlettebb a magyarokénál, csak minden tizedik szlovák és magyar állítja (27. ábra). A magyarok többsége úgy látja, hogy mindkét fél nemzettudata egyformán fejlett, egyharmaduk pedig a sajátjára esküszik. A szlovákok körében viszont két, gyakorlatilag azonos mértékben elterjedt nézet uralkodik: az egyik szerint egyformán fejlett a két nemzettudat, a másik szerint a magyaroké fejlettebb.

27. ábra. Kinek a nemzettudata fejlettebb? (%)



De miben nyilvánul meg a nemzettudat vagy más szóval nemzeti identitás? A deklarált nemzetiségben, tehát abban,

⁷² A szlovákok 35, a magyarok 37 százaléka nem tudott válaszolni, a szlovákok 24 százaléka a szlovákokat, a magyarok 25 százaléka a magyarokat jelölte be.

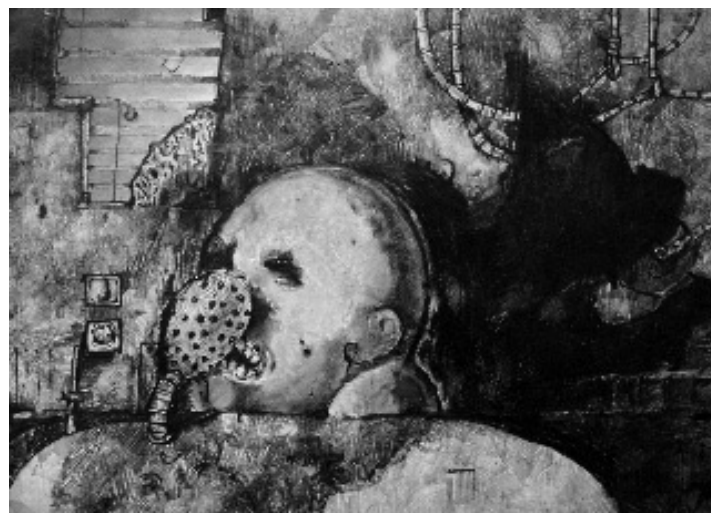
hogyan vallják magukat szlováknak, illetve magyarok? Az utóbbi években csökken a magyarok száma, s ennek, mint tudjuk, nem csupán a természetes fogyás az oka, amely egyébként a szlovák nemzetet is sújtja. Tehát e tekintetben nem minősíthető fejlettebbnek a magyarok nemzettudata. Akkor hát miben nyilvánul meg? A nyelvhasználatban? Miközben egy részük otthon is szlovákul beszél? Az iskolaválasztásban? Miközben annak ellenére, hogy a magyarok többsége jónak tartja az anyanyelvi oktatás lehetőségeit – vagyis lakhelyén vannak magyar tananyelvű oktatási intézmények –, egy részük, s nem csak a vegyes házasságban élők, szlovák iskolába járatják a gyerekeiket? A felsorolt mutatók szerint a magyarok nemzettudata semmiképp sem fejlettebb a szlovákokénál, hiszen ők nem az asszimiláció következtében fogynak, általában szlovákul beszélnek, gyermekeiket szlovák nyelven taníttatják, vagyis élnek nemzeti jogokkal. Márpedig a nemzetiség felvállalása és a nemzettudat szinten tartása nehezen képzelhető el a jogérvényesítés nélkül. De még nehezebb a helyzet, ha a jogérvényesítés hiányának nem kizárólag a jogok hiánya, hanem az irántuk tanúsított közömbösség az okozója, amint annak a magyar anyanyelvhasználat és anyanyelvi iskolaválasztás terén tanúi vagyunk.

2. A szlovák–magyar együttélés (2007–2008)

Ennek a rendkívül sokrétű témakörnek három területére térek ki: (1) a mindennapi élet során tapasztalt szlovák–magyar viszony megítélésére, (2) a dél-szlovákiai szlovákok és magyarok hatalmi pozíciójára, valamint (3) a két fél egyenjogúság-érzésére. Mivel bőséges adathalmaz állt rendelkezésemre, a konkrét időpontokban rögzített állapotokon kívül igyekszem bemutatni a jelenség dinamikáját és fejlődésének irányát is.

2.1. A szlovák–magyar viszony

Az elmúlt hónapokban gyakran szembesültem azzal a kérdéssel, hogy Szlovákiában milyen a szlovákok és magyarok





kölcsönös viszonya. Az újságírók nem nagyon szeretik a bonyolult magyarázatokat, mert nincs hely ezek közlésére, de sajnos, erre a kérdésre sem lehet rövid és egyértelmű választ adni. Egészen egyszerűen azért nem, mert ahogyan különbség van magyar és magyar vagy szlovák és szlovák között, ugyanúgy különbséget kell tenni az együttélés szintjei között. Valamennyi felmérésünk bizonyítja,⁷³ hogy a szlovák–magyar viszony minőségének megítélésénél fontos szerepet játszik a kapcsolatrendszer szintje. A legalacsonyabb szintet a lakóhelyi, a legmagasabbat az országos szintű kapcsolatok jelentik. Dél-Szlovákiában a lakóhelyi kapcsolatrendszert az ottani szlovákok és magyarok épp mindennapi kölcsönös élethelyzeteiknek köszönhetően, közösen és közvetlenül alakítják ki és tapasztalják meg. Ezt az együttélést általában mindkét fél jobbnak tartja az országos viszonyoknál, amelyek valójában nem a két nemzet közvetlen interakciójából jönnek létre, hanem különböző, rajtuk kívülálló szubjektumok (például politikai pártok, államigazgatási szervek, kulturális intézmények, média képviselői stb.) ténykedésén keresztül.⁷⁴

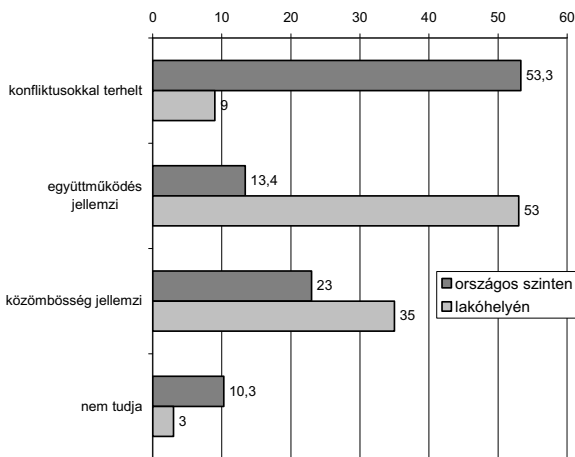
2007 tavaszán a két nemzet kölcsönös viszonyában homlokegyenest eltérőnek mutatkozott az országos helyzet és a válaszadó lakóhelyén tapasztalt helyzet (28. ábra). Az országos viszonyt a megkérdezettek fele konfliktusokkal terheltnek tartotta, s ezen a szinten csupán 13,4 százalékuk szerint volt együttműködés. Ezzel szemben a lakóhelyi viszonyokat a válaszadók fele együttműködéssel jellemezte, s 9

⁷³ Az eddig ismertetett felmérésen kívül, amely 2007 őszén készült és magyar–szlovák mintával dolgozott, a 2007 tavaszán készült Kárpát Panelre (800 felnőtt korú szlovákiai magyar válaszadó), valamint a 2008 júniusában lefolytatott „Politikai identitás” c. felmérésre (itt is csak magyarokat kérdeztünk meg) gondolok. Bár az adatok egy az egyben nem hasonlíthatók össze, ugyanazokat a tendenciákat tükrözik.

⁷⁴ Az említett szubjektumok képesek befolyásolni az alsóbb szinteket, ahol a tényleges együttélés folyik. Azokról a vidékekről nem is beszélve, ahol nincsenek magyarok, s ezért a tényleges együttélésről az ottani szlovákoknak többnyire csak az így leszívárogtatott kép alapján van elképzelésük.

százalékuk tapasztalt konfliktusokat. Nem elhanyagolandó a „közömbösség jellemzi” kategória sem, amelyet az országos szintre vonatkozólag nagyjából minden negyedik, lakóhelyét illetően pedig minden harmadik személy jelölt meg. Mindez arról tanúskodik, hogy a magyarok gyenge többsége a két nemzet országos viszonyát kedvezőtlennek, a mindennapi élettéren, tehát a lakóhelyen tapasztalt viszonyokat pedig kedvezőnek ítélte. Ugyanakkor a nagymértékű közömbösséget sem szabad figyelmen kívül hagyni, mert sok mindent jelezhet. Például azt, hogy a kölcsönös viszonyban a nemzetiiség nem játszik elsődleges szerepet, de jelezheti azt is, hogy a szlovákok és magyarok nem igazán keresik „egymás társaságát”. Ezek az adatok egyben azt is tükrözték, hogy az elmúlt évekhez képest romlott a két nemzet viszonya.⁷⁵

28. ábra. A szlovák–magyar viszony 2007 tavaszán (%)



⁷⁵ 2003-as felmérésünk során ugyanis még minden negyedik megkérdezett válaszolta, hogy a 2002-es választások óta *összességében javult* a szlovák–magyar viszony, amelyet 73 százalékuk *jónak* tartott (ebből 21,7 százalék minősítette jónak, 51,1 százalék inkább jónak), 16,6 százalék inkább rossznak, 1,7 százalék rossznak, a többiek pedig nem tudták megítélni.

2007 őszén is tapasztaltuk, hogy a kölcsönös viszony a közvetlen lakóhelyen a legjobb, s minél inkább távolodunk tőle, minél inkább haladunk felfelé a közigazgatási szintek lépcsőfokain, annál rosszabb (29. ábra). Méghozzá nemcsak a magyarok, hanem a szlovákok szerint is.

A lakóhelyen mindkét nemzet döntő többsége pozitívan értékelte az együttélést (szlovákok 94%, magyarok 95,8%).⁷⁶ Járási szinten már kevesebben tartották jónak, holott még mindig a döntő többségről van szó (szlovákok 90%, magyarok 87%). Bár az így nyilatkozó szlovákok és magyarok részarányát tekintve nincs nagy különbség, a magyarok érzékelték inkább az együttélés járási szintű romlását, hiszen a lakóhelyi viszonyokhoz képest csaknem 10 százalékkal csökkent a pozitívan válaszolók aránya. Az együttélés kerületi szintjét illetően számottevően csökkent mind a szlovákok, mind a magyarok elégedettsége (szlovákok 76%, magyarok 56,4%), de a magyaroké még inkább. Kerületi szinten már csak gyenge többségük tartotta jónak a két nemzet viszonyát. Ha pedig összehasonlítjuk a 2001-es véleményeket a 2007-ben tapasztaltakkal, akkor kiderül, hogy a szlovákok is, magyarok is mindhárom szinten a kölcsönös viszony rosszabbodásáról számolnak be.⁷⁷

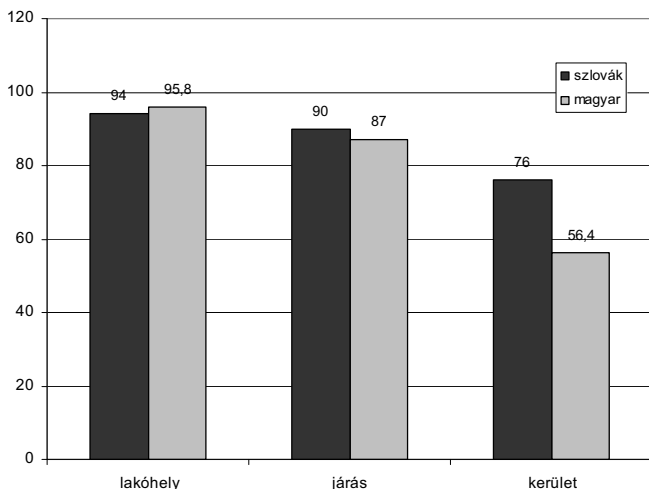
Tehát minél közelebb élnek-laknak egymáshoz, általában véve annál zökkenőmentesebb mindkét nemzet szerint az együttélés, s minél inkább „felhígul” a nemzetiségi arány, annál inkább romlanak a kölcsönös viszonyok. Ezt a magya-

⁷⁶ Mindkét félre jellemző, hogy minél kisebb településen élnek, annál többen tartják nemcsak jónak, hanem kimondottan nagyon jónak a helybeli szlovák–magyar viszonyt.

⁷⁷ Ezt az ún. „kölcsönös viszonyok értékelésének” indexe is kifejezi, amelyet a KO NOC alkalmazott az adatok elemzésénél (Sopóci 2007). Az index értéke 0 és 1 között mozoghat, s minél inkább közelít az 1-hez, annál pozitívabban értékelik a megkérdezettek a szlovák–magyar együttélést. Így például a kerületi szintű viszonyokat vizsgálva az index értéke 2001-ben 0,71 (szlovákok) és 0,682 (magyarok) volt, 2007-ben pedig 0,639 (szlovákok) és 0,533 (magyarok). Ugyanez a lakóhelyi viszonyok esetében 2001-ben 0,835 (szlovákok) és 0,874 (magyarok), 2007-ben 0,795 (szlovákok) és 0,781 (magyarok).

rok fokozottabban érzékelik, mint a szlovákok – ami egyebek mellett bizonyára összefügg azzal is, hogy a „felhígulás” a szlovákok fokozódó számbeli fölényét jelenti, s ez mindkét csoport viselkedését és interakcióját befolyásolja. Ugyanakkor a szlovákok is érzékelik a kölcsönös viszony romlását, bár az adatok azt tanúsítják, hogy a dél-szlovákiai szlovákok egésze véve elégedettebbek a szlovák–magyar együttéléssel, mint a magyarok.

29. ábra. A szlovákok és magyarok együttélését és kölcsönös viszonyát jónak tartók részaránya (%)



Az ismertetett eredmények – a kapcsolatok romlását jelző tendenciák ellenére – egyben azt is jelzik, hogy a vizsgált népségek az együttélést nem érzékelik mindennapjaikat meghatározó problémaként. 2007 őszén ez újfent beigazolódott, amikor megkértük a válaszadókat, hogy tizenkilenc problémakörből válasszák ki azt a hármat, amelyet lakóhelyükön leginkább kellene orvosolni.⁷⁸ A problémakörök között

⁷⁸ 2008 júniusában csak a lakóhelyi és országos viszonyokat firtattuk. A lakóhelyi viszonyokat a megkérdezettek (ezúttal csak magyarok voltak) 69 százaléka tartotta jónak, 26 százalékuk közepesnek, 3 százalékuk rossznak. Az országos szintű kapcsolatrendszerrel viszont csak 20 százalékuk tartotta

szerepelt a szlovák–magyar együttélés, a magyar kultúra, illetve a dél-szlovákiai szlovákok kulturális életének támogatása is (tehát azok a témák, amelyeket a vegyes lakosságú területek neuralgikus pontjaként szokás elkönyvelni).

A megkérdezettek egyiket sem emelték ki. A három legégetőbb problémaként mindkét nemzet a munkanélküliséget, a magas árakat és az egészségügyet jelölte meg (3. táblázat). A szlovák–magyar viszony fontossági sorrendben mindkét csoportnál a 15. helyen szerepelt, ami egyértelműen arra utal, hogy nem tartották problémásnak. A szlovák kultúra támogatását a szlovákok az utolsó előtti, azaz 18. helyen említették, vagyis még kevésbé érzékelték problémaként, mint a szlovák–magyar viszonyt. A magyar kultúra támogatását a magyarok a 12. helyre rangsorolták, vagyis az ő esetükben sem jelent meg problémaként. Egymás kultúrájának támogatását pedig végképp törölték a megoldásra váró kérdések listájáról. Újra hangsúlyozom, hogy a lakóhelyről volt szó, ahol az együttélést a szlovákok 94, a magyarok 95,8 százaléka minősítette jónak. Az ismertetett eredmények mindezt megerősítik.⁷⁹

jónak, 49 százaléku közepesnek és 27 százaléku rossznak. Tehát az előzőekhez hasonlóan ezek az adatok is arról árulkodnak, hogy mindkét szintet illetően csökkent a pozitív minősítést adók részaránya, de az igazán szembetűnő változás a lakóhely szintnél mutatkozik meg. Ez egyrészt újra a kapcsolatok romlására vall. Másrészt arra utal, hogy az országos szinten érzékelt rosszabbodás lakóhelyi szinten is lecsapódik, ami egyben jelzi, hogy nem csak a politikusok tehetnek mindenről, ahogy ez oly sokszor elhangzik. Mert az igaz, hogy tetteik és szavaik nagy hatásúak, de csak akkor és ott lehetnek azok, ahol termékeny talajra hullnak. Ha lakóhelyi szinten létezik akár egy kis csoport, amely különböző oknál fogva fogékony ezekre a tettekre és szavakra, s ha az adott közösségben véleményformáló erővel rendelkezik, akkor nagyon sokat képes ártani a lakóhelyi szlovák–magyar együttélésnek. Hiszen egyszer már leszögeztük, hogy ezt az együttélést elsődlegesen az ott élők teremtik meg, nem a nagypolitika.

⁷⁹ De nem volt ez másképp 2008 júniusában sem. A megkérdezett szlovákiai magyarok 30 terület közül a legproblematisabbnak a szegénységet (87%), az egészségügy és szociális gondoskodás helyzetét (72%) és a munkanélküliséget (70%) tartották. A szlovák–magyar együttélést 31 százaléku látta problematikusnak, vagyis a fontossági sorrend 24. helyén szerepelt. Ennél sokkal inkább aggasztja őket a szlovákiai magyarok számának csökkenése (68%), az, hogy a magyar szülők szlovák iskolába járatták gyermekeiket (67%), de még a romák helyzete is (64%).

3. táblázat. A lakóhelyen leginkább a következő problémákat kellene orvosolni (%)

	Szlovákok	Magyarok
Munkanélküliség	61,7	47,3
Az áruk és szolgáltatások magas ára	32,0	33,2
Az egészségügy problémái	26,5	36,1
A dél-szlovákiai szlovákok kulturális tevékenységének támogatása	4,2	0,5
A szlovák–magyar viszony	3,7	3,7
A magyar kultúra támogatása	0,0	7,3

A szlovák–magyar viszonyt illetően végezetül egy érdekes jelenséget ismertetnék. Nemcsak azt vizsgáltuk, hogyan működik (jól-e vagy rosszul), hanem azt is, hogy a válaszadók mennyire elégedettek vele. Hogy ez mennyire nem ugyanaz, a következő adatok bizonyítják: lakóhelyén a szlovák–magyar viszonytal a szlovákok 77, a magyarok 73 százaléka, vagyis a döntő többség ugyan elégedett, de az elégedettek részaránya lényegesen alacsonyabb, mint azoké, akik ezt a kapcsolatrendszeret jónak tartják. Ezzel összefüggésben felmerül a kérdés: mit fed a jó viszony és az elégedettség közötti „űr”? Jó viszony-e az, ha közben sokak számára nem társul az elégedettség érzésével? Azt jelenti, hogy nincsenek tettelegességek, nyílt konfliktusok? Élünk egymás mellett – kényszerből? Vagyunk, de nem vesszük figyelembe egymást, amíg nem muszáj? Úgy gondolom, a vizsgált kérdéskörrel kapcsolatban a „jó viszony” is azok közé az „üres” fogalmak közé tartozik, amelyeket igazából még senki sem pontosított, ezért a következő kutatásainkban ezt mindenképp meg kellene tennünk.

2.2. A szlovákok és magyarok hatalmi pozíciója

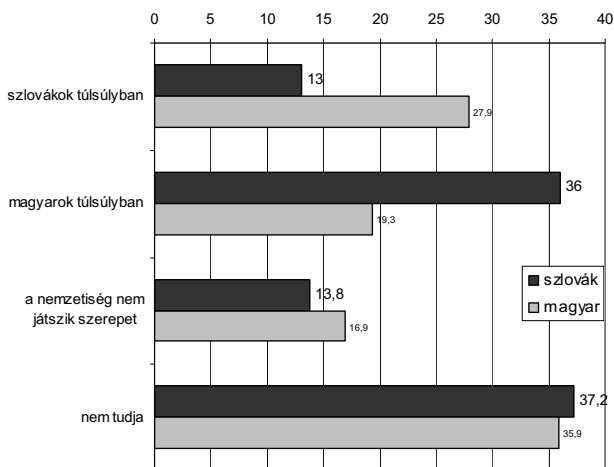
A kérdés a következő: hogyan értékelik a megkérdezettek a szlovákok és a magyarok hatalmi pozícióját, azaz jelenlétüket és befolyásukat az államigazgatási és önkormányzati intézményekben.

A lakóhelyi intézményekben a szlovákok szerint a szlovákok (37,4%), a magyarok szerint a magyarok vannak túlsúly-

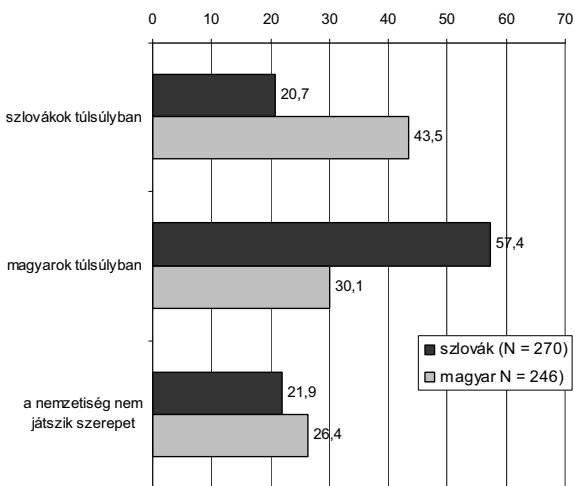
ban (60,7%), vagyis mindkét fél saját „fölényt” érzékel. A járási és kerületi intézményekben mindkét nemzetiség szerint a szlovákok dominálnak – a járásiakban a szlovákok 34,7 és a magyarok 39,3 százaléka szerint, a kerületiekben a szlovákok 43,4 és a magyarok 56 százaléka szerint. Dél-Szlovákiát tekintve viszont mindketten másképp látják a hatalmi pozíciókat.

Először is mindkét csoportban nagyon magas a válaszolni nem tudók részaránya. Ám még így is jól látható, hogy a szlovákok szerint Dél-Szlovákiában a magyarok, a magyarok szerint a szlovákok dominálnak. Azok a válaszadók vannak a legkevesebben, akik úgy vélik, hogy a nemzetiség nem játszik szerepet (30a. ábra). Ha eltekintünk a válaszolni nem tudóktól (30b. ábra), még erőteljesebben kirajzolódik a vélemények tendenciája: a szlovákok 57,4 százaléka szerint a magyarok vannak túlsúlyban, a magyarok 43,5 százaléka szerint a szlovákok dominálnak. Tehát mindkét nemzetiség a másikról gondolja azt, hogy túlsúlyban van, s ez a vélemény a szlovákokat fokozottabb mértékben jellemzi, mint a magyarokat. Ugyanakkor a magyarok mintha bátrabbak lennének saját hatalmi pozícióikat illetően: 30 százaléuk szerint ők vannak túlsúlyban, míg a szlovákok közül csupán minden ötödik szerint van szlovák dominancia. Azt, hogy a hatalmi pozíciók kialakításánál Dél-Szlovákiában a nemzetiség nem játszik szerepet, minden ötödik szlovák és minden negyedik magyar válaszolta.

30a. ábra. A szlovákok és magyarok hatalmi pozíciója Dél-Szlovákiában (%)



30b. ábra. A szlovákok és magyarok hatalmi pozíciója Dél-Szlovákiában – a válaszolni nem tudók nélkül (%)



A hatalmi pozíciók megítélése szorosan összefügg azzal, hogy a válaszadó melyik járásban lakik. Ezt a szemléltetik a következő táblázatok:

4. táblázat. Az Ön lakóhelyén milyen a szlovákok és magyarok hatalmi pozíciója? A szlovákok szerint:*

Járás	Vélemény
Dunaszerdahelyi	A nemzetiség nem játszik szerepet
Galántai	Magyarok túlsúlyban
Vágsellyei	Szlovákok túlsúlyban
Komáromi	Magyarok túlsúlyban
Érsekújvári	Magyarok túlsúlyban
Lévai	Magyarok túlsúlyban
Nagykürtösi	Magyarok túlsúlyban
Losonci	Szlovákok túlsúlyban
Rimaszombati	Szlovákok túlsúlyban
Nagyrócei	Szlovákok túlsúlyban
Rozsnyói	A nemzetiség nem játszik szerepet
Tóketerebesi	Szlovákok túlsúlyban

*A magyarok véleményében a járási hovatartozás nem játszott szerepet

5. táblázat. Az Ön által lakott járásban milyen a szlovákok és magyarok hatalmi pozíciója?

Járás	Vélemény	
	Szlovákok szerint	Magyarok szerint
Dunaszerdahelyi	A nemzetiség nem játszik szerepet	Szlovákok túlsúlyban
Galántai	A nemzetiség nem játszik szerepet	Szlovákok túlsúlyban
Vágsellyei	Szlovákok túlsúlyban, nem tudja*	Szlovákok túlsúlyban
Komáromi	Magyarok túlsúlyban	Magyarok túlsúlyban
Érsekújvári	Szlovákok túlsúlyban	Szlovákok túlsúlyban, magyarok túlsúlyban
Lévai	Szlovákok túlsúlyban	Szlovákok túlsúlyban
Nagykürtösi	Szlovákok túlsúlyban	Szlovákok túlsúlyban
Losonci	Szlovákok túlsúlyban	Szlovákok túlsúlyban
Rimaszombati	Szlovákok túlsúlyban	Szlovákok túlsúlyban
Nagyrócei	A nemzetiség nem játszik szerepet	A nemzetiség nem játszik szerepet
Rozsnyói	A nemzetiség nem játszik szerepet, nem tudja	Szlovákok túlsúlyban
Tóketerebesi	Szlovákok túlsúlyban	Szlovákok túlsúlyban

*Ha egy sorban két vélemény szerepel (például a Vágsellyei járásban élő szlovákoknál), az azért van, mert mindkettőt ugyanannyian választották.

Csak a Komáromi járásban élő szlovákok beszélnek magyar dominanciáról, a többiek szerint elsősorban a szlovák túlsúly jellemző (hét járásban), illetve úgy gondolják, hogy a já-

rási intézményekben a posztok betöltésénél a nemzetiség nem játszik szerepet. A magyarok a Komáromi, Nagyrőcei s részben az Érsekújvári járás kivételével mindenhol a szlovákok hatalmi pozícióit tartják kedvezőbbnek.

6. táblázat. Az Ön által lakott területben milyen a szlovákok és magyarok hatalmi pozíciója?

Járás	Vélemény	
	Szlovákok szerint	Magyarok szerint
Dunaszerdahelyi	Szlovákok túlsúlyban, nem tudja	Szlovákok túlsúlyban
Galántai	Szlovákok túlsúlyban, nem tudja	Szlovákok túlsúlyban
Vágsellyei	Nem tudja	Szlovákok túlsúlyban
Komáromi	Szlovákok túlsúlyban	Szlovákok túlsúlyban
Érsekújvári	Szlovákok túlsúlyban	Szlovákok túlsúlyban
Lévai	Nem tudja	Szlovákok túlsúlyban
Nagykürtösi	Szlovákok túlsúlyban, nem tudja	Szlovákok túlsúlyban
Losonci	Szlovákok túlsúlyban	Szlovákok túlsúlyban
Rimaszombati	Szlovákok túlsúlyban	Szlovákok túlsúlyban
Nagyrőcei	Nem tudja	Nem tudja
Rózsnyói	Nem tudja	Szlovákok túlsúlyban
Tőketerebesi	Szlovákok túlsúlyban, nem tudja	Szlovákok túlsúlyban

A kerületi intézményekben gyakorlatilag szinte valamennyi járás lakói szerint a szlovákok vannak többségben. Igaz, a szlovákok négy járásban, a magyarok egyben valamivel bizonytalanabbak, hiszen nem tudták megítélni a két nemzet hatalmi pozícióit, de magyar dominanciáról még véletlenül sem beszél senki. Tehát ha a járásokat a kerületek szerint osztályozzuk, a végeredmény mindenképpen az, hogy a szlovákok vannak kedvezőbb helyzetben. Épp ezért (is) felmerül a kérdés, hogy minek alapján gondolja szinte az összes járás szlovák lakosa és a Lévai járás magyar lakossága, hogy Dél-Szlovákiában erősebb a magyarok hatalmi pozíciója, mint a szlovákoké (7. táblázat).⁸⁰ Ezt a jelenséget talán azal magyarázhatnánk, hogy az egyes járások lakosai valószínűleg azt hiszik, hogy ha a sajátjukban nem is, de a többi járásban magyar fölény van, s ennek alapján alakítják ki képüket a dél-szlovákiai hatalmi viszonyokról.

⁸⁰ A Komáromi járás magyarjainál még ez részben érthető, hiszen ők legalább a saját járásukban magyar dominanciáról beszélnek.

7. táblázat. Dél-Szlovákiában milyen a szlovákok és magyarok hatalmi pozíciója?

Járás	Vélemény	
	Szlovákok szerint	Magyarok szerint
Dunaszerdahelyi	Magyarok túlsúlyban	Szlovákok túlsúlyban, nem tudja
Galántai	Nem tudja	Szlovákok túlsúlyban
Vágsellyei	Magyarok túlsúlyban, szlovákok túlsúlyban	Nem tudja
Komáromi	Magyarok túlsúlyban	Magyarok túlsúlyban
Érsekújvári	Szlovákok túlsúlyban	Szlovákok túlsúlyban
Lévai	Magyarok túlsúlyban	Magyarok túlsúlyban
Nagykürtösi	Magyarok túlsúlyban	Szlovákok túlsúlyban
Losonci	Magyarok túlsúlyban	Szlovákok túlsúlyban
Rimaszombati	Magyarok túlsúlyban	Szlovákok túlsúlyban
Nagyőrcei	Magyarok túlsúlyban	Nem tudja
Rozsnyói	Magyarok túlsúlyban	Nem tudja
Tóketerebesi	Magyarok túlsúlyban	Szlovákok túlsúlyban

Nyilvánvaló, hogy a megkérdezettek többsége leginkább a lakóhelyén működő államigazgatási és önkormányzati intézményeket ismeri, ezért feltételezhető, hogy épp ezek nemzetiségi összetételéről van a valósághoz legközelebb álló képünk. Amint említettem, mindkét fél úgy véli, hogy az övéi vannak ott túlsúlyban.⁸¹ Ugyanezt gondolták 2001-ben is, bár a hangsúlyok azóta kissé eltolódtak (8. táblázat). A szlovákok határozatlanabbá, a magyarok határozottabbá váltak a válaszadásban. A szlovákok közül egyre kevesebben gondolják azt, hogy ők dominálnak. A magyarok közül viszont egyre többen érzékelnek magyar dominanciát, s egyre kevésbé vélekednek úgy, hogy a lakóhelyi államigazgatási és önkormányzati intézményekben a nemzetiség nem játszik szerepet.

⁸¹ Ez pozitívként értelmezhető, hiszen ezzel elismerik, hogy jelen vannak az adott település irányításában.

8. táblázat. A szlovákok és magyarok hatalmi pozíciója a lakóhelyen (%)

	szlovákok		magyarok	
	2001	2007	2001	2007
Szlovákok túlsúlyban	48,9	37,4	9,5	10,4
Magyarok túlsúlyban	27,7	32,3	56,5	60,7
A nemzetiség nem játszik szerepet	15,5	17,7	26,6	21,6
Nem tudja	8,0	12,6	16,8	7,3

Egyidejűleg a magyarok és szlovákok többsége úgy látja, hogy a lakóhelyi önkormányzatban megfelelő a két nemzet képviselte (a szlovákok 32, a magyarok 37 százaléka szerint), illetve nem fontos a képviselő nemzetisége (szlovákok 25%, magyarok 31%). A szlovákok 22 százaléka válaszolta, hogy kevés a szlovák képviselő, a magyarok 8 százaléka gondolja ezt a magyar képviselők számáról.

S mennyire elégedett a két fél a saját és a másik csoport helyi önkormányzati képviseletével? Mindkét fél elégedettebb a saját képviseletével, mint a másikkal – ami megint csak jó dolog, hiszen nem egymásra mutogatnak, hogy a másiknak vannak jobb pozíciói.⁸² 2001-hez viszonyítva azonban e téren is vannak változások: a szlovákok is, magyarok is elégedetlenebbek a szlovákok képviseletével. A magyarok képviseletével a szlovákok elégedettebbek, mint korábban, a magyarok viszont elégedetlenebbek.⁸³ Ez egész egyszerűen azt jelenti, hogy bár mindkét fél elégedett a saját hatalmi pozícióival, a szlovákok szerint a magyarok egyre jobb pozíciókkal rendelkeznek, a magyarok szerint viszont ez fordítva van.

⁸² A szlovákok 52 százaléka elégedett a saját, 47 százalékuk a magyarok önkormányzati képviseletével. A magyarok 60 százaléka elégedett a magyar, 40 százaléka a szlovákok képviseletével.

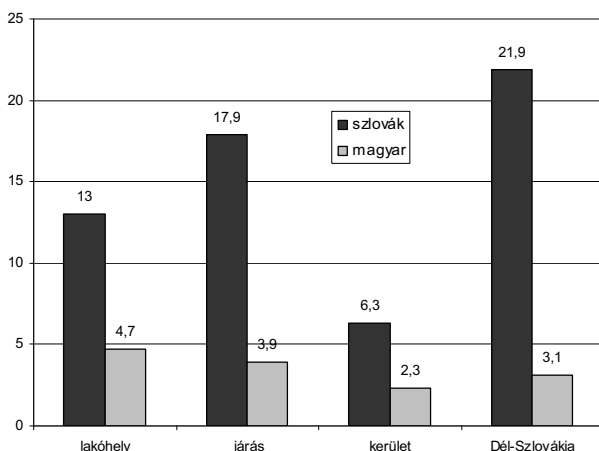
⁸³ A KO NOC által konstruált elégedettség index értékei a következők: a szlovákok képviseletével való elégedettség értéke 2001-ben a szlovákok szerint 0,758, a magyarok szerint 0,795. 2007-ben ugyanez 0,735, illetve 0,724. A magyarok képviseletével való elégedettség 2001-ben a szlovákoknál 0,701, a magyaroknál 0,823. 2007-ben a szlovákoknál 0,717, a magyaroknál 0,774 (forrás: i. m.).

Arra vonatkozólag is feltettünk néhány kérdést, hogy bizonyos jelenségek kinek a viselkedésében nyilvánulnak meg jobban. Olyan jelenségekről van szó, amelyek függetlenül attól, hogy melyik félre jellemzőek, befolyásolhatják a hatalomgyakorlás módját, és túlméretezett formában negatív hatással lehetnek a lakóhelyi együttélésre. A közügyek befolyásolása volt az egyik. Ezt igazából egyik csoport sem tudta nemzethez kötni, de aki mégis, inkább a szlovákokra tartotta jellemzőnek (szlovákok 33, magyarok 38 százaléka szerint). Saját jogai érvényesítésében mindkét fél a másikat tartotta „bajnoknak” (a szlovákok 40 százaléka szerint inkább a magyarokra, a magyarok 48 százaléka szerint inkább a szlovákokra jellemző). Ugyanez érvényes a saját nemzetiségűek előnyben részesítésére, amivel a szlovákok 44 százaléka a magyarokat, a magyarok 48 százaléka a szlovákokat ruházta fel. A járási hovatartozás ezeket a véleményeket is befolyásolja, de csak a szlovákok esetében: a Dunaszerdahelyi, Érsekújvári, Lévai, Nagykürtösi és Rozsnyói járásban élő szlovákok többsége nem tudta megmondani, hogy a saját nemzetiségűek előnyben részesítése kinek a viselkedésében nyilvánul meg jobban. A Galántai és Komáromi járás szlovákjai inkább a szlovákokra, a fennmaradó öt járásban élő szlovákok inkább a magyarokra „tippeltek”.

2.3. A szlovákok és magyarok egyenjogúság-érzése

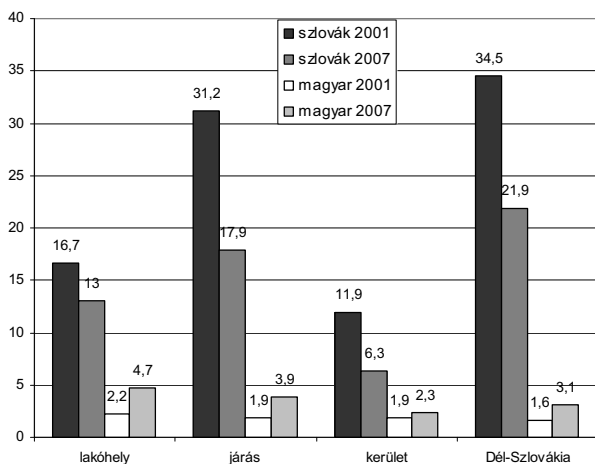
Egyenjogúak-e vagy sem a vegyes területeken élő szlovákok és magyarok? Nagyon alacsony azon magyarok részaránya, akik nem tartják egyenjogúnak a szlovákokat, viszont a szlovákok többsége sem tartja magát nem egyenjogúnak (31. ábra). De ha valahol, akkor véleményük szerint leginkább Dél-Szlovákiában nem egyenjogúak, hiszen minden ötödik szlovák ezt válaszolta.

31. ábra. A vegyes területen élő szlovákok nem egyenjogúak (%)



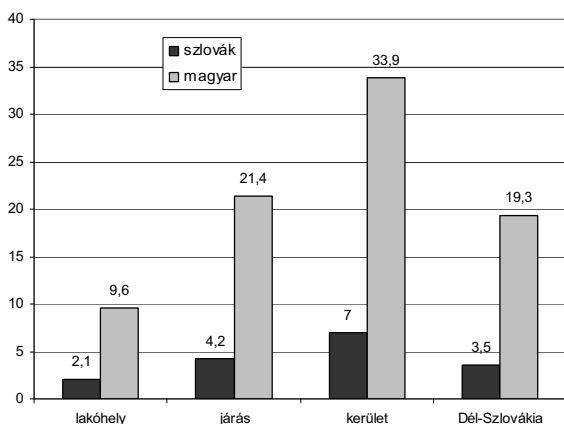
Összevetve ezeket az eredményeket a KO NOC 2001-es eredményeivel, azt látjuk, hogy a szlovákok közül ma többen tartják magukat egyenjogúnak, mint akkor (32. ábra). Egyenjogúság-érzésük mind a négy szinten nőtt, de legfőképpen a járásban és Dél-Szlovákiában, ahol 2001-hez képest 13 százalékkal csökkent a magukat nem egyenjogúnak érzők aránya. Akkor is, most is a kerület és a lakóhely az a tér, ahol a legkevesbé tartják magukat nem egyenjogúnak. Miben nyilvánult meg 2007-ben, hogy nem egyenjogúak? Leginkább az álláskeresésnél (68,3%), a vezető funkciók betöltésénél az állami hivatalokban és a helyi önkormányzatok nemzetiségi összetételében (mindkettő 55,8%). Továbbá a szolgáltatások igénybevételénél (48%), a nemzeti kulturális élet lehetőségeiben (38%) és a lakosság nyilvános informálásánál (35%).

32. ábra. A vegyes területen élő szlovákok nem egyenjogúak – 2001 és 2007 (%)



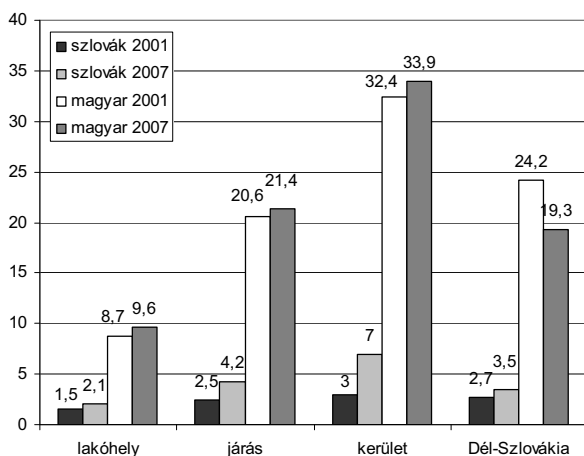
Természetesen a magyaroknak is feltettük az egyenjogúság kérdését. A szlovákokhoz hasonlóan a magyarok többsége sem tartja magát nem egyenjogúnak (33. ábra). Az, hogy nem egyenjogúak, legkevésbé a lakóhelyükre jellemző (9,6%), leginkább pedig a kerületre, ahol élnek (33,9%). A járás és a kerület szintjén a magyarokra jellemzőbb, mint a szlovákokra, hogy nem érzik magukat egyenjogúnak. Dél-Szlovákiát tekintve pedig a magukat nem egyenjogúnak tartó magyarok részaránya (19,3%) megközelíti a magukat nem egyenjogúnak tartó szlovákokét (21,9%).

33. ábra. A vegyes területen élő magyarok nem egyenjogúak (%)



Hogyan változott a helyzet 2001-hez képest? Dél-Szlovákiát leszámítva, ahol nőtt a magyarok egyenjogúság-érzése, a többi területen a magukat nem egyenjogúnak tartó magyarok részaránya nagyjából azonos szinten maradt (34. ábra). Konkrét megnyilvánulásként legtöbbször a hivatalokkal való érintkezést (85%), a vezető funkciók betöltését az állami hivatalokban (79%), az álláskeresést (70%), valamint a gyerekek beiskolázását (53%) említették. Ugyanakkor 38,5 százalékuk a szolgáltatások igénybevételénél, 26,4 százalékuk a nemzeti kulturális élet lehetőségeiben, 19 százalékuk pedig az istentiszteletek nyelvén is érzékeli, hogy nem egyenjogú.

34. ábra. A vegyes területen élő magyarok nem egyenjogúak – 2001 és 2007 (%)



Bár a szlovákokat nem egyenjogúnak tartó magyarok aránya nagyon alacsony, 2001-hez képest 2007-ben többen voltak, főleg azok, akik úgy tartották, hogy a szlovákok a lakóhelyükön nem egyenjogúak. A szlovákok töredéke gondolta s gondolja a magyarokról, hogy nem egyenjogúak, bár 2001-hez képest körükben is nagyon enyhén nőtt az így vélekedők részaránya. Elmondható, hogy az egyenjogúság kérdése szempontjából mindkét nemzet három csoportból áll:

1. A magukat egyenjogúnak tartók – részarányuk területenként változó, de ők alkotják a legnagyobb csoportot (9. táblázat). A szlovákok 51–81 százalékáról, a magyarok 48–86 százalékáról van szó.

2. A magukat nem egyenjogúnak tartók – nagyjából azonos nagyságú csoportja mind a szlovákoknak, mind a magyaroknak, hiszen részarányuk a szlovákoknál 12 és 35 százalék között, a magyaroknál 10 és 34 százalék között mozog.

3. Azok, akik nem tudják megmondani, hogy egyenjogúak-e vagy sem (10. táblázat).

9. táblázat. A magukat egyenjogúnak tartók részaránya (%)

	Szlovákok	Magyarok
Lakóhely	81,0	86,0
Járás	69,8	65,9
Kerület	68,2	40,6
Dél-Szlovákia	50,7	48,4

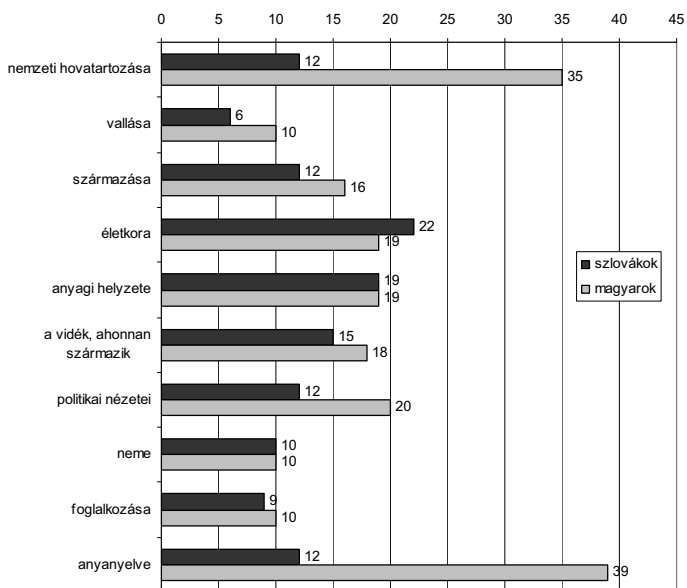
10. táblázat. Nem tudja, hogy egyenjogú-e vagy sem (%)

	Szlovákok	Magyarok
Lakóhely	6,0	4,4
Járás	12,3	12,8
Kerület	25,6	25,5
Dél-Szlovákia	26,0	32,3

Mindebből újfent az derül ki, hogy Dél-Szlovákiában a lakóhelyet leszámítva inkább a szlovákok tartják magukat egyenjogúnak, mint a magyarok. Ez különösen szembetűnő a kerület tekintetében, hiszen a vegyesen lakott kerületekben a szlovákok kétharmada, a magyaroknak pedig csupán 41 százaléka érzi magát egyenjogúnak. Dél-Szlovákiában a szlovákok és a magyarok fele érzi ugyanezt.

Végezetül még egy fontos adatsort szeretnék ismertetni (35. ábra). A megkérdezettek vajon mekkora hányada érzi úgy, hogy eddigi élete során különböző okok miatt igazságtalan bánásmódban részesült?

35. ábra. A felsorolt okok miatt hátrányos megkülönböztetésben részesültek (%)



Általában véve a szlovákok kevésbé érezték diszkriminációt, mint a magyarok, leszámítva az életkort, ami diszkriminációjuk elsődleges okaként szerepel, valamint az anyagi helyzet, nem és foglalkozás miatti megkülönböztetést, amelyet a magyarok és szlovákok nagyjából azonos nagyságú csoportja regisztrált. Ezek a területek egyébként nem igazán nemzetiség-specifikusak – például az, hogy valaki nő vagy férfi, s egyikért vagy másikért diszkriminálják, semmiképp sem magyarítható az illető nemzetiségével, csakis a nemével.⁸⁴ A további hat terület viszont többé-kevésbé összefügg a nemzetiséggel, s ezeket a magyarok gyakrabban említették, mint

⁸⁴ Ugyanez vonatkozik az életkorra, az anyagi helyzetre és a foglalkozásra. Változna a helyzet, ha lennének például tipikus szlovák és magyar foglalkozások, de a kutatás kontextusából s más empirikus tapasztalatainkból ilyesmire nem következtethetünk.

a szlovákok. Az adatok alapján egyértelműen leszögezhető, hogy ha a magyarok hátrányos megkülönböztetést érzékeltek, akkor az a nemzetiségük miatt volt, hiszen összesen háromnegyedük jelezte, hogy anyanyelve vagy nemzeti hovatartozása miatt került hátrányos helyzetbe. Ezzel szemben az említett két ok miatt a szlovákok egynegyede tapasztalt bántódást. A diszkriminációnak persze nincsen minimuma, mert ha egy embercsoportnak csupán fél százalékát éri igazságtalan bánásmód, már az is baj. Itt viszont azt látjuk, hogy a két nemzet diszkrimináció-érzése nem említhető egy napon. A hangsúlyeltolódások pedig újfent megerősítik a tanulmány során eddig többször is kimutatott tényt: amennyiben elfogadjuk, hogy saját életükről ők a legkompetensebbek nyilatkozni, akkor elmondható, hogy a dél-szlovákiai szlovákok döntő többsége identitására, anyanyelvhasználatára és hétköznapi életének bármely területére nézve nem érzékel semmiféle „magyar veszélyt”. A dél-szlovákiai szlovákok aszsimilációjának emlegetése tehát nélkülöz minden valóság-alapot.

3. Kulturális élet, kulturális fogyasztás Dél-Szlovákiában

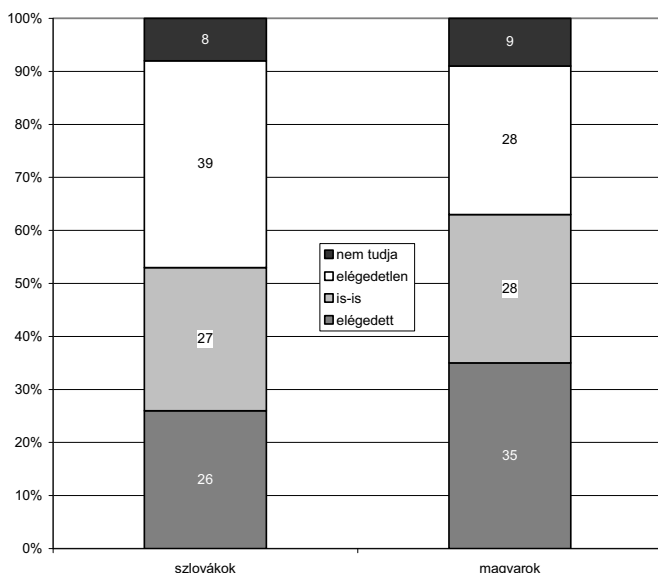
A kulturális fogyasztás nagyon összetett jelenség, hiszen ahhoz, hogy valaki kulturális életet éljen, kultúrafogyasztóvá váljék, sok feltételnek kell teljesülnie. Egyebek mellett szükség van egy kulturális intézményrendszerre, amely programokat biztosít, és olyan kínálattal rendelkezik, amely megfelel a célközönség elvárásainak, szükségleteinek. Ugyanakkor elengedhetetlenül fontos, hogy ez a célközönség – egy adott földrajzi térség lakossága – igényelje a kultúrát. De ne csupán „virtuálisan”, az óhajok és sóhajok szintjén, hanem éljen is a lehetőségekkel.

3.1. A kulturális élet lehetőségei és a velük való elégedettség

Dolgozatomban először épp a lehetőségekkel – pontosabban azok szubjektív megítélésével – foglalkozom, vagyis az-

zal, hogy milyennek látják a szlovákok és magyarok a kulturális élet lehetőségeit Dél-Szlovákiában (36. ábra). Első látásra kiderül, hogy egyik fél sem nevezhető maradéktalanul elégedettnek, akárcsak az is, hogy a magyarok valamivel elégedettebbek a szlovákoknál. Annak ellenére, hogy 2001-hez képest mindkét népesség pozitívabban értékeli a kulturális lehetőségeket járása területén,⁸⁵ válaszaik mintha arról tanúskodnának, hogy vannak még e téren problémák.

36. ábra. Elégedett a kulturális élet lehetőségeivel a járásban? (%)



A kulturális élet lehetőségeivel való elégedettség járásonként változik (11. táblázat).⁸⁶ A szlovákok és magyarok elé-

⁸⁵ Ezt az elégedettségi index változása mutatja: 2001-ben a szlovákok elégedettségi indexének értéke 0,490, 2007-ben 0,558. 2001-ben a magyaroké 0,556, 2007-ben pedig 0,612 (Sopóci 2007).

⁸⁶ A megkérdezettek demográfiai és egyéb jellemzői (nem, kor, iskolai végzettség, foglalkozás, a lakóhely típusa stb.) nem befolyásolják az elégedettségüket.

gedettsége leginkább a Dunaszerdahelyi, Rimaszombati és Nagyrőcei járásban közelít egymáshoz, ám ez korántsem azt jelenti, hogy mindkét fél egyformán elégedett. Míg a Dunaszerdahelyi járásban a magyarok elégedettsége átlagosnak mondható, a szlovákok átlagon felül elégedettek a kulturális lehetőségekkel. A Rimaszombati és Nagyrőcei járásban mindkét félre inkább az elégedetlenség jellemző, de itt is inkább a magyarok a kevésbé elégedettek.

A többi járásban kisebb-nagyobb különbségek vannak a szlovákok és magyarok elégedettsége között. A Losonci és Tőketerebesi járásban a szlovákok az elégedettebbek, az összes többi járásban a magyarok. Általában véve elmondható, hogy a szlovákok közül a nyugat-szlovákiai régióban élők a legelégedettebbek. A magyarok esetében a Nagykürtösi járás a „választóvonal”. Az ettől nyugatabbra élők az átlagosnál elégedettebbek, a keletebbre élők elégedettsége pedig jóval átlagon aluli. A magyarok közül a kulturális élet lehetőségeivel a Galántai és a Nagykürtösi járás lakosai a legelégedettebbek.

11. táblázat. Elégedettek a kulturális élet lehetőségeivel a járásban (%)

Járás	Szlovákok	Magyarok
Dunaszerdahelyi	33,0	36,0
Galántai	30,0	50,0
Vágsellyei	32,0	44,0
Komáromi	20,0	37,0
Érsekújvári	30,0	37,0
Lévai	34,0	41,0
Nagykürtösi	17,0	47,0
Losonci	23,0	15,0
Rimaszombati	14,0	17,0
Nagyrőcei	19,0	17,0
Rozsnyói	13,0	18,0
Tőketerebesi	29,0	14,0

Ezeket az értékkülönbségeket sok tényező befolyásolja. Az elégedettség összefügghet a valós állapotokkal, tehát azzal, hogy egy konkrét településen tényleg adottak a kulturális élet lehetőségei. De ugyanúgy összefügghet a róluk való tá-

jékozottsággal, hiszen ha a lakosság nem tud ezekről a lehetőségekről, akkor az olyan, mintha nem is lennének. S nem utolsósorban a kulturális kínálat minősége is kihat az elégedettségre, ezt viszont elsősorban azok tudják megítélni, akik élnek a kulturális lehetőségekkel (bár „látatlanul” is mondhat valaki véleményét).

A kulturális élet objektíve adott lehetőségei⁸⁷ nem képeztek a kutatás tárgyát, így ezekről továbbra is csupán a megkérdezettek véleményei alapján alkothatunk képet. A 12. táblázatban csak azokat a tevékenységeket sorolom fel, amelyekre a válaszadók szerint nem mindenhol van lehetőség. Amint az várható volt, a színház-, komolyzene- és mozi látogatás vezeti a listát – az ehhez való feltételeket a szlovákok nagyjából egynegyede, a magyarok mintegy 30 százaléka hiányolja, közülük is elsősorban a 2000 főnél kevesebb lelket számláló kistelepülések lakói,⁸⁸ de járási hovatartozás szerint is vannak különbségek.⁸⁹ A többségnek viszont van lehetősége színházba, koncertre és moziba járni, az egyéb lehetőségekről nem is beszélve, amelyek a megkérdezettek minimum 90 százaléka szerint adóttak.

⁸⁷ Tehát az, hogy egy adott településen milyen és mennyi kulturális intézmény működik, milyen és mennyi rendezvényt szerveznek, milyen a látogatottságuk stb.

⁸⁸ Ugyanakkor a kistelepüléseken élők csupán 1–3 százaléka válaszolta, hogy nincs lehetőségük bevásárlóközpontokba járni, holott a színházakhoz, mozikhoz hasonlóan feltehetőleg ezek a bevásárlóközpontok sincsenek helyben, a faluban. S még egy megjegyzés: bár leginkább a kistelepülések lakói válaszolták, hogy nincs lehetőségük színházba, moziba és koncertekre járni, azért ez nem minden falusi lakosra jellemző.

⁸⁹ Színházlátogatás: leginkább a Losonci, Nagyrőcei, Tőketerebesi járás magyar és szlovák lakosai, a Rimaszombati járás szlovák lakosai, valamint a Nagykürtösi járás magyar lakosai jelezték, hogy nincs rá lehetőségük. Az érdekesség kedvéért említem meg, hogy a Komáromi járás magyar lakosainak 30 százaléka is ezt válaszolta.

Hangverseny látogatásra az Érsekújvári, Nagykürtösi, Losonci, Nagyrőcei és Tőketerebesi járás szlovák és magyar lakosainak, továbbá a Rimaszombati járásban élő szlovákoknak van a legkevesebb lehetősége. A mozi látogatást illetően a Lévai, Rozsnyói és Tőketerebesi járás mindkét nemzetiségű lakosságáról, valamint a Nagykürtösi, Losonci és Nagyrőcei járás magyarjairól mondható el ugyanez.

12. táblázat. Lakóhelyén nincs rá lehetőség (%)

	Szlovákok	Magyarok
Színházba járn	27,0	30,0
Hangversenyre járn	25,0	27,0
Moziba járn	23,0	31,0
Kiállításra, múzeumba járn	10,0	8,0
Diszkóba járn	10,0	6,0
Popkoncertre járn	9,0	4,0
Táncbázba járn	7,0	7,0
Könyvtárba járn	2,0	3,0
Könyvesboltba járn	2,0	1,0
Bárba, kocsmába járn	2,0	2,0
Bálba, mulatságra járn	1,0	1,0
Buliba, partira járn	1,0	0,0
Sportrendezvényre járn	1,0	1,0
Bevásárlóközpontba járn	1,0	3,0

A fenti kulturális tereken/tevékenységeken kívül a lakossághoz közvetlenebbül kötődő helyi intézmények rendezvényei is rákérdeztünk (13. táblázat). A szlovákok 3–12 százaléka, a magyarok 1–14 százaléka válaszolta, hogy az ő lakóhelyén nincsenek ilyenek. Ha a 12. táblázatban szereplő adatokat kiegészítjük ezekkel, akkor nyilvánvalóvá válik, hogy a megkérdezett szlovákok és magyarok döntő többségének a kulturális élet felsorolt lehetőségei tekintetében nincs hiányérzete, vagyis úgy látja, hogy a színházlátogatástól az óvodai rendezvényeken keresztül a sportrendezvényekig a feltételek adottak. Az már más kérdés, hogy mennyire értesültek az akciókról, hiszen a szlovák lakosok 17–28, a magyar lakosok 11–28 százaléka a helyi kulturális intézmények műsorairól sem tud.

13. táblázat. Látogatja a felsorolt helyi kulturális intézmények rendezvényeit? (%)

	Szlovákok		Magyarok	
	nem tud róla	lakóhelyén nincs	nem tud róla	lakóhelyén nincs
Matica slovenská rendezvényei	28,0	12,0	28,0	14,0
Čsemadok rendezvényei	20,0	9,0	17,0	7,0
Óvodai rendezvények	19,0	3,0	14,0	1,0
Iskolai rendezvények	17,0	4,0	11,0	2,0
Könyvtári rendezvények	28,0	6,0	26,0	7,0
Ifjúsági klub rendezvényei	25,0	11,0	25,0	9,0
Egyéb intézmények rendezvényei	24,0	7,0	26,0	7,0

A válaszokat ezúttal is különböző tényezők befolyásolják.⁹⁰ A település nagysága a Matica slovenská, a Csemadok és a könyvtár esetében játszik szerepet. Azt, hogy nincsenek maticás rendezvények, leggyakrabban a 2000 lakosnál kevesebb lelket számláló települések lakói válaszolták, akikre egyébként még inkább jellemző, hogy ha vannak is ilyen akciók, sem a szlovákok, sem a magyarok nem tudnak róluk. Ugyanez érvényes a Csemadok rendezvényeire, de ezúttal csak szlovák részről. A könyvtárak esetében kicsit cifrább a helyzet: minél kisebb faluban laknak a szlovákok, annál többen válaszolják, hogy nincsenek könyvtári akciók, legkevesébe viszont a nagyobb települések szlovák lakosai tájékozottak róluk. És a magyarok? Minél kisebb település lakói, annál gyakrabban mondják nemcsak azt, hogy nincsenek könyvtári rendezvények, hanem azt is, hogy nem tudnak róluk.

Némely esetekben „családi” tényezők is közrejátszanak. Például a homogén szlovák házasságban élő szlovákok gyakrabban válaszolják, hogy lakóhelyükön nincsenek maticás rendezvények (12%), mint azok, akiknek magyar házastársa van (4%). Az óvodai rendezvényekről a szlovák apák a legkevesébe informáltak. Az iskolai rendezvényekről az apák nemzetiségtől függetlenül ritkábban tudnak, mint az anyák, sőt minél alacsonyabb ezeknek az apáknak az iskolai végzettsége, annál kevésbé jut tudomásukra, hogy műsor van az iskolában.

A kulturális lehetőségek és a róluk való informáltság járásonként is különbözik. A 14. táblázatban azokat a járásokat tüntetem fel, amelyekben kimagaslóan átlagon felüli a válaszadók részaránya. A kulturális élet lehetőségeivel való elégedettségnél említettem, hogy a nyugat-szlovákiai szlovákok a legelégedettebbek, a Losonci, Rimaszombati, Nagyőrcei, Rozsnyói és Tőketerebesi járásban élő magyarok viszont a legkevesébe elégedettek. Amint láttuk, az inkriminált járások már a színház, hangverseny, mozilátogatásnál is „kiugrottak”, s most is ez a helyzet. A kulturális élet lehetőségeivel való elégedettség területenkénti különbségei tehát

⁹⁰ Leszámítva az ifjúsági klubokat és a felsoroltakon kívüli egyéb intézményeket. Esetükben a vizsgált tényezők közül egyiknek sincs jelentősége.

semmiképp sem légből kapottak, hanem valóban összefüggnek az adott térség lehetőségeivel, a lakosokban e lehetőségekről kialakult képpel és a lakosok tájékozottságával.

14. táblázat. Nincsenek rendezvények, illetve nem tudnak róluk – járások szerint (%)

	Szlovákok		Magyarok	
	nem tud róla	lakóhelyén nincs	nem tud róla	lakóhelyén nincs
Matica slovenská rendezvényei	Léva, Nagykürtös, Rimaszombat, Nagyrőce	Dunaszerdahely, Tóketerebes	Komárom, Nagykürtös, Losonc, Rozsnyó, Tóketerebes	Nagyrőce, Rozsnyó, Tóketerebes
Csemadok rendezvényei	Rimaszombat, Nagyrőce, Tóketerebes	Dunaszerdahely, Rimaszombat, Nagyrőce, Tóketerebes	Dunaszerdahely, Komárom, Érsekújvár, Losonc, Tóketerebes	Losonc, Tóketerebes
Óvodai rendezvények	Rimaszombat, Nagyrőce	–	Léva, Losonc, Rozsnyó, Tóketerebes	–
Iskolai rendezvények	Nagykürtös, Rimaszombat, Nagyrőce	–	Dunaszerdahely, Losonc, Nagyrőce, Rozsnyó	–
Könyvtári rendezvények	Nagykürtös, Rimaszombat, Rozsnyó, Tóketerebes	Rimaszombat, Tóketerebes	Rimaszombat, Tóketerebes	Galánta, Tóketerebes

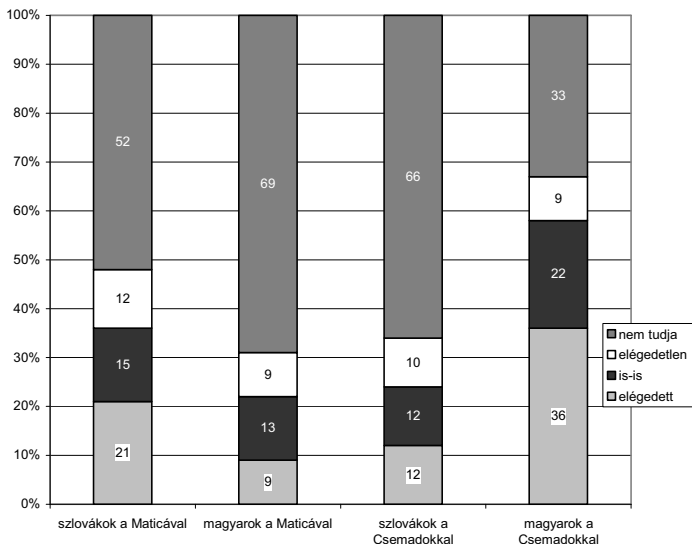
3.1.1. A Matica slovenská és a Csemadok

A helyi kulturális intézmények rendezvényeivel kapcsolatban láthattuk, hogy akár arról van szó, hogy nincsenek ilyen akciók, akár pedig arról, hogy a válaszadók nem tudnak róluk, a listát a két nemzeti jellegű intézmény, a Matica slovenská és a Csemadok vezeti. Azt, hogy a lakóhelyén nincsenek maticás akciók, a szlovákok 12, a magyarok 14 százaléka választotta, ugyanakkor mindkét fél 28 százaléka nem tud ilyesmiről. Csemadokos rendezvényt valamivel kevesebben, a szlovákok 9, a magyarok 7 százaléka hiányolt, miközben a szlovákok 20, a magyarok 17 százaléka nem rendelkezik róluk szóló információval. Mivel több szempontból is kiemelt szervezetekről van szó, fontosnak tartom külön is foglalkozni velük.

Először is le kell szögezni, hogy a szlovákok 93, a magyarok 83 százaléka nem tagja semmilyen kulturális szervezetnek, így a Matica slovenskának és a Csevadoknak sem. Véleményeikben tehát függetlennek tekinthetjük őket, ami persze nem azt jelenti, hogy nem szimpatizálhatnak az adott szervezettel. Az viszont biztos, hogy elégedettségüket tekintve sem a szlovákok, sem a magyarok nem nevezhetők elfogultnak, hiszen a Matica slovenská tevékenységével a járásban csupán minden ötödik szlovák, a Csevadok tevékenységével pedig alig több mint minden harmadik magyar elégedett (37. ábra).

Kimondottan elégedetlen mindkét csoport nagyjából 10 százaléka, ugyanakkor újfent kiderül, hogy a megkérdezettek közül nagyon sokan nem tudnak véleményt mondani. Feltehetőleg azért nem, mert nincs ilyen tevékenység, vagy nem tudnak róla, vagy pedig azért, mert nem látogatják ezeket a rendezvényeket.

37. ábra. Mennyire elégedett a Matica slovenská/Csevadok tevékenységével a járásban? (%)



A válaszadók elégedettsége járásonként ezúttal is különbözik (15. táblázat). A szlovákok a Matica slovenská tevékenységével leginkább a Komáromi és a Losonci járásban elégedettek, de az Érsekújvári és Galántai járásban is átlagon felüli az elégedettségük. Ezzel szemben jócskán elégedetlenebbek a Vágsellyei, Rimaszombati, Rozsnyói és Tőketerebesi járásban, a Dunaszerdahelyi és Nagyrőcei járásban pedig egyetlen elégedett szlovák válaszadó sem akadt.

A Csemadok tevékenységével átlagon felüli elégedettségről tanúskodnak a Nagykürtösi, Galántai, Nagyrőcei, Érsekújvári, Vágsellyei és Dunaszerdahelyi járás magyar lakosai. Legkevesbé a lévaiak elégedettek, akiknek csupán egytizede nyilatkozott pozitívan a járási Csemadok tevékenységéről.

15. táblázat. Elégedettek a Matica slovenská/Csemadok tevékenységével a járásban (%)

Járás	Szlovákok a Matica slovenská tevékenységével	Magyarok a Csemadok tevékenységével
Dunaszerdahelyi	0	43
Galántai	30	50
Vágsellyei	14	45
Komáromi	48	22
Érsekújvári	32	47
Lévai	22	22
Nagykürtösi	22	53
Losonci	37	10
Rimaszombati	12	27
Nagyrőcei	0	48
Rozsnyói	10	29
Tőketerebesi	7	33

De vajon befolyásolja-e a kulturális rendezvények hiánya, illetve a róluk való tájékozottság a kulturális élettel való elégedettség mértékét? S van-e összefüggés a kulturális lehetőségekkel való elégedettség és a két szervezet tevékenységével való elégedettség között? A felsoroltak összevetéséből a következők derülnek ki:

– A magyarok kulturális lehetőségekkel kapcsolatos elégedettségét befolyásolja, hogy járhatnak-e színházba és mo-

ziba, mert ott, ahol erre nincs lehetőség, elégedetlenebbek a kulturális lehetőségekkel. A szlovákoknál ilyen összefüggés nem mutatható ki.

– A kulturális élet lehetőségeivel való elégedettség összefügg a két nemzeti kulturális intézmény, a Csemadok és a Matica slovenská tevékenységével való elégedettséggel. A Matica slovenská/Csemadok tevékenységével elégedett válaszadók általában a kulturális lehetőségekkel is elégedettebbek, s ez a szlovákokra fokozottabban érvényes, mint a magyarokra.

– A Matica slovenská tevékenységével azok a szlovákok a legkevésbé elégedettek, akik lakóhelyén nincsenek maticás rendezvények, illetve akik nem tudnak róluk.⁹¹ Bár a magyarok közül a Losonci és Komáromi járás lakóinál szintén kimutatható ez a párhuzam, a magyarok Csemadokkal való elégedettségét kevésbé befolyásolja, hogy vannak-e helyi Csemadok-akciók, illetve hogy tudnak-e róluk.

Végző soron mindebből arra következtethetünk, hogy a kulturális élet lehetőségeivel való elégedettséghez mindkét félnek szüksége van arra, hogy létezzen a saját nemzeti kulturális intézménye, vagy legalábbis arra a tudatra van szükségük, hogy létezik és működik.⁹² A szlovákok esetében pedig a Matica slovenská létezése részben előfeltétele a kulturális lehetőségekkel való elégedettségnek. További kérdés, hogy a lakosság látogatja-e a Matica slovenská/Csemadok rendezvényeit, s a rendezvények látogatása hozzájárul-e az elégedettségükhöz.

A 38. ábra azt szemlélteti, hogy milyen gyakran vesznek részt a szlovákok és a magyarok a két szervezet rendezvényein. Nézzük előbb a saját szervezetet! Valójában csak a

⁹¹ A Dunaszerdahelyi, Tóketerebesi, Rimaszombati, Nagyrőcei járás lakóiról van szó.

⁹² Itt szeretnék emlékeztetni arra, hogy a szlovákok 38, a magyarok 27 százaléka szerint az, hogy nem egyenjogúak, a nemzeti kulturális élet lehetőségeiben nyilvánul meg. Persze azt is hozzá kell tenni, hogy a nemzeti kulturális élet valószínűleg nem mindenki számára a Matica slovenskában és a Csemadokban testesül meg, de azért ennek a két szervezetnek a többség szemében mindenképpen szimbólumértéke van.

szlovákok 60, a magyarok 76 százaléka számára aktuális ez a kérdés, hiszen a többiek szerint vagy nincsenek ilyen rendezvények, vagy nem tudnak róluk. Az viszont, aki tud róluk, még nem biztos, hogy látogatja is őket. A Matica slovenská rendezvényeire a szlovákoknak csupán 17 százaléka jár. A többiek egyáltalán nem látogatják őket, s nem azért, mert nincsenek ilyen rendezvények, vagy nem tudnak róluk, hanem egyszerűen nem mennek el. A magyarok körében a Csemadok rendezvényeinek látogatottsága ennél sokkal magasabb: 44 százaléuk jár kisebb-nagyobb gyakorisággal, ugyanakkor a megkérdezettek egyharmada sohasem látogat Csemadok-rendezvényt.

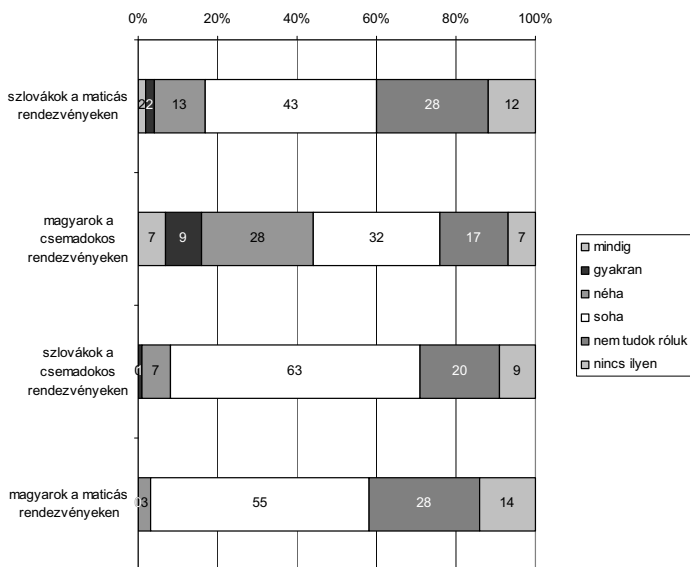
A szervezeti tagság mindkét szervezet rendezvényeinek látogatását befolyásolja, de nem abban az értelemben, hogy a tagok járnak, a nem tagok pedig nem, hanem úgy, hogy a tagok gyakrabban látogatják őket, s közülük kevesebben vannak, akik egyáltalán nem járnak.⁹³ Ezenkívül a Csemadok-rendezvényekre gyakrabban járnak nők, valamint olyan szlovákok, akiknek magyar házastársuk van. S nem utolsósorban jelentős különbségek mutatkoznak a választadók járási hovatartozása szerint. A Matica slovenská rendezvényeit leginkább a Dunaszerdahelyi, Komáromi, Nagykürtösi és Losonci járás szlovák lakosai látogatják. A Csemadok rendezvényeit pedig leginkább a Nagykürtösi, Galántai, Vág-sellyei, Lévai és Komáromi járás magyar lakosai, legkevésbé a Dunaszerdahelyi, Érsekújvári, Losonci és Rimaszombati járás lakosai.

Egymás rendezvényeire még ritkábban járnak a megkérdezettek. A magyarok kevésbé tájékozottak a maticás akcióról, és közülük többen gondolják, hogy nincs ilyen, mint a szlovákok a csemadokos rendezvényekről. Csemadokos rendezvényt a szlovákok 8 százaléka, maticásat a magyarok 3 százaléka látogat.

⁹³ Matica slovenská: a tagok 16 százaléka mindig, 8 százaléka gyakran, 52 százaléka néha, 24 százaléka pedig sosem jár. A nem tagoknál a következő értékeket kaptuk: 2%, 3%, 19%, 76%.

Csemadok: tagok – 31%, 26%, 26%, 16%, nem tagok – 4%, 8%, 40%, 48%.

38. ábra. Milyen gyakran vesznek részt saját, illetve a másik nemzeti intézmény helyi szervezetének rendezvényein? (%)



Most pedig nézzük meg, hozzájárul-e a rendezvények látogatásának gyakorisága az adott szervezet tevékenységével való elégedettséghez! A válasz egyértelmű igen. Elsősorban azok a szlovákok/magyarok elégedettek a Matica slovenská/Csemadok tevékenységével, akik látogatják a rendezvényeiket. S minél gyakrabban látogatják őket, annál elégedettebbek. Az értékelésnek nem feltétlen velejárója a rendezvénylátogatás, ugyanis mindkét csoportban vannak olyanok, akik nem járnak, ez azonban nem akadályozza meg őket abban, hogy kinyilvánítsák jó vagy rossz véleményüket. Az igazsághoz azonban az is hozzátartozik, hogy azok többsége, akik nem járnak az akciókra, nem is értékeli a két szervezet tevékenységét. Ebből pedig arra következtethetünk, hogy a Matica slovenská, illetve a Csemadok tevékenységével való alacsony elégedettség nem elsősorban annak köszönhető, hogy rossz akciókat szerveznek, hanem annak, hogy alacsony a látogatottságuk,

így kevesen tudják őket értékelni.⁹⁴ Persze máris idekívánczozik a kérdés, hogy vajon miért alacsony a látogatottságuk. Mivel a kutatás ezzel nem foglalkozott, a kérdésre sem tudok érdemben válaszolni. Egy lehetséges választ azonban megkockáztatok, de majd a dolgozat végén.

A szervezeti tagság nemcsak a rendezvénylátogatás gyakoriságában játszik szerepet, hanem az adott szervezet tevékenységével való elégedettségben is, ami érthető, hiszen a szervezeti tagság sok esetben a Matica slovenská-, illetve a Csemadok-tagsággal egyenlő. Azok a szlovákok, akik tagjai valamilyen kulturális szervezetnek, lényegesen elégedettebbek a Matica slovenská tevékenységével, mint a nem tagok (47 és 19%), de még a Csemadok tevékenységével is elégedettebbek, mint a nem tagok (31 és 11%). A magyaroknál a szervezeti tagság nem befolyásolja a Matica slovenská tevékenységével való elégedettséget, a Csemadokkal való elégedettséget viszont nagymértékben. A tagok 63, a nem tagok 30 százaléka elégedett a Csemadok tevékenységével.

Néhány bekezdéssel korábban említettem, hogy a kulturális élet lehetőségeivel való elégedettséghez nagymértékben hozzájárul a két nemzeti kulturális intézmény létezése, s ez a szlovákok és a Matica slovenská viszonylatában még inkább megmutatkozik, mint a magyarok és a Csemadok viszonyában. Ennek további bizonyítéka, hogy a maticás rendezvények látogatásának gyakorisága nem befolyásolja a kulturális élet lehetőségeivel való elégedettséget, a csemadokos rendezvények látogatottságának gyakorisága viszont igen. Vagyis a szlovákok elégedettségéhez gyakran már az

⁹⁴ Itt is vannak azért járási hovatartozás szerinti különbségek, amelyek azt jelzik, hogy a látogatottság és az elégedettség nem minden járásban van összhangban. Például a Matica slovenská rendezvényeit leginkább a Dunaszerdahelyi, Komáromi, Nagykürtösi és Losonci járásban élő szlovákok látogatják, de a szervezet tevékenységével igazából csak a komáromiak és a losonciak elégedettek átlagon felül, viszont a dunaszerdahelyiek egyáltalán nem elégedettek. A Csemadoknál a Nagykürtösi, Vágsellyei és Galántai járásban tapasztalt látogatottság és elégedettség között van összhang. A lévaiak például járnak a rendezvényekre, de nem igazán elégedettek velük.





is elég, hogy létezik Matica slovenská helyi szervezet. A magyarok elégedettségének kivívásához viszont nem mindig elég, hogy van Csemadok, megfelelő rendezvények is kellenek. Ha vannak, ez mindenképpen hozzájárul a kulturális lehetőségek terén tapasztalható komfortérzéshez. S hogy mindez mögött a megkérdezettek nem elsősorban pénzt látnak, azt bizonyítja a már korábban jelzett tényállás, hogy a magyar nemzeti kultúra és a dél-szlovákiai szlovákok kulturális tevékenységének támogatását nem sorolták az égetően fontos és orvosolandó területek közé.⁹⁵

A két nemzeti intézmény kapcsán okvetlenül előtérbe kerül egy további kérdés: befolyásolják-e valamilyen módon a szlovák–magyar viszonyt, s ha igen, milyen előjellel.⁹⁶ A 39. és 40. ábra a 2007-es véleményeken kívül a 2001-es állapotokat is tükrözi. Első pillantásra három tendencia tűnik szembe. Az első, hogy magas a válaszolni nem tudók részaránya, főleg a Csemadok tevékenységét megítélő szlovákok körében, de egyébként is. A második, hogy különbözik a két fél véleménye a másik nemzeti szervezetének együttélésre gyakorolt tevékenységéről, azzal együtt is, hogy amint látni fogjuk, ezek a vélemények az eltelt hat év alatt azért közeledtek egymáshoz. S a harmadik: a szlovákok pozitívabban értékelték és értékelik a Csemadok által gyakorolt hatást, mint a magyarok a Matica slovenskáét.

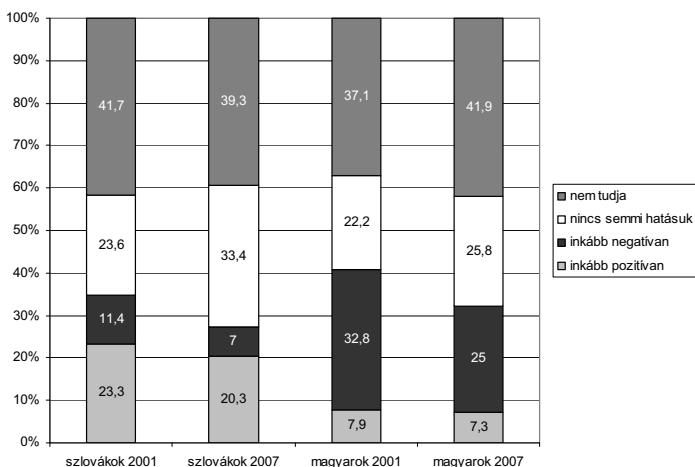
A szlovákok úgy látják, hogy a Matica slovenskának nincs semmi hatása, vagy ha mégis, akkor inkább pozitív. Az elmúlt

⁹⁵ De fontosabbnak tartották, mint 2001-ben, főleg a magyarok: 2001-ben a szlovákok 2,7 százaléka, 2007-ben 4,2 százalékuk tartotta fontosnak a dél-szlovákiai szlovákok kultúrájának támogatását. A magyarok közül saját kultúrájukra vonatkozóan 2001-ben 1,4%, 2007-ben 7,3% választotta ezt. Ezzel együtt 2007-ben mindkét fél elégedettebb volt a kulturális élet lehetőségeivel, ami újfent jelzi, hogy a kulturális lehetőségekkel való elégedettség és a kultúra támogatottsága nem mindig függ egymástól, vagy legalábbis a válaszadók nem így élik meg.

⁹⁶ A KO NOC 2001-es felmérésében a nemzetiségileg vegyes területen élő szlovákok érdekeinek elsődleges védelmezőjeként a szlovákok és magyarok a Matica slovenskát említették. Az ugyanott élő magyarok legfőbb képviselőjének és védelmezőjének a szlovákok és magyarok is a Magyar Koalíció Pártját, majd a Csemadokot tartották (Sopóci 2007).

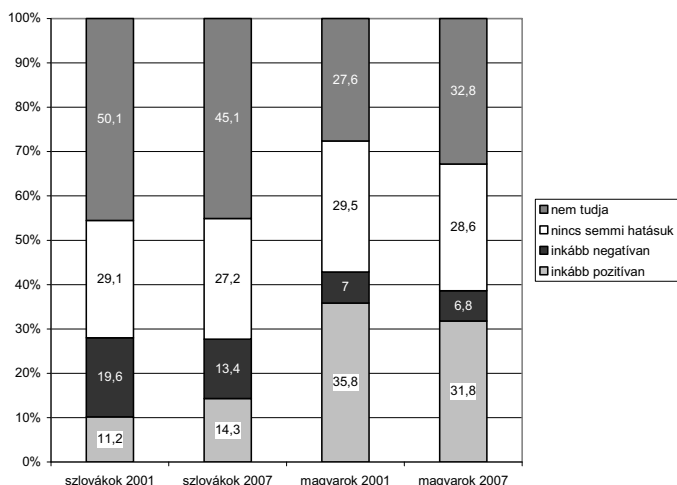
évek folyamán is leginkább a semlegesség érzése erősödött meg bennük. A magyarok közül 2001-ben a legtöbben inkább negatív hatást tulajdonítottak a Matica slovenská tevékenységének, mára viszont némileg csökkent az így vélekedők részaránya, és gyarapodott a semlegességet hangoztatók csoportja (igaz, azoké is, akik nem tudnak válaszolni). A magyarok szerint tehát a Matica slovenská vagy nem befolyásolja a két nemzet együttélését, vagy pedig rontja, de semmiképp sem javítja.

39. ábra. Milyen módon hat a szlovák–magyar együttélésre az Ön által lakott járásban a Matica slovenská tevékenysége? (%)



A szlovákok szerint a Csemadok sem befolyásolja a szlovák–magyar viszonyt. Ez a meggyőződésük az utóbbi években tovább erősödött, s ezzel egyidejűleg csökkent a Csemadoknak negatív hatást tulajdonítók és enyhén nőtt a pozitív hatást tulajdonítók részaránya. A magyarok 2007-ben, akárcsak 2001-ben, pozitív szereppel ruházzák fel a Csemadokot, bár a korábbi időszakhoz képest csökkent az így gondolkodók aránya, és nőtt azoké, akik nem tudnak véleményt mondani.

40. ábra. Milyen módon hat a szlovák–magyar együttélésre az Ön által lakott járásban a Csemadok tevékenysége? (%)



Érdekes kép tárul elénk, ha a két intézmény rendezvényeinek látogatottságát és a szlovák–magyar együttélésre gyakorolt hatásukat próbáljuk összekapcsolni.⁹⁷ Azok a szlovákok, akik látogatják a Matica slovenská rendezvényeit, egyértelműen afelé hajlanak, hogy a Matica slovenskának pozitív szerepe van, akik pedig nem járnak, gyakrabban vélekednek úgy, hogy nincs semmi hatása vagy pedig nem tudják megítélni. Tekintve, hogy a Matica slovenská akcióinak látogatottsága aránylag alacsony, azt kell hinnünk, hogy az intézmény szlovák–magyar együttélésre gyakorolt befolyásáról a szlovákok többsége úgy mond véleményt, hogy nem ismeri annak tevékenységét, rendezvényeit.

A Csemadok akcióit látogató magyarok szerint a Csemadok inkább pozitívan hat, s minél gyakrabban járnak, annál inkább pozitív szerepet tulajdonítanak neki. Akik nem járnak, többnyire szintén a semleges „nincs semmilyen hatása” válasznál maradnak, vagy nem tudnak válaszolni.

⁹⁷ Feltételezve, hogy a szervezetek befolyását másképp ítélik meg azok, akik járnak a rendezvényekre, s másképp azok, akik nem járnak.

A Csemadok rendezvényeire eljárógató kevés szlovák és a Matica slovenská akcióin előforduló még kevesebb magyar lakos véleménye megoszlik, de inkább pozitív vagy semleges hatást tulajdonítanak a két intézménynek, esetleg nem mondanak véleményt a tevékenységükről. Mindenesetre azoknak a szlovákoknak és magyaroknak a többsége, akik valamilyen módon értékelik a másik szervezetének az együttélésre gyakorolt hatását, nem ismerik azok rendezvényeit. Ehhez képest nagyon pozitív jelenség, hogy megpróbálnak tárgyilagosak maradni, tehát inkább a semlegességre voksolnak, mint hogy elkezdjenek látatlanban vagdalkozni, és saját személyes tapasztalatok nélkül a két nemzet kapcsolatának rongálásával vádolják a Matica slovenskát vagy a Csemadokot.

A válaszadók véleményét a szervezeti tagság is befolyásolja. A szlovák szervezeti tagokra jellemzőbb, mint a nem tagokra, hogy pozitívnak tartják a Matica slovenská ténykedését és negatívnak a Csemadokét. A magyarok Matica slovenskát érintő véleményeiben a szervezeti tagság nem játszik szerepet. A Csemadok tevékenységét illetően azonban a tagok inkább pozitívnak vagy semlegesnek tartják a hatását, a nem tagokra pedig leginkább az jellemző, hogy nem tudják megítélni. Akik pedig igen, azoknak a véleménye megoszlik.

A szlovákoknál fontos tényezőként mutatkozik még a korcsoport, a vallás, a házastárs nemzetisége és a járási hovatartozás. A 35 éven felüliekre jellemzőbb, hogy inkább pozitívnak tartják a Matica slovenská hatását a szlovák–magyar együttélésre, mint a 35 éven aluliak. Ugyancsak kiemelkedően pozitív hatással ruházzák fel az evangélikusok, míg a protestánsok között magas a negatív befolyást tulajdonítók aránya. Továbbá a nem keresztény vallásúak és a felekezet nélküliek kevésbé tudják megítélni a Matica slovenská hatását, mint a római katolikusok, evangélikusok és protestánsok.

A magyar házastársú szlovákok között kimagasló a Csemadoknak pozitív szerepet tulajdonítók részaránya (29%, míg a szlovák házastársúak esetében 11%).

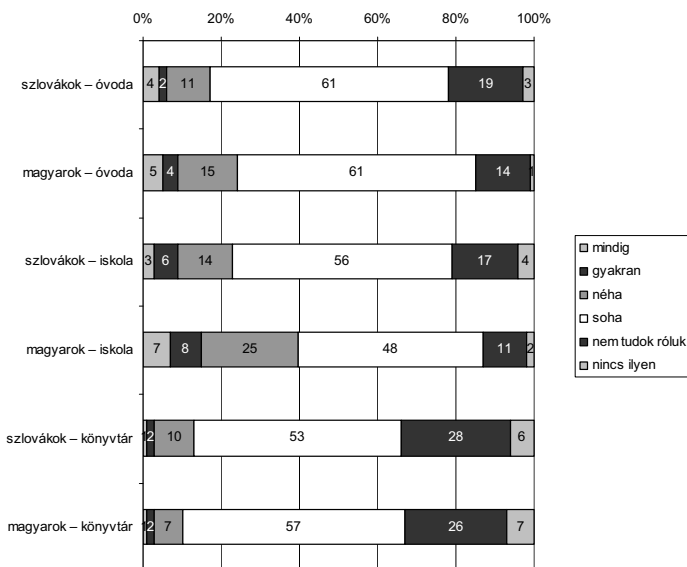
Járások szerint az átlagosnál pozitívabban vélekednek a Csemadok hatásáról a Galántai, Érsekújvári és Nagykürtösi járás szlovák lakosai, az átlagosnál negatívabban pedig a Lévai és Rimaszombati járásban élő szlovákok.

3.1.2. Egyéb helyi kulturális intézmények rendezvényeinek látogatottsága

Az előző fejezetben kiderült, hogy a helyi Matica slovenská rendezvényeit a szlovákok 17 százaléka, a helyi Csemadok akcióit a magyarok 44 százaléka látogatja. A 41. ábra viszont arról tanúskodik, hogy a többi helyi kulturális intézmény látogatottsága sem dönt rekordokat. A szlovákok 53–61 százaléka és a magyarok 48–61 százaléka egyáltalán nem jár a felsorolt helyi intézmények akcióira. Az ifjúsági klubokat fel sem tüntettük, mivel ezeket a szlovákok csupán 3 és a magyarok 2 százaléka látogatja, miközben mindkét csoport 60 százaléka soha be sem teszi a lábát a helyi ifjúsági klubba.

A szlovákok még kevesebben és még ritkábban járnak rendezvényekre, mint a magyarok.

41. ábra. Látogatja Ön a felsorolt helyi intézmények rendezvényeit? (%)



Az óvodai és iskolai rendezvényeket nemzetiségre való tekintet nélkül leginkább nők látogatják, mégpedig az anyák, akiknek kiskorú gyermekei nagy valószínűséggel az óvoda és/vagy iskola növendékei. Az óvodai rendezvényeket ugyancsak gyakrabban látogatják azok a magyar anyák, akik maguk is részt vesznek kulturális akciók szervezésében, függetlenül attól, hogy tagjai-e valamilyen szervezetnek.

Az iskolai rendezvényeken való részvétel az iskolai végzettséggel is összefügg: minél iskolázottabb valaki, annál gyakrabban látogatja az iskolai rendezvényeket, s minél alacsonyabb az iskolai végzettsége, annál ritkábban fordul elő ilyen akciókon.

Könyvtárba nemzetiségre való tekintet nélkül a kulturális szervezetek tagjai, a helyi kulturális rendezvények szervezésében résztvevők, az iskolázottabbak, valamint a 2000–20 000 lakosú települések lakói járnak gyakrabban.

Az egyes rendezvények kölcsönös látogatottságáról a következő mondható el: a Matica slovenská rendezvényeire járó szlovákok és a Csemadok rendezvényeire járó magyarok csak elvétve látogatják egymás rendezvényeit. Ezek az emberek viszont a helyi óvoda és iskola rendezvényeire is gyakrabban járnak, a szlovákok a szlovák, a magyarok a magyar oktatási intézmények akcióira. Továbbá a Csemadok-látogató magyarok könyvtárba is gyakrabban járnak, mint azok, akik nem szoktak a Csemadokba járni.

Az óvodai rendezvényeken az iskolai és könyvtári rendezvények látogatói is gyakrabban megfordulnak – főleg a magyarok –, s ugyanez érvényes az iskolai és könyvtári rendezvények látogatásának kölcsönösségéről.

A rendezvények látogatottsága szempontjából tehát három csoportra oszthatjuk a megkérdezetteket. Az első csoportot azok alkotják, akik szerint lakóhelyükön nincsenek ilyen rendezvények, s ezért nem járnak. A második csoportba azok tartoznak, akik nem tudnak ezekről a rendezvényekről, s ezért nem látogatják őket, a harmadikba pedig azok, akik tudnak róluk – s vagy járnak, vagy nem.

Bármelyik helyi kulturális szervezetet nézzük, az utóbbiak, vagyis a rendezvényekről tájékozottak vannak többség-

ben. S akármelyik szervezetről van szó, a legnagyobb csoportot azok a megkérdezettek alkotják, akik tájékozottak ugyan, de nem járnak a rendezvényekre. Azok viszont, akik járnak, általában nem szelektálnak, nem egyik vagy másik intézményt látogatják, hanem valamennyit. Ez a kumulált rendezvénylátogatás a magyarokra még inkább jellemző, mint a szlovákokra.

A helyi kulturális intézmények rendezvényei hozzájárulnak a kulturális lehetőségek palettájának kiszélesítéséhez, hiszen sokszor épp nekik köszönhető, hogy a kisebb településekre is eljut a kultúra, mivel saját programjaikon kívül sokszor szinte „házhoz szállítják” az egyébként nehezebben elérhető műsorokat, rendezvényeket, ezzel is ösztönözve az ott élők kulturális fogyasztását. Adataink viszont azt bizonyítják, hogy a lakosságnak csak kis része él a helyi kulturális intézmények nyújtotta lehetőségekkel, leszámítva a Csema-dok rendezvényeit, amelyeket a többi programhoz képest aránylag sok ember, a magyarok 44 százaléka látogat.⁹⁸

3.2. A kulturális fogyasztás további formái

Az eddigiekben már említettem, hogy a megkérdezett szlovákok és magyarok döntő többségének a kulturális élet felsorolt lehetőségei tekintetében nincs hiányérzete, vagyis véleményük szerint az általuk lakott térségben nincs akadálya a kulturális fogyasztásnak. Csak ki kell használni a lehetőségeket. Láttuk, hogy a helyi intézmények kínálatával nem igazán élnek. Mi a helyzet a többi lehetőséggel? Azokat vajon mennyire használják ki?

A felsorolt kulturális tevékenységek egy része bizonyos kulturális terekhez kötődik, amelyeknek meglétéről már korábban beszéltem, s kiderült, hogy a döntő többség számára adottak. Most két kérdésre keressük a választ: (1) szok-

⁹⁸ Az összes magyar megkérdezettből számítva. Ha csak azokból indulunk ki, akik tudnak a Csema-dok rendezvényeiről, akkor a látogatók részaránya 60%. Ugyanilyen logika alapján a Matica slovenská rendezvényeit látogatók részaránya 29%.

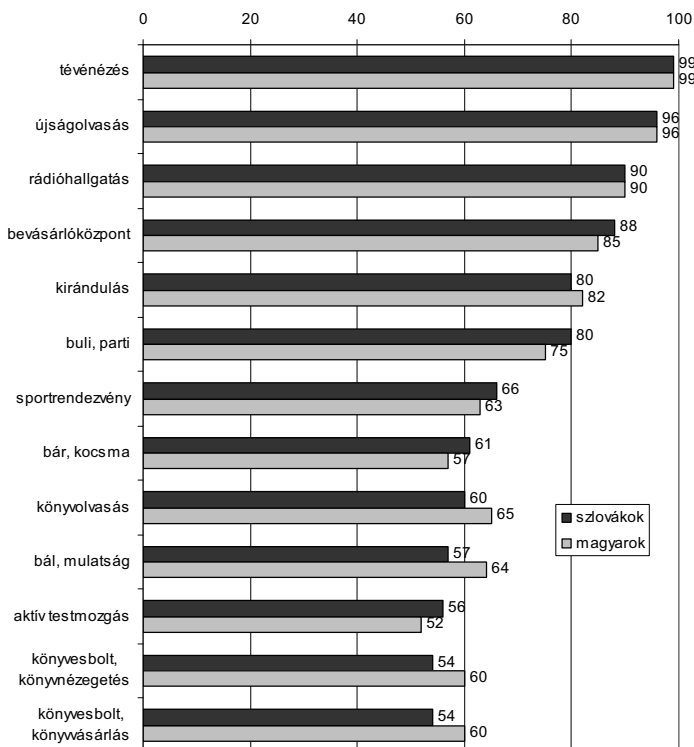
ták-e végezni a megkérdezettek a felsorolt tevékenységeket (beleértve a kulturális terek látogatását, például színházba, bálba stb. járni), (2) milyen gyakran végzik ezeket a tevékenységeket?

A 42a. és 42b. ábrán csak azok a válaszadók szerepelnek, akik különböző gyakorisággal, de végzik a felsorolt tevékenységeket. Ezeket a tevékenységeket három csoportra oszthatjuk: (1) vannak tevékenységek, amelyeket nemzetiiségtől függetlenül szinte az összes megkérdezett végez, (2) vannak olyanok, amelyeket a többség, tehát a megkérdezettek több mint fele, (3) s vannak olyan tevékenységek, amelyeket csak egy kisebb csoport űz.

A 42a. ábrán a tevékenységek első két csoportja látható. Az első három helyen a médiafogyasztás három formája szerepel, ami nem okoz meglepetést, hiszen eddigi felméréseinknél ugyanezt tapasztaltuk. Mint mindig, ezúttal is a tévénézés a leginkább praktizált tevékenység, viszont az újságolvasás nemcsak hogy megelőzi a rádióhallgatást – ami egyébként fordítva szokott lenni –, hanem szinte azonos méretet ölt a tévénézéssel.

A médiafogyasztás után a bevásárlóközpontok látogatása az a szabadidős tevékenység, amelyet nemzetiségétől függetlenül a legtöbb ember gyakorol. Majd a többi tevékenység következik, amelyet a megkérdezettek legalább fele végez. A sort az aktív testmozgás, tehát a sportolás zárja, amely a szlovákok 56, a magyarok 52 százalékára jellemző.

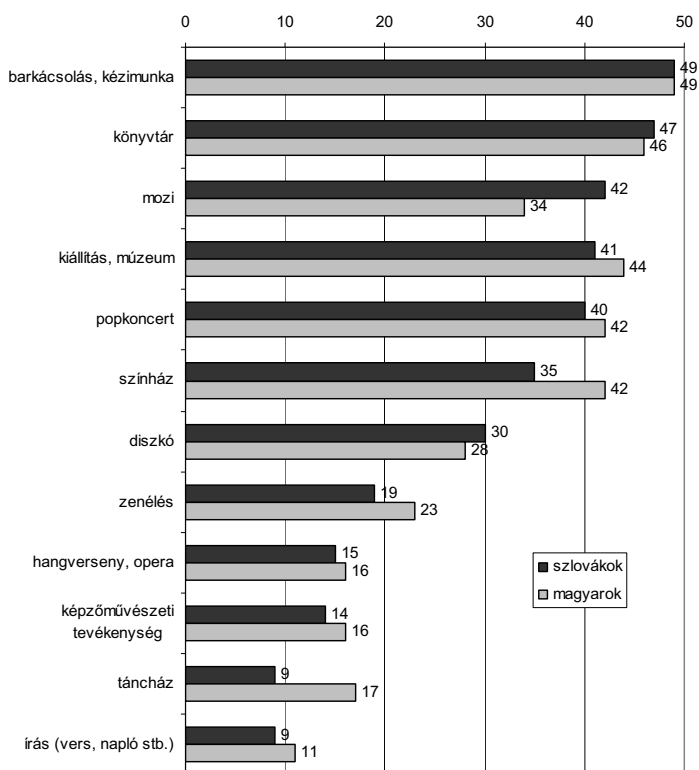
42a. ábra. A pozitív választ adók részaránya I. (%)



A 42b. ábrán azok a tevékenységek láthatók, amelyeket a megkérdezetteknek már csak egy kisebb része végez. A barkácsolás, kézimunkázás és a könyvtárlátogatás tulajdonképpen még a „határsávban” helyezkedik el, hiszen nagyjából csaknem minden második megkérdezettre jellemző, a többit viszont fokozatosan egyre kevesebben jelölték be. A sort a hangverseny- és táncszínházi látogatás, valamint a zenélés, képzőművészeti tevékenység és írás zárja. Ezek egyben olyan tevékenységek, amelyek a többség életéből teljesen kimaradnak, hiszen a szlovákok 81–91 százaléka, a magyarok 77–89 százaléka saját bevallása szerint sosem végzi őket.

Az adatokból az is kiderül, hogy a szlovákok és magyarok között a vizsgált tevékenységek végzését illetően nincsenek számottevő különbségek, azzal együtt sem, hogy vannak tevékenységek, amelyek inkább a szlovákokra, mások pedig inkább a magyarokra jellemzők. A szlovákok közül például többen szeretnek bulizni, partira és moziba járni, a magyarok közül viszont többen olvasnak könyvet, járnak bálba, színházba, táncházba és könyvesboltba, akár könyvnézegetés, akár könyvvásárlás végett.

42b. ábra. A pozitív választ adók részaránya II. (%)



A képet tovább pontosítjuk, ha azon kívül, hogy megállapítjuk, mi mindent szoktak, illetve nem szoktak csinálni az emberek szabad idejükben, azt is szemügyre vesszük, hogy milyen gyakran foglalkoznak az egyes tevékenységekkel. A 43. és 44. ábra a gyakoriság sorrendjében tünteti fel őket.

A médiafogyasztás az a tevékenység, amely nemzetiségtől függetlenül nemcsak a legtöbb emberre jellemző, hanem a leggyakrabban is végzik, mégpedig gyakoriság szerint a következő sorrendben: tévézés, rádióhallgatás, újságolvasás. Vagyis „visszarendeződik” a média, hiszen hiába vannak többen az újságolvasók, a rádióhallgatás gyakoribb az újságolvasásnál. A szlovákok és magyarok médiafogyasztásában csupán apró különbségek mutatkoznak – a magyarokra jellemzőbb a tévézés és újságolvasás, a szlovákokra pedig a rádióhallgatás.

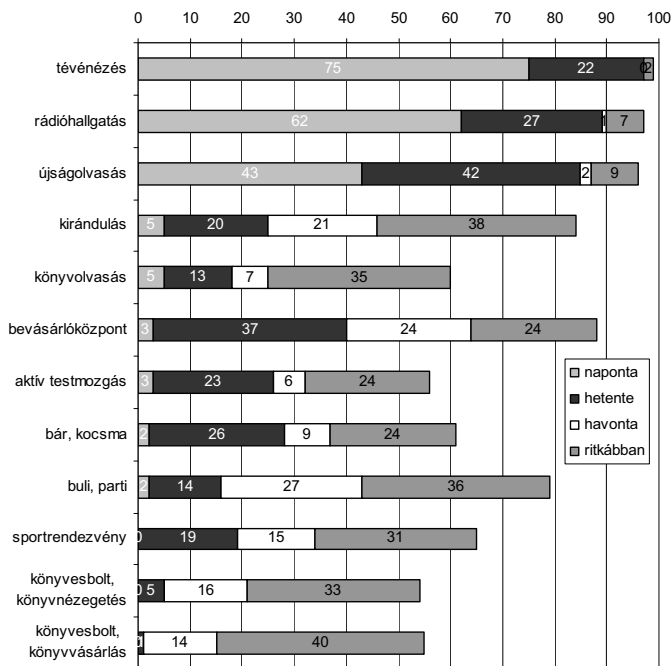
A tévézés gyakorisága a szlovákok körében életkorral növekszik, vagyis minél idősebbek a válaszadók, annál gyakrabban nézik naponta a televíziót.

Az újságolvasás gyakoriságát a magyaroknál az iskolai végzettség is befolyásolja: minél iskolázottabb valaki, annál jellemzőbb rá a napi újságolvasás. A napi újságolvasók között az állami alkalmazottak dominálnak, közülük is főleg a magyarok (szlovákok 56%, magyarok 68%), de vannak más foglalkozási csoportok is, amelyek az átlagosnál gyakrabban olvasnak újságot. A szlovákok közül a vállalkozók (54%) és nyugdíjasok (52%), a magyarok közül a szövetkezeti dolgozók (65%), vállalkozók (64%) és diákok (53%). Az újságolvasás gyakorisága járási hovatartozás szerint is változik. A leghűségesebb szlovák újságolvasók a Dunaszerdahelyi, Galántai, Vágsellyei és Érsekújvári járásból kerülnek ki, a leghűségesebb magyar újságolvasók a Dunaszerdahelyi, Érsekújvári, Lévai, Nagykürtösi és Rozsnyói járás lakosai közül.

A médiafogyasztás után a szlovákok leggyakrabban végzett tevékenysége a bevásárlóközpontok látogatása (naponta és hetente legalább egyszer összesen 40%), a bár-/kocsmalátogatás (28%), sportolás (26%) és kirándulás (25%). A többi tevékenységre – függetlenül attól, hogy hányan végzik

– már csak a havi, de még inkább az annál ritkább gyakoriság jellemző,⁹⁹ bár létezik egy nagyon szűk csoport, amely naponta olvas könyvet, vagy naponta jár buliba.¹⁰⁰

43a. ábra. A kulturális fogyasztás és tevékenység gyakorisága I. – szlovákok (%)

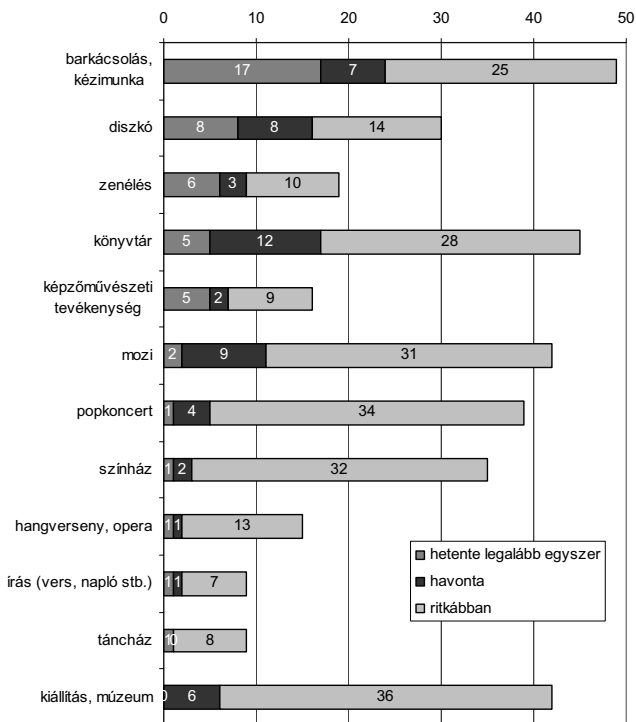


⁹⁹ Az egyes tevékenységek gyakoriságának persze eltérő „súlya” van. Például naponta sportrendezvényre járni a sportolókön és a sporttal foglalkozókön kívül valószínűleg csak kevés embernek akad lehetősége, főleg egy kisebb településen, ahol mondjuk hetente egyszer, vasárnap van futballmérkőzés. Ez esetben teljesen mást jelent a heti, havi vagy még ritkább sportrendezvény-látogatás, mint például a heti, havi vagy még ritkább könyv olvasás, amelyhez csak egy könyv kell.

¹⁰⁰ Egy párhuzam csak az érdekesség kedvéért: a könyv olvasók nagyjából ugyanannyian vannak, mint a bár-/kocsmalátogatók. De amíg a kocsmába/bárba járók 26 százaléka hetente legalább egyszer betér a saját „kiskocsmájába”, a könyv olvasóknak csak 13 százaléka olvas hetente legalább egyszer.

Azokra a tevékenységekre, amelyeket a megkérdezett szlovákok kevesebb mint fele szokott végezni, leginkább az jellemző, hogy ritkábban mint havonta kerül rájuk sor. Ez alól részben a barkácsolás, diszkózás, zenélés és rajzolás jelent kivételt. Ezeket a tevékenységeket összesen nagyjából ugyanannyian végzik hetente és havonta, mint ennél ritkábban.

43b. ábra. A kulturális fogyasztás és tevékenység gyakorisága II. – szlovákok (%)

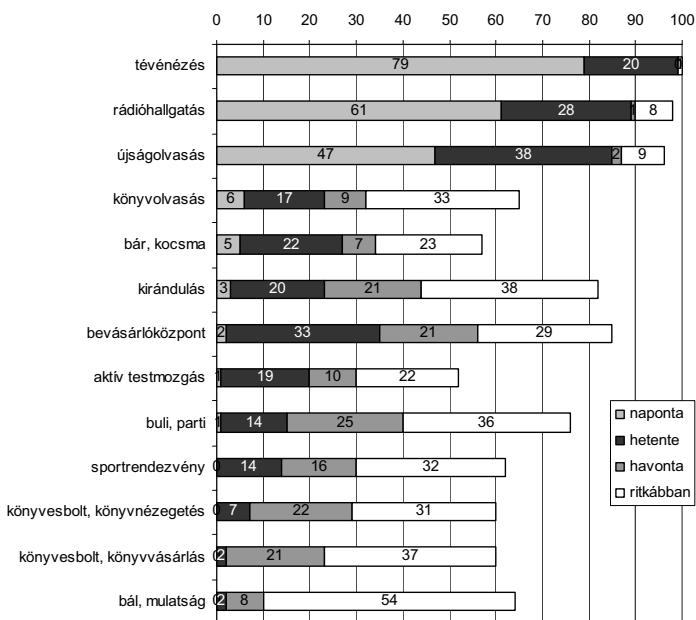


A médiafogyasztás után a magyaroknál is a bevásárlóközpontok látogatása a leggyakoribb tevékenység, majd a bár-/kocsmalátogatás, könyvolvasás, kirándulás és sportolás következik.

A két népesség összehasonlításából kiderül, hogy a médiafogyasztáson kívül, amely nemzetiségtől függetlenül a legelterjedtebb és leggyakoribb tevékenység, vannak olya-

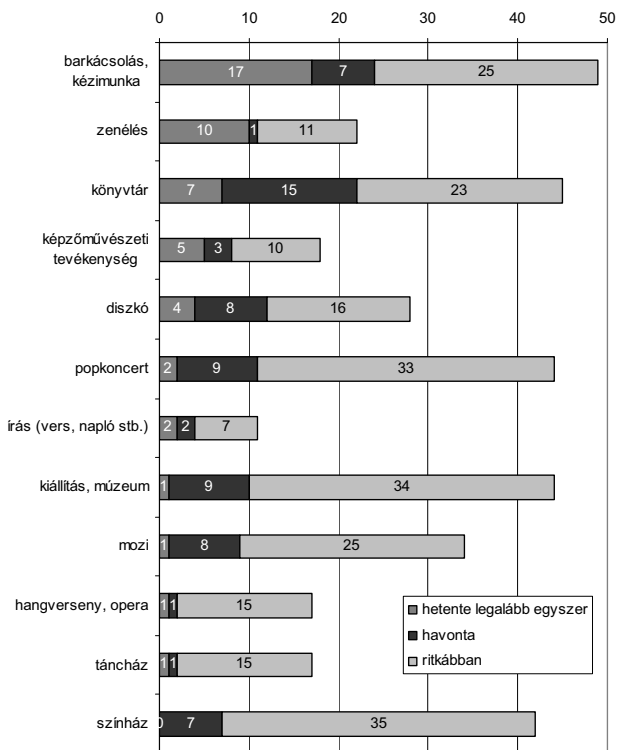
nok is, amelyeket a szlovákok, illetve a magyarok végeznek gyakrabban. De nem kell rögtön kirívó különbségekre gondolni. A magyarokra enyhén jellemzőbb a zenélés, könyvolvasás, bárba/kocsmába járás, a szlovákokra a táncház, diszkó, bevásárlóközpontok látogatása, sportolás és barkácsolás/kézimunkázás. A többi tevékenységet a szlovákok és magyarok is nagyjából ugyanolyan gyakran végzik.¹⁰¹

44a. ábra. A kulturális fogyasztás és tevékenység gyakorisága I. – magyarok (%)



¹⁰¹ A szlovákok között a bevásárlóközpontok látogatásának gyakorisága fordítottan arányos az életkorral és az iskolázottsággal. A fiatalabbak és alacsonyabb iskolai végzettségűek tehát gyakrabban járnak, mint az idősebbek és az iskolázottabbak. Településtípusok szerint a „plázázás” nemzetiségtől függetlenül leginkább a legnagyobb települések lakosait jellemzi. A magyaroknál is inkább a fiatalok járnak bevásárlóközpontokba, de a szlovákoktól eltérően inkább az iskolázottabbak. Sőt, minél magasabb a végzettségük, annál inkább szeretnek bevásárlóközpontokba járni. →

44b. ábra. A kulturális fogyasztás és tevékenység gyakorisága II. – magyarok (%)



← Bárba/kocsmába és sportrendezvényekre inkább a férfiak járnak. Minél fiatalabbak, annál gyakoribb a bár/kocsmák, s a szlovákoknál ezt a szórakozást főleg az iskolázatlanabbak részesítik előnyben. A sportrendezvények látogatásánál a magyar férfiak kora nem játszik szerepet, a szlovákok közül viszont leggyakrabban a 35 éven aluliak járnak.

A könyv olvasást inkább a nők részesítik előnyben, s a könyv olvasás gyakorisága az iskolázottsággal növekszik. Könyvtárba a szlovákok közül inkább a nők járnak.

A sportolás gyakorisága kora csökken, a barkácsolás/kézmunkázás viszont kora növekszik. Visszatérve a sportoláshoz: a magyarokra jellemző, hogy minél iskolázottabbak, annál többen sportolnak és annál gyakrabban. A sportolásnál fontos tényezőként mutatkozik, hogy van-e a megkérdezettnek alapiskolás korú gyermeke. Akinek van, az gyakrabban sportol, mint az, akinek nincs.

3.3. Médiafogyasztás

Az előző oldalakon újra bebizonyosodott, amit már a korábbi felmérésekből tudtunk, hogy a legelterjedtebb kulturális tevékenység a médiafogyasztás. A szlovákok és magyarok 99 százaléka, vagyis szinte mindenki néz tévét, 96 százalékuk olvas újságot és 90 százalékuk hallgat rádiót. A televíziózás és rádiózás többségük számára napi szórakozást jelent. A napi újságolvasás valamivel ritkább.¹⁰² Az alábbiakban külön-külön szemrevételezzük a médiafogyasztás három formáját.

3.3.1. Tévénézés

A felsorolt tévécsatornákból a szlovákok a szlovák nyelven sugárzókat részesítik előnyben, főleg a Markízát és az STV 1-et. A nem szlovák televíziók közül a cseh adók a legnézettebbek (37%), a többi csatorna – beleértve a magyar nyelvűeket is, amelyek egyetlen kivétellel (STV magyar adása) magyarországiak – nem éri el a 20 százalékos nézettséget (16. táblázat).

A magyarok preferenciái sokrétűbbek. Bár ők elsősorban magyar csatornákból tájékozódnak, a szlovákokat sem ignorálják. A három legkedveltebb magyar tévécsatorna az MTV 1, RTL Klub és a TV2 gyakorlatilag azonos nézettségnek örvend (80% körül). De a Markíza nézettsége is magas, alig marad el az előbbiektől. Az STV 1 nézettsége a Duna TV-vel vetekszik, és a JOJ is megközelíti őket.

¹⁰² A tévénézők közül a szlovákok 76, a magyarok 79 százaléka naponta, a szlovákok 21, a magyarok 19 százaléka hetente többször kapcsolja be a készüléket. Nemzetiségtől függetlenül a rádióhallgatók 64 százaléka naponta, 23 százalékuk hetente többször rádiózik. A szlovák újságolvasók 45 százaléka naponta, 32 százalékuk hetente többször, 11 százalékuk hetente egyszer, a többiek ennél ritkábban vesznek a kezükbe sajtóterméket. A magyar újságolvasók rétegződése a következőképpen fest: 49%, 27%, 13%, a többiek ennél ritkábban olvasnak újságot.

16. táblázat. Milyen gyakran nézi a következő tévécsatornákat? (%)

	Rendszeresen (hetente legalább egyszer)		Soha	
	szlovákok	magyarok	szlovákok	magyarok
STV 1	84,0	58,0	3,0	18,0
STV 2	70,0	43,0	9,0	23,0
Markíza	95,0	77,0	2,0	8,0
JOJ	78,0	54,0	14,0	22,0
TA3	44,0	34,0	33,0	41,0
STV magyar adása	5,0	29,0	77,0	27,0
MTV 1	10,0	82,0	71,0	7,0
TV2	16,0	80,0	68,0	5,0
RTL Klub	18,0	81,0	66,0	5,0
Duna TV	7,0	57,0	82,0	29,0
Cseh tévécsatornák	37,0	22,0	40,0	53,0
Oszttrák tévécsatornák	5,0	7,0	87,0	80,0
Egyéb külföldi tévécsatornák	13,0	15,0	70,0	64,0

Mivel a tévé nézők táborának háromnegyedét a napi tévé nézők alkotják, a 45. ábrán csak azokat tüntetem fel, akik az egyes csatornákat naponta nézik. Ennek alapján a magyarok elsődleges véleményformáló tévécsatornája az RTL Klub, a szlovákoké a Markíza, amely egyben a magyarok elsődleges szlovák televíziós hírforrása. A napi televíziózásnál jól látható, hogy a szlovákok szinte kizárólagosan csak szlovák csatornákat néznek. A magyarok viszont a kimagasló napi nézettségű RTL Klub és TV2, valamint a hozzájuk képest alacsonyabb nézettségű MTV 1 és Duna TV mellett az STV 1-et és a JOJ-t is nézik (nagyjából minden ötödik), s nagyjából minden hetedik az STV 2-t és a TA3-t is. Ráadásul a három legnézettebb magyar csatorna mögé a már említett Markíza ékelődik be.

A szlovákiai magyarok médiafogyasztásáról és preferenciáiról a kilencvenes évek közepétől vannak adataink. Ezek fényében kijelenthető, hogy a magyar nézők körében egyre inkább tért hódítanak a szlovák televíziók, főleg a Markíza, amely a kilencvenes években még nem létezett, de 2001-ben már 48 százalékos, 2003-ban pedig 50 százalékos nézettséggel rendelkezett. Amint a 16. táblázatban látható, 2007-ben elérte a 77 százalékot, s csak a napi nézettsége

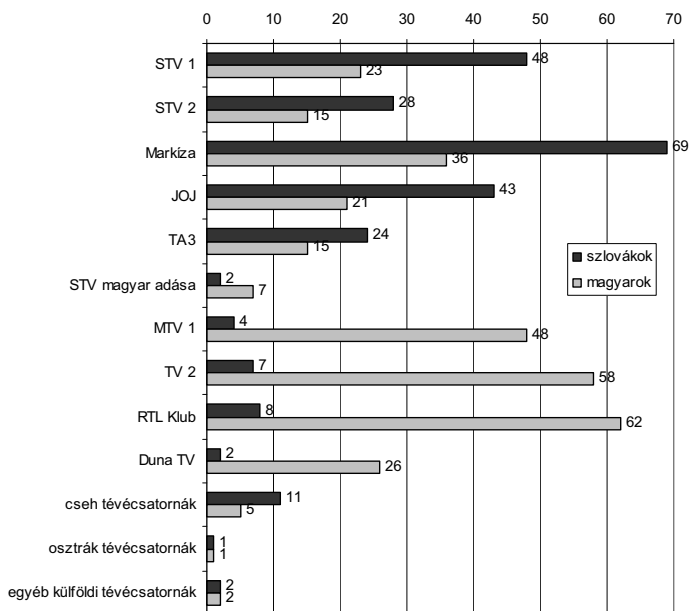
36 százalékos. Ezzel egyidejűleg csökkent a magyarországi televíziók napi nézettsége.¹⁰³

A tévé nézők rétegződéséről a következőket lehet elmondani: a szlovákok között az STV 1 és STV 2 napi nézettsége korral nő, a Markíza napi nézettsége pedig korral enyhén csökken. A JOJ-t a magyarok közül leggyakrabban az érettségizettek, a TA3-at a diplomások nézik. A házastárs nemzetisége nagymértékben befolyásolja a tévépreferenciákat – a magyar házastársú szlovákok gyakrabban nézik a magyarországi csatornákat (a következő sorrendben: TV2, RTL Klub, MTV 1), a szlovák házastársú magyarok viszont gyakrabban kapcsolják be a Markízát, JOJ-t és az STV 2-t.

A tévécsatornák preferenciáin kívül a műsorok „sikerlistájára” is kíváncsiak voltunk. Ezért felsoroltunk 16 műsorfajtát azzal a szándékkal, hogy megtudjuk, mekkora a nézettségük.

¹⁰³ A KO NOC 2001-es adatait alapul véve is hasonló tendencia rajzolódik ki, csak annyi a különbség, hogy itt a szlovákok tévépreferenciáinak alakulása is nyomon követhető: a 2001–2007-es időszakban az STV 1 és 2, valamint a Markíza nézettsége a szlovákok körében csökkent, a magyarok körében nőtt. Az STV magyar adásának nézettsége mindkét népszerűségi csúcsnál csökkent, az osztrák csatornáké úgyszintén. A cseh tévécsatornák nézettsége viszont mindkét félénél nőtt. A legnagyobb változás azonban a magyarországi tévécsatornáknál látható: úgy a szlovákok, mint a magyarok esetében csökkent a nézettségük. A nézettségi index szerint, amelyet a KO NOC alkalmazott, a magyarországi csatornák szlovákok általi nézettsége 2001-ben 0,232 volt, 2007-ben 0,101. A magyaroknál 2001-ben 0,929, ami magas érték, hiszen az index maximális értéke 1,0. A magyarországi televíziók magyarok általi nézettsége 2007-ben viszont már csak 0,473 (Sopóci 2007, 43. p.). Ez hatalmas változást jelez, viszont úgy gondolom, hogy ezt az adatot nem árt óvatosan kezelni, mivel összevonja az összes magyarországi csatornát (ugyanis 2001-ben nem külön-külön szerepeltek a kérdőívben).

45. ábra. A napi tévénezők részaránya (%)



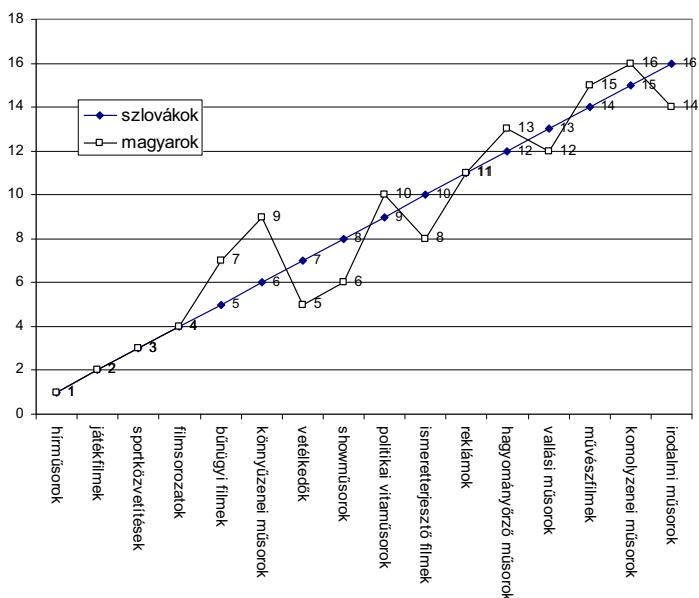
Két műsorfajta van, amelyet nemzetiségtől függetlenül szinte mindenki néz: a hírműsorok és a játékfilmek.¹⁰⁴ Preferáltak még a filmsorozatok, ismeretterjesztő filmek, vetélkedők, bűnügyi filmek és showműsorok, amelyeket a megkérdezettek nagyjából 85 százaléka néz, de a sportműsorok, politikai viták, könnyűzenei és hagyományőrző műsorok nézettsége is magas – 70 és 77 százalék között mozog. Legkevesebben a komolyzenei, vallási, irodalmi műsorokat és művészfilmeket nézik – a megkérdezettek 31–60 százaléka. Ezeknél még a reklámok is közkedveltebbek.

A műsorfajták közkedveltségi sorrendje (46. ábra) már nem a nézettség mértékét követi, hanem a nézettség gyakoriságát.

¹⁰⁴ Persze nem mindegy, hogy milyen filmekről van szó, mert a művészfilmeket a megkérdezetteknek 60 százaléka nézi, az általuk nem művészfilmnek minősített filmeket viszont a szlovákok 96, a magyarok 94 százaléka.

A szlovákok és magyarok egyformán legkedveltebb műsorai a hírműsorok, játékfilmek, sportközvetítések és filmsozozatok. A többi műsorfajtánál csekély eltérések tapasztalhatók. A magyarok jobban kedvelik a vetélkedőket, showműsorokat, ismeretterjesztő filmeket, vallási és irodalmi műsorokat, a szlovákok pedig a bűnügyi filmeket, könnyűzenei műsorokat, politikai vitaműsorokat, hagyományőrző műsorokat, komolyzenei műsorokat és művészfilmeket.¹⁰⁵

46. ábra. A TV műsorfajták közkedveltségi sorrendje (%)



¹⁰⁵ Rétegműsorra utaló jelek – legalábbis a vizsgált változók szerint – csak korlátozottan fordulnak elő. A filmsorozatokról más felméréseinkhez hasonlóan ezúttal is kiderül, hogy inkább a nők kedvencei, a sportközvetítések viszont tipikus férfiműsorok. A hagyományőrző műsorok, amelyeket a szlovákok gyakrabban néznek, közülük is elsősorban az 55 év feletti korcsoportot szólítják meg, a könnyűzenei műsorok pedig a legfiatalabb szlovákokat. A hírműsorok és politikai vitaműsorok közkedveltsége a szlovákok körében korral nő. A hagyományőrző műsorokat főleg a szlovák nyugdíjasok, a showműsorokat a magyar munkanélküliek, háztartásbeli és gyeken levő nők kedvelik.

Némely műsortípusok konkrét televíziós csatornákhöz kötődnek. Így például a szlovákok a vetélkedőket, ismeretterjesztő filmeket és politikai vitaműsorokat leggyakrabban az STV 1-en, a filmsorozatok és játékfilmeket a Markízán, a bűnügyi filmeket pedig a JOJ-on nézik. Elsődleges televíziós hírforrásuk a Markíza, 79 százalékuk ott nézi a napi híreket.

A magyarok háromnegyede leggyakrabban az RTL Klubon nézi a híreket (TV2 – 66%, az MTV 1 – 58%). A vetélkedőket, showműsorokat és filmsorozatokat is elsősorban ezen a csatornán nézik, az ismeretterjesztő filmeket pedig a Duna TV-n (45%). A szlovák tévécsatornák közül a napi híreket a szlovákokhoz hasonlóan leginkább a Markíza hírműsoraiból merítik (51%). Az ismeretterjesztő filmeket, politikai vitaműsorokat ugyanannyian nézik az STV 1-en és a JOJ-on. A vetélkedőket leggyakrabban a Markízán, a játékfilmeket a JOJ-on, a hagyományörző műsorokat a STV magyar adásán, a sportközvetítéseket pedig az STV 1-en nézik.

3.3.2. Rádióhallgatás

A médiafogyasztás második leggyakoribb formája a rádióhallgatás (17. táblázat). A tévézéshez hasonlóan a szlovákok ezúttal is a szlovák médiát részesítik előnyben, a magyarok viszont szlovák adókat is hallgatnak. Nemzetiségtől függetlenül legtöbbször a kereskedelmi rádiókat preferálják, de a szlovák kereskedelmi adók és a szlovák közszolgálati rádió rendszeres szlovák hallgatóinak részaránya közötti különbség lényegesen kisebb a magyarországi kereskedelmi rádiók és a többi rádiót rendszeresen hallgató magyar megkérdezettek részaránya között, ami megerősíti a korábbi kutatásaink során tapasztaltakat, hogy a magyarok közül legtöbbször a kereskedelmi rádiókat hallgatják. A magyarok kétharmada rendszeres hallgatója a Sláger Rádiónak, Danubiusnak stb., a nem kereskedelmi rádiókat – beleértve a szlovák rádió magyar adását, a Pátria Rádiót – alig 40 százalékuk hallgatja.

17. táblázat. Milyen gyakran hallgatja a következő rádiókat? (%)

	Rendszeresen (hetente legalább egyszer)		Soha	
	szlovákok	magyarok	szlovákok	magyarok
Szlovák közszolgálati rádió	57,0	37,0	18,0	42,0
Szlovák kereskedelmi rádiók	66,0	37,0	10,0	37,0
Pátria Rádió	4,0	37,0	83,0	34,0
Magyarországi nem kereskedelmi rádiók	2,0	39,0	89,0	33,0
Magyarországi kereskedelmi rádiók	13,0	65,0	74,0	16,0
Külföldi idegen nyelvű rádiók	13,0	6,0	74,0	78,0

Bár a szlovákok is a kereskedelmi adókat hallgatják legszívesebben, azért a közszolgálati rádió műsorait sem igazán hanyagolják, amiről a 47. ábra is tanúskodik. A magyarok közül viszont nemcsak hogy többen hallgatják a kereskedelmi rádiókat, hanem gyakrabban is. A leginkább hallgatott rádiók a magyarországi kereskedelmi adók, amelyek minden harmadik magyar megkérdezettnél naponta szólnak. Csak jóval utánuk következnek a hazai rádiók, közöttük a Pátria – naponta minden hetedik-nyolcadik magyar hallgatja őket.¹⁰⁶

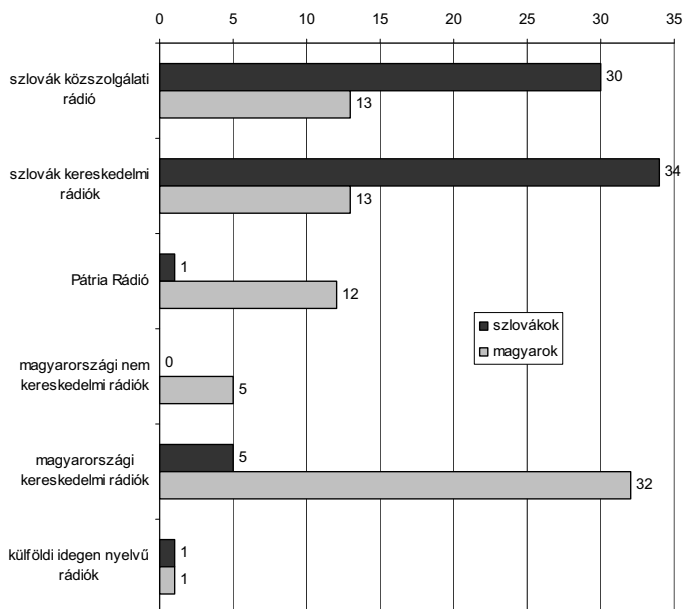
A szlovák közszolgálati rádió hallgatottsága a szlovákok körében korral nő, a kereskedelmi rádióké korral csökken. A magyaroknál részben hasonló tendencia érvényesül. Ez abban mutatkozik meg, hogy a Pátria és a magyarországi nem kereskedelmi rádiók hallgatottsága korral nő, a Pátriát pél-

¹⁰⁶ A KO NOC adatai szerint a szlovákok körében 2001-hez képest minden kategóriában csökkent a hallgatottság. A magyaroknál a szlovák rádiók hallgatottsága nagyjából azonos szinten maradt, a Pátriáé enyhén csökkent, a magyarországi adóké viszont alaposan visszaesett. Eddigi felméréseink eredményeiből hasonló tendenciákra következtethetünk, de azt is hozzá kell tenni, hogy a szlovákiai magyarok körében 2003-ig a többi magyarországi rádió rovására nőtt a magyarországi kerületi és helyi rádiócsatornák hallgatottsága. Ezekre 2007-ben nem kérdeztünk rá, így a folyamatnak csak egy része látható, ez viszont a másik nélkül nem értelmezhető tisztességesen.

dául leggyakrabban az 55 éven felüliek hallgatják. Azt viszont már nem mondhatjuk, hogy a kereskedelmi adók hallgatottsága korral csökken, mert ezeket a 18–55 évesek ugyanolyan gyakran hallgatják, csak az 55 éven felülieknél tapasztalható visszaesés, de az sem igazán számottevő.

Akárcsak a tévézésnél, a rádióhallgatásnál is lényeges szerepe van a házastárs nemzetiségének. A nem homogén házasságban élők gyakrabban hallgatják a másik félhez nyelvben közelebb álló rádiókat is.

47. ábra. A napi rádióhallgatók részaránya (%)



3.3.3. Újságolvasás

Végezetül szóljunk néhány szót a médiafogyasztás harmadik formájáról, az újságolvasásról!

Harmadszor is ugyanazt látjuk: a szlovákok szinte kizárólag szlovák nyelvű lapokat olvasnak, a magyarok viszont az országos magyar nyelvű lapok mellett a szlovák sajtót is ol-

vassák. Sőt, a magyarok az országos magyar sajtó után nem a magyar helyi lapokat részesítik előnyben, hanem az országos szlovák lapokat (18. táblázat).

A szlovákok 29, a magyarok 26 százaléka olvas naponta újságot. A szlovákok kedvenc napilapja a *Nový čas*, 36 százaléuk ezt olvassa a leggyakrabban. A magyar sajtótermékek közül a magyarok leggyakrabban az *Új Szót* (56%), a szlovákok közül a *Nový čas*t olvassák.¹⁰⁷ Minél iskolázottabb magyarokról van szó, annál inkább jellemző rájuk, hogy szlovák lapot is olvasnak. A partner nemzetisége ezúttal sem marad hatás nélkül. A szlovák házastársú magyarokra nemcsak jellemzőbb a szlovák lapok olvasása (is), hanem egyúttal gyakrabban olvassák ezeket. A magyar házastársú szlovákok között úgyszintén több a magyar lapot olvasók aránya, de ez nem okvetlenül jelent gyakori olvasást, inkább csak a néhanapján történő „átlapozás” szintjén mozog.

A helyi sajtó olvasottsága nemzetiségtől függetlenül az iskolázottsággal növekszik.

18. táblázat. Milyen gyakran olvassa a következő lapokat? (%)

	Rendszeresen (hetente legalább egyszer)		Soha	
	szlovákok	magyarok	szlovákok	magyarok
Szlovák országos	64,0	34,0	17,0	36,0
Magyar országos	4,0	62,0	81,0	15,0
Szlovák helyi	36,0	20,0	27,0	40,0
Magyar helyi	4,0	29,0	86,0	30,0
Külföldi	4,0	8,0	86,0	73,0

¹⁰⁷ A szlovákok 15 százaléka leggyakrabban a *Pravdát*, 13 százaléuk a *Smet*, 11 százaléuk a *Plus 1 deňt*, 5 százaléuk a *Športot*, 6 százaléuk egyéb napilapot olvas. 15 százaléuk nem olvas napi sajtót, 1 százaléuk pedig az *Új Szót* olvassa. A magyarok 2 százaléka olvassa a *Pravdát*, 6 százaléuk a *Smet*, 2 százaléuk a *Plus 1 deňt*, 1 százaléuk a *Športot*, 5 százaléuk egyéb napilapot. 18 százaléuk nem olvas napilapot.

2001-hez képest ez annyiban jelent változást, hogy a szlovákok közül a *Šport* kivételével valamennyi felsorolt napilapot többen olvassák, és csökkent a napi sajtót egyáltalán nem olvasók részaránya. A magyarok közül kevesebben olvassák a *Nový čas*t (–1,9%) és a *Športot* (–2%), de az *Új Szót* is (itt nagy a fogyás, –10%). Ugyanakkor többen olvassák a *Smet* (+3%) és nőtt a nem olvasók részaránya (+5,7%).

Foglaljuk hát össze, hogy mi jellemző leginkább a dél-szlovákiai szlovákok és magyarok médiafogyasztásra!

A szlovákok a szlovák médiát részesítik előnyben. A magyar médiát naponta 2–8 százalékuk kíséri figyelemmel. A magyarok viszont a közvélekedéssel és más elterjedt nézetekkel ellentétben nem kizárólag a hazai magyar nyelvű és magyarországi médiát figyelik. Igaz, hogy ez számukra az elsődleges, de ugyanakkor a szlovák média sem idegen nekik, sőt esetenként nagyobb a szlovák médiafogyasztásuk, mint a magyar. 2007-ben 13–36 százalékuk került napi kapcsolatba a szlovák médiával. Ha pedig a vázolt tendenciák folytatódnak, akkor a magyar nyelvű/magyarországi média további tévesztése várható.

A szlovákok médiafogyasztását nem igazán befolyásolja, hogy tudnak-e magyarul, mert azok sem nagyon tájékozódnak a magyar médiából, akik ismerik a nyelvet.¹⁰⁸ A nyelvtudásnál többet jelent a házastárs nemzetisége: akinek magyar partnere van, az gyakrabban kerül kapcsolatba a magyar médiával, de ez sem azt jelenti, hogy naponta, hanem inkább azt, hogy a szlovák fél kevésbé határolódik el a magyar médiától. A házastárs nemzetisége a magyar megkérdezetteknél is szerepet játszik, mert akiknek szlovák partnerük van, azok közül többen és gyakrabban választják a szlovák médiát, mint a homogén magyar házasságban élők közül.

3.4. A dél-szlovákiai kulturális életről kialakult összkép

Négy dimenzióon vizsgáltuk a kulturális életet: a lehetőségek, a tájékozottság, az aktivitás és az elégedettség dimenzióján.

A lehetőségek terén a helyzet jónak tekinthető. Legtöbben a színházi, komolyzenei és mozielőadásokat hiányolják,

¹⁰⁸ Bár ők gyakrabban néznek magyar tévét, mint a többi szlovák, s preferenciáik a magyarokét követik (RTL Klub, TV2, MTV 1, Duna TV). De a szlovákok közül leggyakrabban nem ők, hanem leginkább azok néznek magyar tévét, akiknek magyar vagy inkább magyar a gyermekkori családi nyelvi háttere. A rádióhallgatásnál és az újságolvasásnál sem a magyartudás, sem a gyermekkori családi nyelvi háttér nem játszik szerepet.

de a szlovákok háromnegyede, a magyarok mintegy 70 százaléka szerint ezekre is van lehetőség. A helyi kulturális intézmények rendezvényei a szlovákok legkevesebb 88 százaléka, a magyarok legkevesebb 86 százaléka számára közvetlenül a lakóhelyen hozzáférhető, beleértve a két nemzeti kulturális intézmény, a Matica slovenská és a Csemadok rendezvényeit. A többi lehetőség a megkérdezettek minimum 90 százaléka szerint adott.

A tájékozottság terén már rosszabb a helyzet. Bár az emberek többsége tájékozott, intézménytől függően a szlovákok 17–28, a magyarok 11–28 százaléka nem tud a helyi rendezvényekről. Mindenképpen elgondolkodtató, hogy ha vannak ilyen akciók, márpedig úgy tűnik, hogy vannak, akkor miért nem tudnak róluk oly sokan. Nem megfelelő az információáramlás vagy az érdeklődésben, nyitottságban van a hiba? Nem igényelik az emberek az ilyesfajta rendezvényekről szóló információkat?

Az aktivitás egyrészt a rendezvények és kulturális terek látogatottságának mértékében, másrészt különböző tevékenységek végzésének gyakoriságában mutatkozik meg. A látogatottságról joggal gondolhatnánk, hogy a tájékozottság függvényében alakul, tehát minél tájékozottabbak az emberek, annál többen és gyakrabban látogatják az akciókat, de ez nincs teljesen így. A többség ugyanis rendelkezik a kellő információkkal, mégsem jár a rendezvényekre. Sőt, a rendezvényekre inkább csak egy kisebb csoport jár, s általában mindegyik szervezet rendezvényét ugyanazok az emberek látogatják.

A rendezvények látogatottsága tehát nyugodt szívvel nevezhető csapnivalónak, főleg a szlovákok esetében, hiszen alig egynegyedük látogatja a helyi intézmények rendezvényeit. Ha versenyről lenne szó, akkor most azt mondhatnám, hogy a magyaroknak több pont jár, mert a Csemadok-rendezvények 44 százalékos látogatottságának köszönhetően ők egyértelműen aktívabbak. De a kulturális fogyasztás e területein nincs verseny, s ezt most minden ironia nélkül mondom, mert csak találgatni lehet a csekély aktivitás okait. Időhiány? Pénzhiány? Az érdeklődés hiánya? Unalmas, sem-

mitmondó rendezvények? Mivel nem tartom valószínűnek, hogy az összes említett szervezet műsorkínálata annyira mellélőne a célcsoportnak – s az összefüggések sem engednek erre következtetni –, első számú tényezőként az érdektelenségre voksolok. Persze csak a hipotézis szintjén, hiszen a kutatás ezekkel a kérdésekkel nem foglalkozott. A csekély aktivitás egyik fő okának tehát azt tartom, hogy az embereket nem érdeklik az ilyen rendezvények, pontosabban nem érdekli őket a rendezvényekre való eljárás, a közösségi életnek ez a formája.

A kultúrafogyasztás további területein mutatkozó eredmények is ezt látszanak megerősíteni. A kulturális fogyasztás legelterjedtebb és leggyakoribb formája a médiafogyasztás, amit nem kommentálok, hiszen a témának hatalmas könyvtárnyi irodalma van, s e téren nincsenek olyan adataink, amelyek bizonyítanák, hogy a dél-szlovákiai szlovák és magyar népesség különbözne a világ többi népétől. A többi tevékenység a ritkábban praktizáltak közé tartozik, bár az egyes tevékenységek gyakorisága természetesen változó. Ez csak részben függ össze a lehetőségekkel – például a színház, mozi és koncert látogatásával –,¹⁰⁹ viszont az aktivitást nem lehet mindig a lehetőségek számlájára írni, hiszen bevásárlóközpont sincs mindenhol, annak látogatása nemzetiségre való tekintet nélkül mégis a legelterjedtebb és legfrekvenciáltabb tevékenységek közé tartozik. S itt újra szeretnék utalni arra, amit a kötet első tanulmányában említettem: a „plázajárás” a kollektív létforma egyik tipikusan mai megnyilvánulása, amely megajándékoz a közösségben való veszélytelen feloldódás élményével. Azzal az érzéssel, hogy az ember másokkal van, de mégis egyedül, úgy része egy

¹⁰⁹ Az ún. „magas-” vagy elitkultúrának tartott színház, komolyzene, művészeti kiállítások stb. alacsony látogatottsága és ennek a lehetőségek hiányával való magyarázata ellen szól az is, hogy az ilyen jellegű műsorok a televízióban is a legalacsonyabb nézettséggel rendelkeznek, ami azt jelzi, hogy az irántuk való igény általában véve a legalacsonyabb. Vagyis az emberek nem elsősorban azért nem látogatják ezeket a kulturális tevékenységeket, mert nincs rá lehetőségük, hanem azért, mert nem érdekli őket.

nagyszabású és a nagy nyilvánosság előtt zajló színesen kavargó előadásnak, hogy közben nem terheli semmilyen felelősség, s bármikor leléphet a színről.

A szlovákok és magyarok kulturális fogyasztásában inkább hasonlóságok, mint különbségek mutatkoznak. A kulturális fogyasztásnak nincs erőteljes nemzeti dimenziója. A nemzeti jelleg inkább csak az arra „szakosodott” két intézményen keresztül nyilvánul meg, a szlovákoké a Matica slovenskán keresztül, aránylag diszkréten, a magyaroké a Csemadok által, kissé markánsabban.

Ha tehát jellemezni akarjuk a vizsgált népességeket, elmondható, hogy van a médiafogyasztó többség, s vannak különböző kisebbségek, amelyek a kultúrafogyasztás különböző formáival egyrészt közösségi igényeiket próbálják kielégíteni (helyi kulturális rendezvények látogatása, szórakozóhelyek, bevásárlóközpontok), másrészt kreativitásukat (barkácsolás, kézimunka) és mozgásigényüket (sport, kirándulás). Az egyes tevékenységek hordozói különböző típusokat alkotnak. E szempontból a két népességen belül 7 csoport különül el, amelyekbe a szlovákok és magyarok összesen 59–61 százaléka sorolható be. Ezek a következők:

1. a könyvfogyasztók (könyvolvasás, könyvesboltba, könyvtárba járás, részben újságolvasás);
2. a médiafogyasztók (tévézés, rádióhallgatás, újságolvasás);
3. az előadás-orientáltak (színház, popkoncert, kiállítás, hangverseny, mozi látogatása);
4. a „művészek” (zenélés, festés, rajzolás);
5. a természetszerető kézművesek (barkácsolás, kézimunkázás, kirándulás);
6. az elegánsabb szórakozások kedvelői (bevásárlóközpontok látogatása, bálózás, parti);
7. a sport és a szórakozás szokványosabb fajtáinak kedvelői (sportolás, sportrendezvények látogatása, bár, kocsmá, diszkó).

Arról, hogy ők kicsodák, s hogy a fennmaradó 40 százaléknál szlovák és magyar kulturális fogyasztása hogyan definiálható, máskor és máshol fogok írni.

Végezetül szóljunk az elégedettség dimenziójáról is. A kulturális élet lehetőségeivel a szlovákoknak csak 26, a magyaroknak pedig csupán 35 százaléka elégedett. Ennek az alacsony fokú elégedettségnek biztosan van valóságalapja, főleg ha az egyes járások különböző lehetőségeiből indulunk ki. Ha viszont összevetjük az aktivitás dimenzióját az elégedettség dimenziójával, akkor látnunk kell, hogy az emberek sokszor nem azzal elégedetlenek, amit ismernek, hanem azzal, amit saját mulasztásuk miatt nem ismernek, s amit sok esetben talán szándékukban sem áll megismerni. S ettől kissé hitelét veszti az elégedetlenségük.

Felhasznált irodalom

- Bauman, Zygmunt 1995. *Úvahy o postmoderní době*. Praha, Slon.
- Bláha, Inocenc Arnošt 1968. *Sociologie*. Praha, Academia.
- Lacour, Philippe 2008. *Az új digitális értelmiségi születése*. Metazin, <http://www.metazin.hu/node/1306>.
- Lampl Zsuzsanna 1999. *A saját útját járó gyermek*. Pozsony, Madách-Posonium.
- Lampl Zsuzsanna 2005. A fiatalok elsősorban tévét néznek, s havonta fél könyvet olvasnak. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2005. 1. sz.
- Lampl Zsuzsanna 2006: *A szlovákiai magyarok kulturális fogyasztásának néhány szelete a szociológiai felmérések tükrében*. In Csanda Gábor–Tóth Károly: *Magyarok Szlovákiában – Kultúra* (1989–2006). Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 209–223. p.
- Lampl Zsuzsanna 2007. *Magyarnak lenni*. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 183 p.
- László Béla–A. Szabó László–Tóth Károly (szerk.): 2006. *Magyarok Szlovákiában – Oktatásügy (1989–2006)*. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet.
- Slováci a Maďari v národnostne zmiešaných oblastiach Južného Slovenska* 2001. Bratislava, Národné osvetové centrum. Kutatási jelentés.
- Sopóci, Ján 2007. *Kultúra spolužitia obyvateľov národnostne zmiešaných oblastí južného Slovenska*. Bratislava 2007. Kutatási jelentés.
- Tóth Károly 2006. *A szlovákiai magyar kulturális intézmények*. In Csanda Gábor–Tóth Károly (szerk.): *Magyarok Szlovákiában – Kultúra* (1989–2006). Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 223–235. p.

Výročná správa Univerzity Jána Selyeho 2007 (A SJE éves jelentése, 2007).

www.selyeuni.sk

www.ukf.sk

A Nostra Tempora sorozat eddig megjelent kötetei

Olvashatók a Fórum Kisebbségkutató Intézet portálján: www.foruminst.sk

Megrendelhetők a Lilium Aurum Könyvkiadónál: www.liliumaurum.sk

PETŐCZ KÁLMÁN: *Választások és felosztások. A demokratikus választási rendszerek alapjai. Közigazgatási felosztások Szlovákia területén.* Dunaszerdahely, Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum Könyvkiadó, 1998, 218 p. (magyarul)

LAMPL ZSUZSANNA: *Vállalkozások és vállalkozók 1989 után.* Dunaszerdahely, Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum Könyvkiadó, 1999, 128 p. (magyarul, a szlovák nyelvű kiadás előkészületben)

TÓTH KÁROLY (SZERK.): *Ezredforduló. A tudomány jelene és jövője a kisebbségben élő közösségek életében c. konferencia előadásai – 2000. december 7.* Dunaszerdahely, Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum Könyvkiadó, 2001, 280 p. (magyarul)

NOVÁK VERONIKA (SZERK.): *Migrácia.* Dunaszerdahely, Lilium Aurum Könyvkiadó, 2001, 194 p. (szlovákul)

NOVÁK VERONIKA (SZERK.): *Migráció a Kisalföldön. A Vágsellyén 2000 szeptember 10-én megtartott konferencia előadásai.* Dunaszerdahely, Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum Könyvkiadó, 2001, 204 p. (magyarul)

ANGYAL BÉLA: *Érdekvédelem és önszerveződés. Fejezetek a cseh-szlovákiai magyar pártpolitika történetéből 1918–1938.* Dunaszerdahely, Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum Könyvkiadó, 2002, 346 p. (magyarul)

FEDINEC CSILLA: *A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918–1944.* Dunaszerdahely, Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum Könyvkiadó, 2002, 536 p. (magyarul)

TORSELLO, DAVIDE–PAPP MELINDA: *Social networks in movement.* Dunaszerdahely, Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum Könyvkiadó, 2003, 256 p. (angolul)

- KOVÁCS ÉVA: *Felemás asszimiláció. A kassai zsidóság a két világháború között*. Somorja–Dunaszerdahely, Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum Könyvkiadó, 2004, 198 p. (magyarul)
- ÖLLÖS LÁSZLÓ: *Emberi jogok – nemzeti jogok. Emberi és polgári jogok-e a nemzeti kisebbségek jogai?*. Somorja–Dunaszerdahely, Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum Könyvkiadó, 2004, 256 p. (magyarul)
- HULKÓ GÁBOR: *Oprávnenie k živnostenskému podnikaniu v Slovenskej republike*. Somorja–Dunaszerdahely, Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum Könyvkiadó, 2005, 182 p. (szlovákul)
- SIMON ATTILA (SZERK.): *A határon túli magyar tudományos könyvkiadás*. Somorja–Dunaszerdahely, Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum Könyvkiadó, 2005, 144 p. (magyarul)
- POPÉLY ÁRPÁD: *A Csehszlovákiai magyarok történeti kronológiája (1944–1993)*. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2006, 800 p. (magyarul)
- LAMPL ZSUZSANNA: *Magyarnak lenni. Szociológiai tanulmányok a szlovákiai magyarokról*. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2007, 184 p. (magyarul)
- SIMON ATTILA: *Telepesek és telepes falvak Dél-Szlovákiában a két világháború között*. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2008, 288 p. (magyarul)
- ÖLLÖS LÁSZLÓ: *Az egyetértés konfliktusa. A Magyar Köztársaság alkotmánya és a határon túli magyarok*. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2008, 160 p. (magyarul)



Fórum Kisebbségkutató Intézet
Fórum inštitút pre výskum menšín
Parková 4
931 01 Šamorín
WEB: www.foruminst.sk
E-mail: foruminst@foruminst.sk

Lampl Zsuzsanna
Magyarok és szlovákok

Nostra Tempora sorozat 17.

Felelős kiadó: Tóth Károly
Felelős szerkesztő: Tóth Károly
Borítóterv: Juhász R. József
Nyomdai előkészítés: Kalligram Typography Kft., Érsekújvár
Nyomta: Expresprint, s. r. o., Partizánske
Kiadta: Fórum Kisebbségkutató Intézet
Somorja, 2008

Zsuzsanna Lampl
Maďari a Slováci

Edícia Nostra Tempora 17.

Zodpovedný: Károly Tóth
Zodpovedný redaktor: Károly Tóth
Návrh obálky: József R. Juhász
Tlačiarenská príprava: Kalligram Typography, s. r. o., Nové Zámky
Tlač: Expresprint, s. r. o., Partizánske
Vydal: Fórum inštitút pre výskum menšín
Šamorín, 2008

ISBN